

Helsinška povelja

Glasilo Helsinškog odbora
za ljudska prava u Srbiji

broj 157-158 • novembar - decembar 2011 • godina XVI

SRBIJA BEZ KANDIDATURE

- Istrajavanje na starim ciljevima
- Završna epizoda bleferske politike
- Srbija kao evropska dilema
- Dani najveće sramote
- Razorno jedinstvo

i još:

Evropska unija na prekretnici

- Dugovi i demokratija
- Melodrama ili tragedija
- Odgovornost za hibernaciju

**odlazak
ANTE MARKOVIĆA**

Sadržaj

Uvodnik

- Istrajavanje na starim ciljevima 3
Piše: **Sonja Biserko**

Srbija bez kandidature

- Završna epizoda bleferske politike .. 5
Piše: **Ivan Torov**

- Razorno jedinstvo 6
piše: **Nastasja Radović**

- Srbija kao evropska dilema 7
Piše: **Nikola Samardžić**

- Dani najveće sramote 11
piše: **Miroslav Filipović**

- Ugrožena profesionalizacija 13
piše: **Stipe Sikavica**

Evropska unija na prekretnici

- Dugovi i demokratija 15
piše: **Vladimir Gligorov**

- „Stanje Nemačke“
Smeđa močvara 16
piše: **Lidija Klasić**

- Melodrama ili tragedija 21
Piše: **Boško Jakšić**

- Odgovornost za hibernaciju integ-
racionog procesa na Zap. Balkanu .. 23
Piše: **Davor Gjenero**

- Evropski izazov: sa pogrešne
na pravu stranu 26
piše: **Seniha Muharemi Vukos**

Tranziciona pravda

- Monstruozni pohod
10. Diverzantskog odreda 29
piše: **Irena Antić**

- Patriotske suze i računice 32
Piše: **Slobodanka Ast**

Reciklaša prošlosti

- Jasenovac i Blajburg nisu isto 36
piše: **Slavko Goldštajn**

Odlazak Ante Markovića

- Premijer poslednje nade 42
piše: **Dimitrije Boarov**

Šta je pokazao popis

- Kad brojke progovore 44
piše **Tamara Kaliterna**

Sandžak

- Politika u drgom planu 46
piše: **Safeta Biševc**

SPC i Crna Gora

- Mimo božjih i
ovozemaljskih zakona 50
piše: **Vojislava Vignjević**

Manjinska glasila

- Strah od gašenja i političke
(sve)moći 51
Piše: **Bojana Oprijan Ilić**

Rusija

- Naprslina na Putinu 52
piše: **Petar Popović**

Pogled sa strane

- Srbija i budućnost 54
piše: **Srdan Jovanović Maldoran**

Nova izdanja

- Sloboda se ne poklanja,
nego osvaja 56
piše: **Pavel Domonji**

Povelja na lici mesta

- Kikinda: krila u noći 57
Piše: **Gordana Perunović Fijat**

Umesto eseja

- Ko je Barbarogenije 60
piše: **Nenad Daković**

Sport i propaganda

- Magla svuda, magla oko nas 61
Piše: **Ivan Mrden**

Iz osmanke baštine

- Delije 63
Piše: **Olga Zirojević**

Ogled

- Putovanju u srce utopije (3) 64
Piše: **Zoran Janić**

Naša pošta

- Srbija je zatočenik vlastitog
nacionalizma 66
piše: **Rade Vukosav**

PIŠE: SONJA BISERKO

Srbija bez kandidature: istrajavanje na starim ciljevima

Odlaganje kandidatutre za članstvo u Evropskoj uniji (EU) nije pogodilo političku klasu Srbije. Gotovo, kao da je to i priželjkivala. Svetska kriza, posebno ona u Evropi, podstakla je srpske nacionalne stratege da pomisle da je došao trenutak za ostvarivanje planova u Bosni, kao i da nedobijanjem kandidature nema šta da se izgubi. Odmah su na scenu stupili razni analitičari koji su dokazivali da Srbija kandidaturom nema šta da dobije ni finansijski, jer to već dobija od EU. Kosovo je samo instrument u toj nameri, jer da Beograd zbilja hoće suverenitet nad Kosovom to bi podrazumevalo gotovo trećinu albanskih poslanika u parlamentu, što je, svi to znaju, nezamislivo. S druge strane, zadatak Milorada Dodika je da uporno razgrađuje, širi tenzije, mržnju i zaziva raspad BiH. Zbog toga, misle, vredno je sačekati sa Evropom.

Za opstanak Republike Srpske (RS) i njeno osamostaljivanje najznačajniji je, kako kaže Slobodan Samardžić, državni stav Srbije. Njeno sudbinsko vezivanje za evropske intergracije, po njemu, vezalo bi ruke Srbiji da pomogne u održanju Republike Srpske. Odnosno, Srbija je suviše podložna širokom političkom uslovljavanju Evropske unije da bi na ubedljiv način istrajala u tako autentičnom političkom pregnuću kao što je безусловna podrška Republici Srpskoj. Zato ne čudi stav Vojislava Koštunice koji se zalaže da Srbija saopšti Briselu "da naš državni cilj više nije pristupanje EU". Republika Srpska je državni cilj kome su podređeni i članstvo u EU i suštinski nacionalni interesi same Srbije. RS se tretira kao nova činjenica nastala u funkciji odbrane konstitutivnosti srpskog naroda i koja je međunarodno

verifikovana Dejtonskim sporazumom. Međunarodnim naporima da se revidira Dejtonski sporazum suprotstavljena je odlučnost i RS i Srbije da se taj dokument održi. Eventualni pad Dejtonskog sporazuma, kako je svojevremeno tvrdio Svetozar Stojanović, može biti samo nasilan, a postojanje Republike Srpske (bilo bi) upućeno na odbranu drugim sredstvima i drugim solucijama.

U opštoj dezorijentaciji društva koje još uvek nije sposobno da se pobuni protiv neodgovorne klase, pojavila se i grupa intelektualaca koja svoj bunt protiv situacije želi kanalisati kroz tzv. bele listiće, odnosno neglasanjem na narednim izborima jer, navodno nema opcije za koju se može glasati. Ta grupacija, kako kaže Teofil Pančić, zauzela je moralnu vertikalu i želi moralno arbitrirati u situaciji u kojoj se treba delovati.

Ceo politički spektar, u suštini predstavlja blok protiv EU, sem jedne formacije koja se sada artikulirala kao pokret Preokret. Iako su se samo tri partije (LDP, SDU i SPO) stavile na čelo te inicijative, ona je

mного šira, jer obuhvata civilno društvo, brojne javne ličnosti i svakim danom dobija nove pristalice. Po prvi put se traži menjanje politike, okretanje Evropi, odustajanje od pretenzija na region i normalizacija odnosa sa susedima. (Pobuna 1996/97, je bila protiv krađe lokalnih izbora, a 2000. godine zajednički imenitelj bio je smena Miloševića).

Indikativno je da i s leva i s desna ova inicijativa doživljava iste ili slične kritike, što samo ukazuje na činjenicu koliko je antievropski blok širok i istorijski mnogo dublji.

Stoji takođe i da su i građani nespremni za evropeizaciju i sve što to nosi sa sobom (vladavina prava, procedura). U tom smislu najnovija istraživanja o opadanju podrške građana EU, su sasvim razumljiva (60 odsto građana je protiv članstva, ako to podrazumeva gubitak Kosova). To je naravno i posledica medijske propagande koju sprovodi i vlast i sve elite. Gotovo nikom ne odgovara uspostavljanje neposrednog nadzora evropskih institucija i odricanje od suvereniteta.

Poruke Angele Merkel prilikom posete Beogradu samo su dodatno bile okidač za reakcije srpske elite koje su ogolile njen antievropski stav. Više su se angažovale neke evropske zemlje za kandidaturu neko sama Srbija. Odlaganje kandidature bilo je povod za početak antievropske, pre svega antinemačke kampanje, koja podseća na onu s početka devedesetih, kad je Nemačka prva priznala Sloveniju i Hrvatsku. Nedavna poseta Kristofa Hojzgena,

prvog savetnika Angele Merkel Beogradu bila je u funkciji pojašnjavanja uslova za dobijanje kandidature. Između ostalog, oni se odnose na ukidanje paralelnih institucija (lokalnih organa vlasti, sudova, policijskih stanica i pre svega, bandi švercera). Jasno je dato na znanje da je kredibilitet Beograda drastično opao, jer je urađeno malo, gotovo ništa na pitanjima na kojima je insistirala Merkelova. Zamerena je i kampanja koja se vodi protiv Nemačke, za koju se tvrdi da "ima nešto protiv Srbije i da radi na njenu štetu, kao i na štetu predsednika Borisa Tadića i vladajuće DS".

Demokratska stranka je stožerna stranka Srbije, jer je od svog nastanka okupljala intelektualnu i kulturnu elitu Srbije. Nažalost, početkom devedestih, jezgro koje se okupljalo oko Dobrice Ćosića bilo je i osnivač te stranke. Ona je bila intelektualni nosilac nacionalnog programa i na njoj leži ogromna moralna odgovornost da se od tog programa distancira i da definiše moderni i, u skladu sa mogućnostima Srbije, novi nacionalni program. To znači, pre svega priznavanje realnosti u regionu i suštinsko vezivanje za evropske integracije. Nikakve političke promene na narednim izborima nisu moguće bez preokreta unutar Demokratske stranke. Pitanje je, ima li ona unutrašnji potencijal za to i dovoljno odvažnog lidera da napravi taj rez. Sudeći po pisanju medija, u toku je komešanje i u samoj partiji ali koliko je to relevantno teško je proceniti.

Završna epizoda bleferske politike

PIŠE: IVAN TOROV

Tradicija političke garniture Srbije da – štiteći i kamuflirajući svoju nemoć da rešava probleme – neprestano proizvodi nove, sve dublje krize i konfuziju, ni ovog puta nije izneverena. Suočena sa činjenicom da joj je kosovska politika, u decembru 2011, doživela još jedan, možda i završni poraz, latila se oprobano sredstva da, namećući nam, kako kaže jedan od njenih vodećih realizatora Ivica Dačić, „hamletovsku dilemu“, zapravo još na neko vreme (do marta 2012) odloži odgovor na suštinsko pitanje – da li je sve što se upravo valja na srpskoj, pre svega vladajućoj, političkoj pozornici stvarno odricanje Srbije od evropskog puta, ili, pak, još jedan uobičajeni blef, odnosno marketinški manevar sa rokom važenja do sledećih, najverovatnije, majskih parlamentarnih izbora. Koliko nas, preko svojih medija, uporno uveravaju da Srbija ni po koju, dakle, ni po cenu da sebi zalupi evropska vrata, neće preći zamišljene „crvene linije“ oko Kosova, toliko je sve očiglednije da se, ustvari, odvija finalna epizoda jednog dugotrajnog, a, opet, neuspešnog i kontra-produktivnog nastojanja da se ono što je ratom prokockano, za „zelenim stolom“ ili, pak, raznoraznim smicalicama i trikovima, prikaže kao cilj koji je „uprkos svemu dostižan“. Tako je bilo sa zabludom da će ustavna preambula omogućiti da Srbija (po)vraća čitavo Kosovo, tako je i sad, kad se računa da će Rezolucija 1244, koja se smatra poslednjom odbranom, legalizovati prava na deobu, odnosno zadržavanje severa Kosova u sastavu Srbije.

U toj i takvoj manipulaciji sve je moguće i izvodljivo, poput magične kutije iz koje mađioničar izvlači sve što se poželi – da su iluzije iz već pomenute preambule materijalno opipljive bar u meri u kojoj je savršeno jasno da su realnosti na terenu i međunarodne okolnosti potpuno drugačije. Taj model svesne manipulacije, koji sa promenljivim intenzitetom traje od odlaska Miloševića s vlasti, sad kad je Srbija na pragu da, umesto priželjkivanog preokreta u priznavanju i prilagođavanju realnosti da bi se spaslo što se spasti može, obnavlja se i nadograđuje opstajanjem na lojalnosti „državnim i nacionalnim

interesima“, koji su za narod i javnost dogma, a za političare promenljiva kategorija, već prema njihovim partijskim i izbornim ambicijama. A, koji, opet, guraju Srbiju na marginu, u samoizolaciju, na kolosek koji ničemu (dobrom) ne vodi. Zato je i logično što njeni autori i zagovornici – zadržavanjem davno poražene floskule „I Kosovo i Evropa“ – zapravo i državu i narod izlažu krajnje sumornoj sudbini. Ono malo preostale društvene energije, pritom, nije usmereno na to kako iz mnoštva loših rešenja ne izabрати baš ono najgore, već na „recepte“ koje smo već videli i iskusili i koji su Srbiju uvalili u velike nevolje i odvukli na stranputicu. Kao da se ništa u međuvremenu nije desilo, kao da Srbija nije doživela dodatne dramatično teške udarce i poraze, nude se nove iluzije poput (Tadićevih) ideja o dvojnomoj suverenitetu, modela Irske, dve Nemačke, Južnog Tirola, sve do organizovanja novog, kosovskog Dejtona. Ali, kako Tadić, Dačić, Jeremić i neki drugi često ne znaju šta su rekli danas, a šta juče, šta ujutru a šta uveče, njihove ideje (najčešće verbalne aktobacije ili provokacije) završavaju i nestaju kao puke predizborne izjave, bez jače reakcije u međunarodnim krugovima. Pritom se svesno rizikuje da se daljom opstrukcijom zahteva Saveta Evropske unije (makar bila u pitanju samo jedna ili dve države) već u martu mesecu kandidatura Srbije gurne na duži rok u nečiju fioku, odnosno zaborav. A ako, pak, beogradski zvaničnici veruju da bi strategijom blefiranja, osim sebe i svih nas zajedno, obmanuli i Brisel i Vašington, mogli da zadrže kakve takve šanse da Srbija u martu dobije status kandidata (a da sve, od balvana do regionalnog predstavljanja Kosova, ostane kako je sada), onda će povoda za brigu biti na pretek.

Iako Srbija već dugi niz godina trpi posledice (vojni poraz, bombardovanje, gubitak kosovske teritorije, peripetije na putu ka EU) razarajuće Miloševićeve, Koštunićine, bogme i Tadićeve kosovske politike, čini se da na taj sumorni spisak još nije stavljena tačka. Pod pretpostavkom da do marta i nove sesije evropskih lidera neće biti spektakularnih promena (osim daljeg zaoštavanja) u odnosima Beograda sa Briselom, posebno Berlinom, povodom Kosova i srpske kandidature, realnije je očekivati da će

se asortiman negativnih reperkusija i dalje uvećavati i širiti, sve dok ova zemlja ne dospe do samog dna, odnosno ustoličenja Dačićeve i Koštuničine „vizije“ o jednom jedinom „prioritetu“, Srbiji, pa makar ne bude imala ni korenje na jelovniku. Gubitak, odnosno napuštanje evropske perspektive, posmatrano istorijski, biće, zapravo, još jedna tragična potvrda da je Srbija, kadgod je bila na prekretnici birala - antievropejstvo. Zadovoljavala se jeftinim i ispraznim parolama kako ona jeste prirodni deo evropskog prostora, a snažnim propagandnim presingom će ubeđivati narod kako je doskorašnji evroentuzijazam, u stvari, bio samo prolazna slabost pred „nasrtajem onih koji nam otimaju 15 odsto najsvetije teritorije“. Kreatori sadašnjeg srpskog antievropskog pokreta u vlasti i opoziciji već nas naveliko ubeđuju da nam se ništa strašno neće desiti i ako dignemo ruke od Evropske unije. Sa njom će, kažu, Srbija uspostaviti ravnopravne ekonomske odnose (kao da EU vapije za tim), a ako, pak, ni to ne bude bilo moguće,

imamo alternativu - bratsku pravoslavnu Rusiju, blisku nam Kinu, tu je i Indija, dakle evroazija, pa neka srpski dušmani puknu od jeda i zavisti. Alternativno okretanje ka istoku, koje nam u poslednje vreme intenzivnije nego ikad Moskva „sugeriše“, što kroz nesputano mešetarenje njenog ambasadora Konuzina, što kroz „patriotsko“ rusofilstvo nekih ovdašnjih političkih stranaka, bilo bi, zapravo, novo srljanje u još potpuniju političku, ekonomsku i socijalnu agoniju. Srbija bi, verovatno, nepovratno izgubila podršku i tako moćnih finansijera kao što su Evropske unija, Nemačka i SAD, investitori bi bežali od nje kao đavo od krsta, tehnološki bi pala na još niže grane. U takvom, zasad hipotetičkom, ali i vrlo mogućem ambijentu, ona bi lako i brzo postala moneta za potkusurivanje nekih drugih centara moći i drugačijih ideologija.

Takvo, radikalno okretanje istoku, imalo bi reperkusije i na unutrašnju političku scenu. Sve slabije i kolebljive proevropske političke snage bi mogle već

Razorno jedinstvo

PIŠE: NASTASJA RADOVIĆ

Javnost u Srbiji je već shvatila da je za razvoj događaja u državi jedan od najznačajnijih pokazatelja ono što predsednik države i najveće partije u vlasti - Demokratska stranka (DS), kaže na sednici Glavnog odbora (GO) svoje partije. Tu se vidi koja je „linija“ naše partijske (DS) i prema tome, državne, politike. Kao nekad kad je komunistički Centralni komitet izdavao povremenu agendu o ideološkim prioritetima iz kojih su onda „čitani“ razvojni pravci i „tumačeni“ komplikovani i često tautološki „zaključci“. Boris Tadić, najistaknutija politička i državna figura Srbije, kojoj se (opravdano ili ne) pripisuje i najveća vidljiva moć, na GO DS uvek održi dugačak i „linijski“ govor koji onda tumače i tamo i širom Srbije.

Tako je odmah po odluci Evropskog saveta o kandidaturi Srbije održan GO DS na kome je predsednik stranke obnarodovao da se glavna linija neće menjati, ali da je ekonomija neposredna preokupacija stranke-države. Time je valjda pokušao da skrene pažnju sa teme koja se nametala kao glavna - odlaganje dobijanja kandidature za EU. „Ekonomija“ a tu političari misle da građani razumeju da je reč o njihovoj egzistenciji, tj. golom životu, staro je demagoško sklonište kad se nečija politika pokaže neuspešnom.

Politika, pri tom, u ovim slučajevima ne podrazumeva „život“ nego neke druge, manje razumljive stvari. Tadić je, dakle, napravio otklon od „politike“ (u užem smislu), kako bi on hteo da je DS i građani shvataju. A to su teritorijalna celovitost i suverenitet (granice i granični prelazi), kulturni identitet i jezik (univerzitetske diplome), vladavina prava (EULEKS pristup), regionalne i međunarodne konferencije, uglavnom ono što je ispalo neuspešno ili neispunjeno po mišljenju Evropskog saveta.

Interesantno je, naravno insinuiranje da „ekonomija“ kao da ne mari za to, kako nam je, implicite, poručeno novom linijom prioriteta u vrhu DS.

Setimo se samo nekih od prethodnih sličnih sastanaka koji, za razliku od onih u drugim partijama, dobijaju apsolutni publicitet u medijima, kao da nije reč samo o unutrašnjoj partijskoj stvari i proceduri. Jer i nije reč o tome.

Posebnu pažnju, čak veću od zaobilaženja teme od 9. decembra, dobilo je tumačenje da se na pomenutom sastanku, nametala nova „diferencijacija“ stranačka i državna. Tako se pročulo da je prvi čovek u partiji posle Tadića i gradonačelnik Beograda, Dragan Đilas,

na narednim parlamentarnim izborima da zame-
ne konzervativne, nacionalističke i desničarske
opcije antievropske orijentacije, najverovatnije u
još gorem izdanju nego godinu dana nakon ubi-
stva premijera Zorana Đinđića. One bi na kraći rok
verovatno zadovoljile emocije, strasti i razočarenja
zbog gubitka Kosova, ali bi se na duže staze svoj-
ski potrudile da Srbiju pretvore u poligon brutalnog
(već viđenog) nacionalizma, izrazite antievropske
i antizapadne ksenofobije i nekih oblika fašizma i
rasizma. Zapravo, ambijent konfliktnosti i nestabil-
nosti održavao bi se i na Kosovu i oko i povodom
njega, što znači u čitavoj Srbiji, sve dok taj pokret
ne pronađe puteve da omraženoj Evropi poka-
že zube i tako što će Srbija ponovo postati vodeći
remetilački faktor ne samo u regionu već i šire.

Srbija bi tako na Kosovu, na kome je u drugoj polo-
vini osamdesetih započela svoje ubrzano posrtanje,
avanturu sa nesagledivim posledicama, na tom istom
Kosovu (i oko njega) doživela završni poraz.

postavio pitanje odgovornosti za neuspeh države da
dobije kandidaturu, pominjući pri tom Ministarstvo
za inostrane poslove i Ministarstvo za KiM. Medi-
ji su to najčešće naslovljavali sa „Đilas tražio smenu
Jeremića“, a neki i uz dodatak „Mićunović podržava
Džilasa...“

Zgodna zanimacija za one medije koji već dugo pate
od epidemije trivijalnog pristupa temama, ali i prili-
ka za još po neko stranačko oglašavanje i odvlačenje
pažnje od potrebe da se dobije i „sprovede“ odgovor
na pitanje o zaslugama, nagradama i kaznama. DS
nije partija od juče, pa se svakako pripremila i za to.
Ali ne da da odgovor i zadovoljenje već da pitanje učini
nezanimljivim i nametne novo: ko kome smešta i
ko sve ne voli Jeremića? Situacija, inače, potencijalno
opasna čak i na nivou trača, ali najbolja za odvlačenje
pažnje od glavne teme u državi i društvu.

Pre svega toga, jedan je čovek odlučio da simbo-
lički preuzme odgovornost – Božidar Đelić, potpred-
sednik Vlade zadužen za evropske integracije, pod-
neo je ostavku. Pokazalo se da je zaista to i mislio,
jer je ona usvojena. Ostavka Đelića nije, pri tom delo-
vala kao nekakva „pobuna“ protiv okolnosti koje mu
nisu dale da postigne uspeh sa kandidaturom, već
kao rutinska stvar u skladu sa najboljim demokrat-
skim tradicijama. Ipak, kao da je sve unutar stranke
u vezi sa tom Đelićevom ostavkom bilo već predviđe-
no, a sve u vezi sa onim pitanjem o odgovornosti na

Srbija kao evropska dilema

PIŠE: NIKOLA SAMARDŽIĆ

Pošto je izgubila celu deceniju u tranziciji koja je
opustošila srpsko društvo umesto da ga kapita-
lizira i podstakne njegovu razvojnu energiju, Srbi-
ja se ne može žaliti na loš tajming svoje evrop-
ske integracije. Evropska ekonomska kriza je u
međuvremenu postala osnovni argument evro-
skeptika koji, u Srbiji, nisu nikakvi liberalni kon-
zervativci, naprotiv, srpski evroskepticizam je
orkestrirana kampanja medija i političkih „anali-
tičara“ pod kontrolom oligaha, partijskih mono-
polista i nereformisanih službi. Evroskepticizam
podstiču i same EU institucije nalazima da je Srbi-
ja reformama zaslužila status kandidata. Jasno

koje, ispostavilo se, time nije dat odgovor. Jer, Boži-
dar Đelić je bio samo visoki državni administrativac
u stvari usklađivanja srpskih sa evropskim propisi-
ma i neko ko je to nosio na upoređivanje u Brisel. Na
GO, Đelić je dobio aplauz kolega, ali je u javnosti osta-
lo pitanje zašto je on podnosio ostavku, tako brzo i
lako i bez potresa otišao iz Vlade pred „drugom rundu“ i
„popravni“ za mart? Da li je već Đelićeva ostavka, još
9.decembra, bila znak da se u Vladi neće ići dalje, pa
je to trebalo nagovestiti građanima? Potom je Đelić
u Utisku nedelje rekao da on misli da se kandidatu-
ra neće dobiti ni u martu, a to znači – neće se ispuniti
uslovi za nju. Ili bar ne svi. Ali, Đelić u tom neobičnom
razgovoru, kaže i da sada „ide na teren“ i na potpita-
nje odgovara da će ići po Srbiji da razgovara sa gra-
đanima, a na još jedno potpitanje i da će to, narav-
no, raditi kao predstavnik DS. Da li će Đelić, po ovome,
voditi kampanju DS za izbore?

Komentare u medijima i mnoga analitičarska akroba-
tika o svađama u vrhu stranke i još ozbiljnijim pode-
lama koje navodno predstoje, pobijana je uglavnom
izjavama Tadića i Jelene Trivan, potpredsednice i
portparolke partije i još ponekog. Rečima kao što su
„naučna fantastika“ i „izmišljanje nepostojećeg“.

Da nije sve tako jednostavno, pokazuju kasniji doga-
đaji kao što je „povratak u politiku“ nekadašnjeg
potpredsednika DS i ex premijera Zorana Živkovi-
ća, uz značajan medijski publicitet. Živković u svojim

je da i jedni i drugi izbegavaju istinu - i zvanični Brisel i zvanični Beograd. Na Zapadnom Balkanu evropsku perspektivu imaju samo oni sa spiska nemačke kancelarke Angele Merkel koja je kao jedino delotvorno sredstvo pritiska na Beograd iskoristila okolnost da Tadić, Mišković i drugovi upiru pogled u Moskvu, i sve očiglednije ostvaruju njene spoljnopolitičke interese, u koje spada i destabilizacija EU na njenim periferijama, dok viškove sklanjaju u sigurnost zapadnih banaka, mada mediji pod njihovom kontrolom svakodnevno najavljuju istorijski sunovrat evropskog projekta.

Lokalni politički lideri takođe obmanjuju srpsku javnost da su uslovi za status kandidata, koji se odnose na „kredibilni angažman“ u miroljubivom postupanju s vladom u Prištini i odustajanje od aktivne politike nepriznavanja, zapravo naknadni uslovi, i da su u neskladu s Rezolucijom 1244 SB UN, koja je budući status Kosova, ne odričući i alternativu pune nezavisnosti, prepustila budućnosti i

procesu koji podrazumeva demokratsku toleranciju i poštovanje najviših normi političkih i ekonomskih prava svih zainteresovanih strana u pregovorima.

Politički nesporazumi između Srbije i EU dodatno su otežani činjenicom da evropsku politiku proširenja vode neizabrani političari i birokrati koji ne iskazuju neposrednu odgovornost evropskom biračkom telu, budući da ona ne postoji, a da srpsku politiku vode političari koji se biračkom telu koje je zadržalo predrasude, fobije i frustracije iz prethodne epohe, obraćaju šireći evroskepticizam i izolacionizam. Ekonomska kriza u EU upravo proističe iz preteranih regulacija, suviše i skupe birokratizacije, i nepostojanja jedinstvene fiskalne i spoljne politike. Od 27 članica EU, pet još uvek nije priznalo nezavisnost Kosova, čime je dopušteno Srbiji da manipulacijom navodnom podrškom Kine, Indije, Brazila i Rusije produbljuje nestabilnost u regionu, i otvara dodatni politički prostor autoritarnim, nedemokratskim ili diktatorskim režimima da simuliraju

intervjuima i kolumnama naširoko objašnjava motive koji se svode na to da sa istomišljenicima namerava da „očisti“ DS od neuspešnih političara, poziva na čitanje stranačkog programa itd.

Živković je jedan od retkih srpskih političara koji stranku nisu napustili iako su bili poraženi na stranačkim izborima. Sada, tvrdi on, može da očekuje podršku dela članstva: „Ima takvih unutar stranke, jedni su skrajnuti, drugi uplašeni. Neću da ih imenujem, da ih ne vešaju sutra“. On se inače, dugo zaklinjao da se u politiku neće vraćati i da mu ne pada na pamet da organizuje stranačku frakciju, između ostalog i zato što je to bilo vreme Tadićeve velike popularnosti, ali sad je izgleda drugačije. Da li je razlog i to što su mu, kako je rekao, u poslednje vreme stizale pretnje da će biti „srpski Sanader“? Tek Zoran Živković se deklarirao kao unutarstranački pobunjenik sa „bazom“. Da li je to tačno moglo bi se pokazati prvom prilikom nakon martovske odluke o kandidaturi koja će pasti baš u vreme (ako se bude čekao poslednji rok) raspisivanja izbora.

Ako Živković jeste jedini koji se deklarirao kao unutarstranačka opozicija, nije jedini koji ima „bazu“. Često prozivani šef diplomatije Vuk Jeremić na prošlim stranačkim izborima pre godinu dana, dobio je značajan broj glasova, a onda su se aparati za brojanje pokvarili. Ali senka koja je

pala na izbornu proceduru i brojanje glasova, samo je pojačala priče o značajnoj snazi koju Jeremić ima u stranci. Da li je to i sad tako, ne zna se. Ali bi bilo neobično da nije, jer je Jeremić i van DS kako je rekla Trivanova „jedan od najbolje kotiranih ministara“, viđen kao zaštitnik nacionalnih interesa, „tvrdočinijaš“ kakvi su i neki utemeljitelji ali i članovi i funkcioneri demokrata.

Da li postoji jasnije definisan i unutarstranački krug oko Dragana Đilasa koji je, kako se tvrdi, prvi postavio pitanje odgovornosti za neuspešnu kandidaturu. Verovatno postoji, nakon njegovog samouverenog „menadžerskog“ upravljanja Beogradom, za koje je i napadan i hvaljen. Đilas se u vrhu DS izdvaja kratkim stranačkim stažom i „munjevitom karijerom“. Viđen je kao operativac, čovek koji „zna kako“, koji deluje na svim poljima kao bogati „kralj advertajzinga“.

U mega partiji kakva je DS, koja je sva od ideoloških i „istorijskih“ slojeva, mnogih političkih i ličnih interesa, povod od 9. decembra je odlična prilika da se oni izraze. Da li je navodni Đilasov zahtev za penalizacijom odgovornih, pokušaj eliminisanja Jeremića ili Tadića, kao njegovog promotera? Đilas nije pokazivao taktičnost u osetljivim pitanjima za građane Beograda, ali teško da je u ovoj stvari žurio. Po difoltu, Jeremić je trebalo da bude na tapetu ovog Glavnog odbora. Ali od njega, naravno,

kvazidemokratske principe u međunarodnim odnosima, čime partnerstvo sa EU, za koje se Srbija zvanično oprededelila, postaje naročito problematično. Stanje reformi u Srbiji dodatno je otežano činjenicom da one najviše zavise od političkih i ekonomskih promena u EU, a suština reformi i u Beogradu i u Briselu, u izvesnim pojedinostima gotovo da je podudarna: ekonomska deregulacija, dodatno oslobađanje monetarnih tokova i unapređenje uslova poslovanja, nesporedni izbori i neposredna odgovornost političkih predstavnika, zauzimanje jasnijih vrednosnih stavova u odnosu na nasleđe totalitarizma i na političku religiju. Najvažnija razlika je u okolnostima u kojima postoji izvesnost da se EU približava uspešnom zaokruživanju takvog procesa, koga je podstakla ekonomska i politička kriza, dok je Srbija na pragu da od reformi odustane i zvanično se okrene onom izolacionističkom neostaljinizmu na koji je ukazao, kao na istorijsku sudbinu, i njen ministar unutrašnjih poslova.

Za zvaničnu Srbiju 9. decembar nije bio neuspeh. Oligarhiji odgovaraju ekonomska autarhija i politička izolacija. Neuspeh su pretrpeli samo „evropski“ pokreti koji su u predsedniku (i njegovom kabinetu, koji je uzuprirao ukupnu izvršnu, nekad i sudsku vlast), videli jedinog mogućeg („održivog“) lidera, spinujući stvarnost u kojoj je on svevideće oko na vrhu piramide korupcije i promoskovske politike, koju je Tadić strpljivo usmeravao nakon ubistva premijera Đinđića. Osporavajući opravdanost tvrdog stava nemačke kancelarke u odnosu na ulogu zvaničnog Beograda u eskalaciji kosovske krize, nasilja, prekograničnog bezakonja i nepostojanja volje da se kosovski Albanci uvažavaju kao narod s jasno izraženim političkim stavom, nemački Špigl je pisao da je „većina država EU bila spremna da nagradi Beograd statusom kandidata zbog reformi, prilagođavanja zapadnoevropskim normama i saradnje s Haškim tribunalom“, podsetivši da je Evropska

Đilas nije hteo da ide dalje. Jer, očigledno je već duže vreme da je Vuk Jeremić ministar koji ne vodi politici oko Kosova, bar ne od postavljanja Borislava Stefanovića za pregovarača sa Prištinom. Pre bi se reklo da se sve to vratilo u kabinet šefa države, a da je Stefanović kao njegov glasnogovornik pokušavao da tu politiku razume i „prenese“. Iako spoljnu politiku vodi Vlada, a sprovodi ministar, Đilas je krenuo na oslabljenog Jeremića zbog koga su se onomad pokvarili aparati. Interesantno je da je jedno skorašnje istraživanje pokazalo da je nešto više od polovine glasača DS za EU bez obzira na zahteve u vezi sa Kosovom, što znači da je više od 40 odsto njih protiv onoga „EU po svaku cenu“. Među njima bi mogli biti i oni koji simpatišu ponašanje Vuka Jeremića.

U nagađanjima o podelama u DS i njihovom očiglednom zaoštavanju, ne bi trebalo zaboraviti ni Bojana Pajtića, najjačeg čoveka DS u Vojvodini i potpredsednika stranke. Pajtić je na poslednjim izborima doneo najbolje rezultate i bio je od mnogih viđen i kao najposobniji demokrata za predsednika srpske vlade. On se unutar stranke drži prilično diskretno, možda i zbog toga što je njegova baza najjasnija i podrazumeva se. Kvarenje šansi Srbije za kandidaturu napadima na KFOR kao brutalnom završnicom svih natezanja i pregovora i nesprovođenje dogovora sa Prištinom u finišu odlučivanja, dovelo je u pitanje motive vlasti, ali i

njenu moć da kontroliše pregrevanje situacije kojoj je očigledno i sama kumovala.

Zanimljivo je i to zašto Đelić odlazi sa lakoćom „na teren“, a Jeremić ostaje. Ako je toliko bio samovoljan u vođenju spoljne politike, zašto nije smenjen? To bi bilo najlakše. Da li zbog navodne popularnosti kod „patriota“? Ili zbog one u samoj DS?

Jasno je, i to ne samo posle poslednjeg GO DS da kod demokrata postoje i velike unutarstranačke ambicije. I različiti pogledi na stranačku i državnu politiku. Pokušaji da se spreče frakcije, posebno ona Čedomira Jovanovića, učinili su da unutarstranačka dinamika postane neprijatna i potencijalno razorna tema. Umesto političkog dijaloga i ferplej borbe za stranačke funkcije iz DS poslednjih godina dobijamo zaklinjanja da nema nikakvih podela, a kamoli mogućih frakcija iako se ostajanjem Zorana Živkovića i njemu bliskih ljudi u stranci, znalo da će to biti stalni unutarstranački supervizor. Snaženje DS u Vojvodini pod Pajtićem, politička stilizacija harvardovca Jeremića, Đelić kao „večito drugi“ i premijer na čekanju i po mnogima najperspektivniji Tadićev naslednik, „pragmatičar“ Đilas, koji bi kada dođe vreme, bez teškoća mogao da finansira vlastitu predsedničku kampanju, predstavljaju danas u DS osnovne, ali možda ne i jedine, „struje mišljenja“. Ali, ne bi trebalo zaboraviti da su oni već odavno ljudi koji upravljaju Srbijom, danas sa Tadićem, a sutra možda na njegovom mestu.

komisija preporučila pozitivnu odluku. U tom upozorenju je ipak izostala suština, da je Srbija u kolapsu korupcije, ekonomske neslobode i kalkulantskog političkog profiterstva, da su zavladao strah i apatija, i da se negovanjem tekovina haških optuženika aktivno obnavljaju najekstremnija politička osećanja, od neonacizma do neokomunizma, naročito među najmlađom populacijom koja, srećom nije u stanju da evocira najsramniju deceniju moderne sprške istorije.

Nisu ohrabrujuće ni okolnosti u kojima je jasno da zvanični Beograd nema narednu alternativu pokušaju da izazivanjem nasilja na severu Kosova nametne etničku podelu kao častan izlaz, za takav oblik mišljenja, iz kosovske aporije.

Jedan od suštinskih političkih problema savremene Srbije je u nepostojanju konsenzusa koji bi podrazumevao prihvatanje osnovnih evropskih vrednosti, vladavine prava i izabranih narodnih predstavnika, neprikosnovenost privatne imovine, kapitalizam, sekularizam, antifašizam, antinacizam i antikomunizam. I u evropskom jezgri i na periferijama postoje odstupanja od pojedinih ovakvih vrednosti, ali su ta odstupanja, pre svega manjinska i veoma podložna javnoj kritici. U Srbiji ne postoji politička snaga koja je spremna da, po cenu apsolutne političke nepopularnosti, koja je takođe samo polazna, obično početna pojava, zastupa evropske vrednosti. Porast evropskepticizma i antiamerikanizma u poslednjim godinama ukazuje na nedostatak verodostojnosti u opštem demokratskom diskursu, i njegovo povlačenje pred levim i desnim ekstremizmom koje, i jedan i drugi, baštine sve tradicionalne institucije srpske nacionalne politike i kulture. Istorijski poraz srednjeg građanskog sloja, koji se nije uspeo oporaviti u poslednjoj deceniji, pre svega usled svoje početne slabosti i neaktivnosti, dok je tranzicioni model (Vlahović, Đunić, Đelić, Mišković, itd), danas je i to očigledno, bio namenjen njegovoj novoj marginalizaciji.

Ukoliko se izuzme kosovska kriza, čiji su osnovni parametri očigledni, i neposredni podsticaji, i

konačan ishod, najvažnije pitanje, koje se postavlja u odnosu na vreme do 9. decembra, i ono koje je zatim nastupilo, bilo bi, kakvi su stvarni dometi reformi za koje i zvanični Beograd i Evropska komisija smatraju da su zadovoljili standarde za ulazak u proces pregovora i integracije Srbije u EU. Krajem godine se inače, svode računi. The Heritage Foundation je u istraživanju ekonomskih sloboda, Srbiju smestila na 101. mesto, od ispitanih 179 država. Time je Srbija svrstana među „uglavnom neslobodne“ (sa Zambijom, Azerbejdžanom, Marokom, Mongolijom, Ganom, Egiptom, Svazilendom, Nikaragvom, Hondurasom i Tunisom, koji su, štaviše ispred Srbije, za kojom slede Kambodža, Butan, Gambija i Bosna i Hercegovina. Od bivših jugoslovenskih republika, Makedonija je najbolje rangirana, na 55, Slovenija je na 66, Crna Gora na 76, Hrvatska na 82. mestu. Korupcija se smatra opštom, Transparency International's Corruption Perceptions Index za 2009, je Srbiju smestio na 83, među 180 ispitanih zemalja, na relativno visoko mesto koje zapravo dovodi u sumnju kredibilnost lokalne podružnice te organizacije, inače suviše blisku političkim elitama koje su generator korupcije. Kad su u pitanju konkretne posledice reformi, o kojima je EK dala pozitivno mišljenje, The Heritage Foundation podvlači da su sudije „jadno obučene, slabo plaćene i teško ih je smeniti zbog nekompetencije“. Ukazuje se i na propuste i neprimenjivanje Zakona o planiranju i izgradnji. Tim zakonom je, podrazumevajući ličnu ulogu i ekonomske aktivnosti resornog ministra, umrtvljen građevinski sektor u celini. U izveštaju se podvlače i birokratska „uska grla“ koja usporavaju poslovanje i podižu troškove.

I po slobodi štampe, Srbija pre pripada zaostalom Trećem svetu nego evropskoj civilizaciji. „Freedom of the Press 2010“ istraživanje koje je objavio Freedom House Srbiju je smestio na 78. mesto, koje deli sa Istočnim Timorom, kao „delimično slobodna“. Srbija se nisko rangira i u domenu građanskih i političkih sloboda, sa indeksom 2 (na skali od 1, slobodne, do 7, neslobodne), dok

su od članica EU sa indeksom 1,5 navedeni Italija i Latvija, a sa indeksom 2 Bugarska i Rumunija, i to je zabrinjavajuće nizak skor za uređenja koja podrazumevaju primenu najviših ekonomskih standarda.

Opresniji evropentuzijasti tumače potrebu evropske integracije reformama namenjenih sistemu samom po sebi, budući da je njihov smisao u unapređenju političkog i poslovnog ambijenta, a ne u jednostavnim odgovorima na zahteve briselske birokratije. U Srbiji, osim evropskih institucija, ne postoji, međutim, relevantna politička i građanska opozicija koja bi bilo koju vladu pritiskala da vremenom širi i unapređuje prostor političkih i ekonomskih sloboda. Dalje, suština integracije je u odricanju od suvereniteta u svim važnim oblastima politike i ekonomije, ali je i EU vremenom deformisala izvornu evropsku ideju, podvođeci političke i ekonomske slobode pod suviše regulisan nadzor, umesto nacionalnih, na briselske političare i birokrate. Zato su evropske procedure toliko složene, a roba i usluge skupi i sve manje konkurentni. Na isti način su progresivisti i levi liberali u SAD tokom XX veka odvlačili američki sistem dalje od prvobitne ideje male i strogo ograničene federalne vlade. Važno pitanje EU integracije ostaje i dilema o poverenju domaćim ili evropskim političarima, na koju je odgovor sasvim jednostavan, ukoliko se uporede performanse evropskih sistema i samog sistema EU (ma koliko da je složen i preregulisan, EK ipak godinama uspeva da odbija protekcionističke zahteve država članica), sa orijentalnim klijentelizmom koji Srbiju davi siromaštvom, korupcijom i jeftinim populizmom. U svakom slučaju, domaći političari bez pritisaka koji podrazumevaju pristupanje EU neće ni u budućnosti biti spremni da sprovode reforme. Izgled naših škola, bolnica ili infrastrukture, i opšta prostota javnog diskursa upečatljivije svedoče od svakog fundamentalnog istraživanja pojedinačnih sistemskih performansi. U Srbiji uvek popularan argument evropske regulacije zakrivljenosti krastavca ipak opstaje samo jedna od lokalnih banalnosti.

Dani najveće sramote

PIŠE: MIROSLAV FILIPOVIĆ

Dok čili i dotrajava i ova, 2011. godina gotovo da mogu da napišem isto ono što sam napisao pre pet i više godina na ovim stranicama: „Priča o Kosovu se polako završava na jedini način na koji odavno može da se završi. Kao i onu od pre sedam vekova, Srbi gube i ovu, aktuelnu kosovsku bitku. Kao i onda, Kosovo nema ko da odbrani, a oni koji ga brane rade to tako pogrešno da ga svakim danom guraju sve dalje od sebe. Srpski kleronacionalisti će izgubiti još jednu „svetinju“, srpski narod će skinuti još jedan kamen sa vrata. U glupoj i stotinu puta igranoj igri na sve ili ništa, Srbija je i ovoga puta dobila - ništa“.

Međutim, ono što je u ovoj glupavoj i nikom potrebnoj predstavi srpskih nacionalista važnije od Kosova je pitanje da li to Srbi uz Kosovo gube i Srbiju onakvu kakvu žele i kakvoj joj se nadaju, evo više od deset godina i da li to nesrećni Boris Tadić onim što još samo on i Jeremić zovu kosovskom politikom ili politikom uopšte, u stvari sahranjuju onu Srbiju koja je svetu počela da pokazuje svoje lepo lice, Srbiju sa osmehom, uspešnu Srbiju mladih i pametnih ljudi, onu Srbiju u kojoj će jednog dana u školi biti znanja, u sudu pravde, u bolnici leka, u crkvi milosrđa. Suštinsko pitanje ovog decembra je, da li će Srbi izgubiti samo Kosovo, ili će izgubiti i Srbiju koju će u tom slučaju dobiti predsednik Rusije sa svojom šarenom razbojničkom družinom raznih pobratima i probisveta, od bajkera, preko fašističke omladine, do kosovskih kriminalaca i ostalih protagonista mračne i zavereničke Srbije devedesetih, istih onih koji su 2000. godine poraženi od nasmejane Srbije pobjegli iz zemlje, ali su stigli da toj nasmejanjoj Srbiji zaprete stisnutim pesnicom, suznim očima i rečima: „Vrat ćemo se“. Kao u onoj kozačkoj pesmi: „Іхав козак за Дунай“.

Šta se dogodilo?

Ništa što se nije dogodilo hiljadama prevaranata uhvaćenih u prevari. Navikli da bestidnu laž i očiglednu prevaru nekažnjeno promovisu u najvišu državnu politiku, Srbi su bili potpuno uvereni da

će i ovoga puta „preveslati“ Evropu i svet i da će na nekakvu samo njima znanu i potrebnu foru dobiti kandidaturu, makar i bez datuma. Danima i mesecima su iz sveta dobijali jasne poruke šta moraju da urade. Ali, kao da nemaju nimalo razuma, pa i časti, ako hoćete, uporno su i dosledno ponižavali sagovornike, držeći sve vreme šipak iza leđa, ili ruku u džepu od pantalona.

Dugo je Beograd plašio Zapad Šešeljem i mogućnošću da radikali dođu na vlast u Srbiji. Tom strahu nije odoljela čak ni Moskva kada je u maju 2008, pozvala kolebljivog Dačića i naredila mu da napravi vladu sa Tadićem, a ne, kako je već bilo viđeno, a pomalo i potpisano, sa Nikolićem, tada odanim Šešeljevim radikalom. Tom strahu nije odoleo ni Vašington kad je 2004, zapretio Koštunici da će spustiti diplomatske odnose na nivo otpravnika poslova ako napravi vladu sa radikalima. Ono što Tadić nije shvatio je da tog straha u Briselu i Vašingtonu odavno nema. To mu je kancelarka Nemačke u oči rekla: „Zašto mislite da bi vlada gospodina Nikolića za nas bila lošija od vaše“? Straha tek nema u Moskvi.

I, šta je rezultanta svih događaja koje opisujemo? Prevarantska politika Beograda je učinila da Srbija više nema iskrenog saveznika. Ruse pokušavamo da napravimo budalama, Brisel i Vašinton bezočno lažemo i varamo, Kineze odavno ne interesujemo. Od suludog pokušaja „I Kosovo i Evropa“ nemamo ni Kosovo ni Evropu, niti možemo da se oslonimo ni na jedan od četiri promovisana stuba spoljne politike.

Problem nezavisnosti Kosova postoji samo za Srbiju i ni za jednu drugu zemlju. Za zemlje koje su prizale Kosovo, to je nezavisna zemlja, isto onoliko koliko su nezavisne Crna Gora, Bugarska, Makedonija. I to je nemačka kancelarka u oči rekla srpskom predsedniku, trudeći se da mu čak i rukama objasni da je Nemačka priznala Kosovo i da je, što se tiče Nemačke Kosovu zasebna i Srbiji susedna država u čije unutrašnje odnose Srbija ne bi smela da se meša.

Ali, postoji u našem narodu verovanje da „Bog čuva budale“, pa tako Srbija ima još jednu priliku da se pod ovom vladom približi EU. To je taj famozni februar naredne godine do koga nešto treba da se dogodi. To što treba da se dogodi još uvek nije jasno definisano, pa Beograd može da obmanjuje i sablažnjava domaću javnost lažima da Evropa traži ovo ili ono, a sve same strašne i nečasne stvari od kojih bi se postideo svaki normalni čovek. Vlada tim lažnim, tobožnjim zahtevima pokušava da stvori atmosferu kao posle ultimatum Austrougarske 1914. godine, ili 27. marta 1941. godine, zaboravljajući da je posle tih događaja Srbija ušla u svetski rat i zapamtila dane najcrnjeg stradanja u svojoj istoriji.

Pretpostavljam da će u drugoj polovini januara u Beograd doći neki važan evropski državnik da, kao onomad nemačka kancelarka, saopšti Tadiću šta se od Srbije očekuje. Mislim da će to biti relativno jednostavni i ostvarivi zahtevi, zahtevi koji su Srbima već više puta prezentirani.

Ako Srbija želi da dobije status kandidata neće moći da raspiše parlamentarne ni bilo koje druge

Ugrožena profesionalizacija

PIŠE: STIPE SIKAVICA

izbore na teritoriji tuđe države, a za zemlje koje u Evropi nešto znače, Kosovo je za Srbiju tuđa država. Čak može da se desi da se odluka o prihvatanju kandidature Srbije odloži dok se ne vidi odluka Srbije o raspisivanju parlamentarnih izbora. Druga stvar je hapšenje kriminalaca koji pucaju na mirovne snage Ujedinjenih nacija. Ali ne jednog ili dva kriminalca, nego hapšenje i policijsko-sudsko demontiranje kriminalne srpske paradržave na severu Kosova. Biće tu i još par „glupih“ zahteva, kao recimo, da Srbija poštuje ono što je potpisala tokom razgovora Stefanović-Tahiri, ili da vrati na Kosovo matične i katastarske knjige, pa da kosovski Albanac najzad može da dokaže da su njegova žena i njegov sin zaista njegovi, a njegova kuća zaista njegova.

Ovo su dani velike sramote za Srbiju i srpski narod. Da šef jedne velike države javno kaže da Srbija ne zaslužuje da bude u društvu zemalja EU, a to društvo zaslužuju Bugarska, Rumunija, pa i Grčka, ako hoćete, to je sramota od koje teško da ima veće. Čak i ako se složimo da srpski narod i nije jedan od boljih naroda na svetu, ipak nije zaslužio ovo što mu se dešava i sigurno je kao narod bolji od mnogih koji su u EU, ili su kandidati za EU.

Beogradu, koji je toliko puta prevario i slagao svakog koga je mogao, niko više ne veruje. Posle blistavih državnih i državničkih perioda u istoriji, kad je Srbija na velika vrata stupala na bilo koju evropsku scenu, Srbija je postala najlažljivija i najverolomnija evropska država. Srpski političari će nekako izaći iz ove sramote. Biće izbori, pa će neko dobiti, a neko izgubiti. Neko će možda u zatvor, neko u zaborav. Ali, kako će srpski narod da izađe iz ove sramote? Kada će srpski mladići i devojke, kad se nađu u inostranstvu moći sa ponosom ili bar bez straha da kažu da su iz Srbije? Za narod nema izbora, za revoluciju nema dovoljno očajnika, Bogu ne vredi da se molimo. Ostaje da se ipak nekako dovučemo do Evrope, pa ćemo onda, kad budemo tamp da nešto valjda naučimo od Bugara i Rumuna. Pa i Grka.

Tačno je to što (ne bez nekakave trijumfalističke ironije) govore danas i što su govorili i juče „utešitelji nacije“ - da nedavno odbijanje Evropske unije da Srbija dobije kandidaturu za pristup u porodicu evropskih naroda „nije smak sveta“, ali jeste tužna činjenica za građane Srbije. Kad bi najdogovorniji pojedinci vladajuće garniture imali bar malo obraza, morali bi da se postide i da se povuku sa udobnih političkih položaja, ako ni zbog čega drugog, a ono zato što je Srbija jedina država kojoj je do sada uskraćena kandidatura za članstvo u Evropskoj uniji. Nažalost, ta tobože elita neće zbog toga ni da pocrveni (jedan potpredsednik Vlade je zbilja izuzetak), ona i dalje emituje laž da su njeni članovi učinili sve „što je u našoj moći“ da Srbija prođe na decembarskom ispitu u Briselu, ali, eto, „neke članice Unije koje nam baš nisu naklonjene uskratile su nam to zadovoljstvo“!

Pa ni tu se ne zaustavlja obmana građana. Ova država je jedna od retkih radionica u svetu u kojoj se tako uspešno kuje drveno gvožđe specifičnog kvaliteta: iako je politika „i Evropa i Kosovo“ doživela fijasko 9. decembra u glavnom gradu Belgije, to nije bio dovoljan razlog da se zatvori rečena radionica, nego je, naprotiv, njen glavni majstor, Boris Tadić, najavio da će Srbija i u „narednom periodu“ proizvoditi maglu. Umesto da se makar u ovom času ponesu hrabro i državnički pa da prizna poraz i zauzme novi, promeni kurs srbijanskoj lađi koja više od dve decenije jurca pučinom međunarodnih odnosa, predsednik države je, poput uvređene šiparice, iz ugla vlastite inferiornosti uzvratilo Evropi: „Danas Evropskoj uniji možemo pogledati u oči i reći da smo uradili ono što je trebalo. Može li Evropska unija to isto da učini?“ Ove (i mnoge slične) predsednikove izjave svedoče da se i u pogledu najavljenog popravnog briselskog ispita u februarskom roku iduće godine malo čemu imamo nadati, ali one otvaraju i dilemu: da li je u vrhovima vlasti konstantno verglana orijentacija ka Evropi uistinu bila strateška odrednica

Srbije, ili je posredi, i juče i danas, bila i jeste samo puka verbalna akrobatika utilitarističke naravi?

Naravno da je briselski brodolom politike „i Evropa i Kosovo“ imao veoma jaku rezonancu u svim socijalnim i profesionalnim slojevima i strukturama društva, dakle i u Vosjci Srbije; i naravno da je taj slom svaki socijalni i profesionalni kolektivitet protumačio i odredio se prema njemu zavisno od dubine vlastite uronjenosti u ideologiju nacionalizma koja ima nepresušne uzore i izvore na ovom tlu, i zavisno od prevladajućeg interesa svake socijalne i profesionalne grupacije ponaosob. Budući da zakon sprečava pripadnike Vojske da se „mešaju u politiku“, oni se nisu javno eksponirali ni u odnosu na krah rečene politike, ali je više nego evidentno da je briselski neuspeh neposredno pogodio i vojne strukture, između ostalog i zato što su upravo Ministarstvo odbrane i Vojska svoje reformske uspehe konstantno podmetali ispod politike „i Evropa i Kosovo“, o čemu svedoči i angažman domaćih vojnih profesionalaca u mirovnim misijama širom sveta. (U ovom času u mirovnim misijama

angažovano je 67 pripadnika Vojske Srbije.)

Ipak, najneposrednije i najubedljivije svedočanstvo o tome jeste prvo učešće dvojice oficira VS u prvoj mirovnoj misiji Evropske unije. Pošto je resorni ministar Dragan Šutanovac prethodno „omekšao teren“ tako što je, zajedno sa svojim francuskim kolegom Žerarom Langeom, još u aprilu ove godine potpisao sporazum o „saradnji dveju država u obalsti odbrane“, dvojica majora Vojske Srbije ukrcala su se 26. oktobra na francusku fregatu „Floreale“ gde će, u sastavu francuske posade ostati šest nedelja, u okviru mirovne pomorske operacije pod nazivom „Atalanta“, sve „u cilju prevencije, i suzbijanja pirata i oružanih pljački duž obala Somalije“. Neposredno uoči odlaska srpskih oficira na mirovni zadatak, u francuskoj ambasadi u Beogradu priređen je tim povodom prijem na kome je srpski ministar izrazio „neskriveno zadovoljstvo što, u saradnji sa francuskim partnerima, upućujemo prvi put u istoriji naše zemlje dva mornarička oficira u misiju borbe protiv pirata“, „... iako je danas težak dan u kojem se razgovara o bezbednosti u našoj južnoj pokrajini...“

No, kao što je poznato, ni taj manevar Ministarstva odbrane (nipošto ne potcenjujući mirovnu funkciju srpskih predstavnika u misiji) nije pomogao Srbiji da dobije kandidaturu, naprosto zato što se Srbija u utakmici sa Evropskom unijom nije

držala utvrđenih pravila igre, nego je nastojala da jeftinim trikovima izvuče glavni zgoditak. U istom mah, manje upućenom, a za Evropsku uniju istinski opredeljenom građaninu ovdašnjem nameće se pitanje: kako to da se naši oficiri uspešno inkorporiraju u razne mirovne misije u svetu i da se iz njih obavezno vraćaju sa vrlo dobrim karakteristikama, a da najelitnije jedinice, razmeštene po najpogodnijim strateškim čukama na jugu Srbije, nisu bile (niti su) u stanju da makar pomognu međunarodnim mirovnim snagama stacioniranim na Kosovu da na severu „južne srpske pokrajine“ osujete inspiratore i inicijatore haosa na tamošnjim administrativnim/graničnim prelazima? Što je još gore, ozbiljna upozorenja koja najčešće dolaze iz uglednih svetskih analitičkih centara, svedoče da taj društveni talog, koji je na tim prelazima izazivao paljevine, neredne svake vrste i oružane incidente koji su, nažalost, završavali sa ozbiljnim ranjavanjima vojnika nemačkog i austrijskog kontingenta, dolaze upravo iz Srbije, i da, štaviše, ti opskurni srpski odredi imaju snažnu moralnu i logističku podršku beogradskih centrala najjačih političkih stranaka!

Najposle, tek kad je dramatika na severu Kosova eskalirala do veoma opasnih razmera, mudra politička ekipa predsednika Tadića je bila prisiljena da upravo nekoliko dana uoči odlučivanja o kandidaturi Srbije izađe u javnost sa još jednim nesuvislim saopštenjem kojim je pozvala Srbe da napuste barikade, jer da su one „odigrale pozitivnu ulogu u određenom periodu političke borbe Srba sa severa Kosova za ostvarivanje svojih legitimnih prava“, a da su se sada, eto, balvani iznenada „pretvorili u svoju suprotnost“! Naravno da su taj saltomortale Tadićeve vladajuće garniture jedva dočekale opozicione stranke tzv. patriotske provenijencije, pri čemu su iznova iz naftalina izvukle kritiku profesionalizacije srpske vojske, tvrdeći ne samo da je profesionalizacijom osetno smanjena borbeno sposobnost domaće oružane sile, nego da je na taj način Vojska potpuno upropaštena.

Polazeći sa te iste ideološke i političke platforme, a predviđajući krah Tadićeve evropsko/kosovske politike (što baš i nije bilo teško), lider Srpske napredne stranke i njegov uži saradnički tim izašli su krajem oktobra u javnost sa tzv. belom knjigom (nešto kao program stranke) u kojoj je gotovo najvažnija „novost“ bio stav u kome stoji da bi oni, osvoje li vlast na narednim parlamentarnim izborima, vratili Vojsku Srbije sa profesionalnog

na obavezno-regrutni kolosek. Drugim rečima, oni bi da ponovo „rado Srbin ide u vojnike“! Penzionisani generali Vojske Srbije Setvan Mirković i Ninoslav Krstić, koji su u svom radnom veku zauzimali veoma visoke položaje u vojnoj hijerarhiji, pozdravili su nameru Tomislava Nikolića i njegovih naprednjaka, tvrdeći da je povratak Vojske Srbije sa profesionalnog na obavezno-regrutni sistem popune formacionih sastava Vojske Srbije – „dobra stvar“! Koliko je javnosti poznato, takav stav prema profesionalizaciji Vojske ima i najveći deo vojnopenzionerske populacije. Štaviše, baš u vreme najintenzivnije faze procesa profesionalizacije, tadašnji načelnik Generalštaba VS, general-pukovnik Miloje Miletić koji je upravo ovih dana palicu načelnika Generalštaba predao svom nasledniku Ljubiši Dikoviću, izjavio je da on lično nije bio saglasan ni sa privremenom obustavom služenja vojnog roka, ali da je, kao profesionalni vojnik obavezan da izvršava državnu politiku. Drugim rečima, profesionalizacija Vojske Srbije u Miletićevoj percepciji kolokvijalno bi se mogla nazvati – profesionalizacijom po naređenju.

Ne zna se koliko je Miletićevih istomišljenika među aktivnim oficirima i podoficirima, ali ako je suditi po nekim indikatorima, to nije zanemarljiva skupina, što nipošto nije zdravo ni za Vojsku ni za državu, jer profesionalizacija po naređenju počiva na slabim, veštačkim temeljima. Obore li naprednjaci i Tomislav Nikolić na narednim izborima demokrate i Borisa Tadića, Srbija će se, što se reforme oružanih snaga tiče, vratiti na pozicije sa kojih je startovala pre deset godina. Nažalost, ta opcija – bar tako kažu sondiranja javnog mnjenja u Srbiji – ima u najgorem slučaju jednaku šansu kao i njoj suprotna politička struja. Prema mišljenju ovdašnjih vodećih vojnih stratega, naročito onih koji su bili tvorci svih Miloševićevih „pobeda“ u ratovima devedesetih, regrutnim sistemom popune jedinica Vojska Srbije ima veću šansu da „povrati Kosovo“. Miroslav Lazanski, za koga bi se gotovo moglo reći da je državni vojni komentator, na pitanje šta očekuje od novoustoličenog načelnika Generalštaba odgovara: „Očekujem da stavi Kosovo pod jurisdikciju Srbije“! To se ne može bez da ponovo progovori oružje, a oružje, opet, brže progovara ako ponovo „rado Srbin ide u vojnike“!

Dugovi i demokratija

PIŠE: VLADIMIR GLIGOROV

Demokratija ne mora da bude legitimna, čak i ako izražava volju naroda. Nije neophodno biti liberal, klasični, što bi se reklo konzervativni, ili novi, dakle neoliberal, a ni američki, znači neka vrsta razblaženog socijaldemokrate. Nije potrebno ni pozivati se na klasičnu grčku političku misao, jer su to znali i zagovornici narodne demokratije, boljševici, staljinisti i, uopšte, lenjinisti. Svima je bilo i jeste jasno da su privatna svojina i ljudska prava, njihovo poštovanje ili ne, ono što razdvaja legitimne od nelegitimnih vladavina. Narodne demokrate i razne vrste nacionalista i patrioti se razlikuju od liberala, konzervativaca i socijaldemokrata upravo po tome što, shvatajući šta je legitimno a šta nije, odbacuju legitimnost kao ograničenje volji naroda i njihovih vođa ili demagoga. Neki povlače razliku između populista i demokrata, koja se u osnovi zasniva na istoj toj razlici u shvatanju važnosti legitimne vladavine.

Lenjin je, mislim u „Državi i revoluciji“, ali možda i negde drugde, sada nije važno tražiti tačnu referencu, to izrazio jednostavno – demokratija je dobra, ako je naša. Dakle, ako je sredstvo ostvarenja revolucionarnih, pogotovo nelegitimnih ciljeva i to trajno, dakle ne tek od izbora do izbora. Ili, drukčije rečeno, sve dok ne promenimo svojinske odnose, manje ili više nelegitimno. Tako posmatrano, legitimna demokratija ne mora da bude privlačna onima koji bi da ostvare, kako se to kaže, više ciljeve, koji su neretko zapravo niski ili veoma niski. Kao što nelegitimna demokratija može, za šta je izuzetno dobar primer podrška koju je dobila ustanička demokratija, kako je beogradska intelektualna elita zvala plebiscitarnu podršku usponu Slobodana Miloševića i kasnije svih heroja i viteza kojima su interesi naroda bili važniji od čistih, odnosno prljavih ruku. Od kog je značajja poštovanje privatne svojine i ljudskih prava postaje sasvim jasno kada nacionalni i državni interesi, kako se oni inkantiraju, zahtevaju humana presljevanja i etnička razgraničenja, koja neprijatelji nazivaju etničkim čišćenjem.

To su ekstremni primeri, ali ekstremizam nije ni beznačajan niti zaboravljen u Evropi. Tako da je legitimnost vlasti isto toliko značajna kao i njena demokratskičnost. Uzmimo jedan primer koji je izazvao i još uvek izaziva komentare i dalekosežna zaključivanja o prirodu političkih odnosa u Evropskoj uniji - neodržani referendum u Grčkoj. Može li demokratska država da odluči referendumom da ne vraća dugove, domaćim i pogotovo stranim kreditorima? Odgovor je nesumnjivo pozitivan: demokratski postupak, referendum, na primer, nesumnjivo postoji. Pitanje je da li je tako doneta odluka legitimna? Ponekad se odgovara naizgled retoričkim pitanjem: da li postoji demokratskiji način odlučivanja od referenduma? Odgovor je, međutim, pozitivan. Recimo, odlučivanje jednoglasnošću. Dakle, da bi narod doneo odluku da

bilo kome, jednoj osobi recimo, oduzme imovinu ili ograniči prava, potrebna je saglasnost te osobe, što će reći da se cilj postiže - ali ne oduzimanjem i ograničavanjem. Naravno, neki prostor prinude mora da postoji, ali ona mora da bude legitimna, a ne tek u interesu većine, pa čak i velike većine, i ne mora tek da bude zasnovana na glasovima većine, koliko god da je velika.

Na primer, domaćinstva i privrednici obično ne smatraju inflatorni porez legitimnim. Zato što je to umanjenje dohotka, a da se za to ne traži saglasnost. Naravno, u toj stvari jedni dobijaju, a drugi gube, usled čega je moguća čak demokratska podrška vladi koja prihoduje inflacijom. No, kada se odlučuje o osnovnim ustanovama države, legitimnim se obično smatra postojanje nezavisne centralne banke

„Stanje Nemačke“

Smeđa močvara

PIŠE: LIDIJA KLASIĆ

(Specijalno za Povelju iz Berlina)

Naš prijatelj - autor dokumentarnih filmova s mnogim nagradama, u Njemačkoj od sedamdesetih - već godinama u istočne dijelove Berlina ili još dalje, na područje nekadašnjeg DDR odlazi samo ako mora i isključivo vlastitim autom, nikad javnim prevozom. Jer, rođen je u Teheranu i to se vidi na njegovom licu. Mislili smo da pretjeruje u svom strahu od neonacista, sve dok prije nekoliko tjedana javnost nije zaprepasila vijest o terorističkoj čeliji iz Cvikaua (Zwickau) i njihovih najmanje deset umorstava.

Ovog smo ljeta slučajno jedne nedjelje obišli grad u kojem je rođen Robert Šuman i pili kavu na glavnom trgu. Starinske kuće divno obnovljene, pješačka zona puna dućana masovnih trgovinskih lanaca, u kavani mladi ljudi i onaj jedva čujni žamor koji uvijek iznova zbuni glasne došljake s Balkana, ljubazni konobar... Cvikau djeluje kao i svaki drugi grad srednje veličine u nekadašnjem DDR gdje, barem u centru, danas ništa nije manje zalizano nego u zapadnoj njemačkoj provinciji, iako se u zraku osjeća nešto na neobjašnjiv, riječima neopisiv način drugačije, kao da nad nekadašnjim DDR još leži tanka koprena bivšeg života. Mnogi baš u tome traže objašnjenje za neshvatljivu činjenicu da je troje neonacista, na čiji račun uz ubojstva idu i dva bombaška napada te niz

pljačkaških prepada na banke, više od deset godina moglo mirno živjeti u ilegali.

Beate Cšepe (Beate Zschaepe), 36, Uve Benhart (Uwe Boehnhardt) 38 i Uve Mundlos (Uwe Mundlos) 38 su odrasli u istoj četvrti u Jeni, naselju montažnih novogradnji, na rubu tog sveučilišnog grada dijelom završenih tek nakon 1989, i pada Zida. Bivše istočne četvrti Berlina, poput Prenslauer Berga ili Fridrihshajna su danas do te mjere „in“ i skupocjene da je njihovo nekadašnje dedeerovsko stanovništvo uzmaklo pred mladim japijevskim obiteljima koji svoju četvrt ne mjere s Hamburgom ili Minhenom nego s Njujorkom. Ali što dalje na istok, to su stanovi jeftiniji, praznih ima sve više, a stanovništvo u sve većoj mjeri frustrirano, bez posla, ljudi koje je ujedinjenje ostavilo na pola puta. Ili su se morali „preorjentirati“ - neki to zovu integracijom, a postoji i riječ „Vendehals“, onaj koji je okrenuo vrat, prelivoda. Dojučerašnji partijski sekretari i nekadašnji moćni oficiri tajne službe Stazi postali su ili otišli u preranu mirovinu, ili postali makleri za nekretnine i zastupnici osiguravajućih društava (dakle nastavili obilaženje stanova), vlasnici auto-kuća, poslovni ljudi s nejasnim početnim kapitalom... I prelivode i gubitnici ujedinjenja, tragični likovi bez posla i šanse, su svojoj djeci teško mogli služiti kao uzor, na rubovima istočnonjemačkih gradova su frustrirani stanovnici podizali ne manje frustriranu djecu. Kad su ukinute dedeerovske omladinske i sportske organizacije, djeca koja su mogla provoditi sate pred televizorom ili se pridružiti Skinheadsima, jedinima koji su u tim neutješnim četvrtima još prakticirali neku vrstu drugarstva. Odande do neonacističkih grupa više nije bilo daleko za „omladinu koju

koja ima zadatak da ne dozvoli upotrebu inflacije kao sredstva oporezivanja. To je isto kao i sa sudstvom, dakle sa ustanovom koja bi trebalo da se stara, između ostalog, o zaštiti ljudskih prava, a svakako prava svojine i svega šta se na tom pravu zasniva. Tako, na primer, ne bi bilo u neskladu sa legitimnošću demokratskog načina odlučivanja da se neka odluka doneta na referendumu podvrgne sudskoj proveri. Većina, čak veoma velika većina, može da smatra da je smrtna kazna pravedna i korisna, ali to ne mora da bude i presuda do koje bi došao nepristrasan i samostalan sud. Ili, da uzmem primer o kojem se poveremeno raspravlja u srpskoj patriotskoj štampi: mogu svi da misle da je na mestu telesno, ali kako se obrazlaže pedagoški kažnjavanje dece, dok nepristrasan i nezavisan

nitko nije želio“, kako Frankfurter algemajne cajtung, citira pisca Klausa Šlezingera:

„Tko je na Zapadu želio važiti za bijesnog mladog revolucionara, morao je biti ljevičar; u DDR su komunisti bili na vlasti, najveća moguća provokacije ja dakle bilo biti protiv antifašista. Nije svaki mladi čovjek koji je nacrtao kukasti križ, odmah bio neonacist... tko je još godinu dana ranije bio hapšen, jer je vikao da treba srušiti Zid, mogao je pomisliti da su prihvatljive i sve druge parole ekstremne desnice ...“

U svakom je slučaju u nekadašnjoj „antifašističkoj državi radnika i seljaka“ morala postojati velika naivnost i neupućenost u stvar neonacizma, jer kako inače objasniti da je policija u Jeni tamošnjem NPD-funkcioneru mirno izdala automobilske tablice s brojem J-AH 41 - „Da za Adolfa Hitlera 41“, ili da je grob Rudolfa Hesa u mjestu Vunzidel postao neonacističko hodočastište s masovnim okupljanjem na dan smrti Hitlerovog zamjenika, na čijem grobu piše

„Usudio sam se“ i kojeg NPD stilizira kao mirotvorca, ili da je nacistički bend „Gigi i smeđi gradski svirači“ još 2010, izvodio pjesmu s naslovom „Doner-ubojstva“, u kojoj se spominje devet ubojstava i „volju za ubijanjem koja još nije prošla, pitanje je samo kada i na kojem mjestu će mrtav ležati sljedeći...“. (Svatko tko dolazi iz Hrvatske se i nehotice mora sjetiti svakogodišnjih misa za Pavelića u jednoj zagrebačkoj crkvi ili pjevača Tompsona).

Zaista je pravo čudo da više od 130 V-ljudi, krtica koje policija i tajne službe svih boja drže infiltrirane - i dobro plaćene - u cijelom miljeu neonacističke scene, nisu „shvatili“ poruku i sadržaj te pjesmice te ga

sud ne mora sa tim da se složi. To što svi misle, ne mora da znači da je legitimno tući decu.

Isto se može reći i za demokratsku odluku da se ne vraćaju strani dugovi. Ovo je dodatno zanimljivo zbog toga što zapravo osvetljava odakle dolazi ta podrška demokratskim odlukama na štetu stranaca. Kontrasta radi, mnogi bi se, računam, složili da nije legitimno demokratski odlučiti da se iz zemlje proteraju pripadnici stranih etničkih grupa ili stranih vera. Nije dovoljno da ti stranci imaju pravo glasa, recimo, pa da ostanu u manjini, već je jasno, ili bi trebalo da bude, da se takva odluka ne može doneti demokratski ili na bilo koji drugi način. Mnogi koji podržavaju referendum o tome da li je potrebno vraćati strane dugove ne bi se složili da je legitimno proterivati

eventualno povezali s ubojstvima osmoro Nijemca turske nacionalnosti, i jednog Grka, uglavnom vlasnika malih zalogajnica u kojima se prodavao „turski hamburger“, sendvič s mesom pečenim na okomitom štapu, doner.

Pravi skandal zato nije što se to uopće dogodilo nego da su ubojstva, počinjena između 2000, i 2006, prava smaknuća, s metkom u glavu nakon čega su neonacisti svoje žrtve fotografirali i munjevito nestajali s mjesta zločina, poslije brze i površne istrage pripisivana obračunu među samim strancima, „Doner-mafiji“. Tek kada su dvojica iz „terorističke ćelije Cvikau“ digla u zrak kuću u kojoj su stanovali i u svojoj kamp-prikolici počinila samoubojstvo, nakon čega se treća, njihova zajednička prijateljica, predala policiji - i sada se brani šutnjom - tek kad je u ruševinama nađen pištolj kojim su likvidacije počinjene - i uz njega službeno oružje policajke koju je trojka prije nekoliko mjeseci jednako brutalno smaknula - klupko se počelo odmotavati. U spomenutoj pjesmotvorini, u činjenici da je jedan iz trojke još u devedestima na prelazu preko autoputa izvjesio lutku s Davidovom zvijezdom i maketama bombi, u prodaji igre „Pogomly“ koju je trojka, po ugledu na Monopoly, kreirala s nacionalsocijalističkim simbolima, koncentracionim logorima i likovima Hitlera, u paroli „Kobasice umjesto donera“ jednog od najvećih lokalnih neonacističkih udruženja - istražitelji nisu našli ništa što bi povezali, pa je istraga o trojci koja je bila sumnjiva još u devedestim, godine 2003, kao zastarjela, stavljena ad acta. Tek je ovih dana otpušten autoritarni šef službe za zaštitu ustavnog poretka pokrajine Tiringija - iako je „posjetioce dočekivao držeći na stolu bose noge, na

strane ljude. Ali, neki ipak misle da je jedno klasni interes, posebno prekogranični, a sasvim nešto drugo nacionalni ili etnički. Tu ima onih koji bi da obeprave sve što je strano, kao što ima onih koji bi da poštuju ljudska, ali ne i prava pojedinih, pogotovo stranih, klasa ili obratno.

Ustvari, nije legitimno doneti demokratsku odluku da se ne poštuje svojina stranaca. To što će se izneti niz kvalifikativa na račun, na primer, stranih kreditora ili banaka i uopšte kapitalista, neće pojačati argument da je legitimno naprosto odlučiti u skupštini, na ulici ili na referendumu da se njihova privatna sopstvenost ne poštuje. To je, dakle, jedno ograničenje demokratskog odlučivanja, koje je samo primer za opštiji problem legitimnosti demokratskih odluka.

Naravno da oni koji kritikuju nedemokraciju Evropske unije na primeru neslaganja sa održavanjem referendumu u Grčkoj to znaju, što se vidi po tome što prigovaraju nelegitimnost izborima nepartijskih ličnosti za predsednike vlada u Grčkoj i Italiji. Takvih je primera, međutim, bilo i ranije u vreme ove krize, recimo u Češkoj i Mađarskoj, a, naravno, tehničke vlade nisu ništa nepoznato u demokratijama. No, ovi se najnoviji primeri vide kao dokaz o nametanju volje stranih vlada ili briselskih birokrata suverenim državama. Ovo je dvostruko pogrešno.

Najpre, suverenost nije prevashodno pravo, već obećanje odgovornosti. Poređenja radi, kada se kaže da je neka osoba suverena u političkom ili finansijskom smislu, time se kaže da je spremna i sposobna da preuzme odgovornost za svoje postupke.

proglašenje grada Vajmara za kulturnu prijestolnicu Evrope došao kostimiran kao general Ludendorf, sudionik Hitlerovog puča iz 1923, najmanje 130.000 eura državnog novca doznačio firmi vođenoj pod lažnim imenom, iz koje je plaćao svoje „krtice“ među neonacistima...“, piše Frankfurter algemajne. U međuvremenu se otkrilo da su tajne službe cvikauskoj trojci dale čak i novac za nabavku novih pasoša „nadajući se da će tako otkriti pod kojim se lažnim imenima skrivaju“. No, posao je propao, a trojka svoj ilegalni život umjesto u inozemstvu mirno provodila u pokrajini Saskoj. Povremeno su pljačkali i banke – najmanje sedam, s plijenom od najmanje 400.000 eura – ali ni to policija nije uspjela otkriti.

Tek kada se trojka, zapravo, razotkrila sama, javnost se zaprepastila – i prenela. Zadnjih je tjedana u mnogim gradovima na stotine ljudi demonstriralo za toleranciju i suživot sa strancima, najpoznatiji pop-pjevači su to podržali ogromnim koncertom na otvorenom u Jeni, policija svakodnevno pronalazi i hapsi navodne saučesnike, političari se javljaju za riječ...

Bundestag je na posebnoj sjednici odao počast žrtvama i ispričao se obiteljima, kancelarka Merkel je nedvosmisleno i bez ikakvog izgovora osudila ubojstva i obećala potpuno raščišćavanje, zbog čega je turska štampa, inače uvijek spremna na burne reakcije i kritiku odnosa prema strancima u Njemačkoj, o događajima izvještavala suzdržano; premijer Erdogan je posjetio jednu od obitelji ubijenog prodavača done- ra, Služba za zaštitu ustavnog poretka (BfV) je priznala „sponzoriranje“ neonacista, „u svrhu otkrivanja“, a njihov šef, Hajnc From da „sada otkrivene počinioc

nismo razumjeli, podcijenili smo dimenziju njihove mržnje i njihovu zločinačku energiju...“; političari opozicije se uzbuđuju i kritiziraju „vladinu ignoranciju prema desnom ekstremizmu“ (Klaudija Rot, Zele- ni), ili „neprihvatljivo kriminaliziranje i progonanje antifašiste od strane BfV koji je slijep na desno oko“ (Ditmar Barš, Lijeva stranka).

Predsjedavajući parlamentarnog Odbora za tajne službe, Operman, CDU, čak ne isključuje „da će doći do problema oko BfV, jer su tajne službe o pozadini ubojstava možda znale više nego što je sada poznato“. Konzervativni ministar unutrašnjih poslova je prije nekoliko dana, prvi puta nakon 2006, otvorio poseban odjel u kojem će se 230 policajaca, pripadnika tajne službe i vojnih stručnjaka baviti otkrivanjem desnog ekstremizma (po ugledu na isti takav koji već dugo djeluje u borbi protiv islamističkog terorizma), opet oživljava ideja o zabrani NPD, prije nekoliko godina odbačena od Ustavnog suda upravo zbog nejasne situacije s „krticama“...

Cijela tema doduše, polako s prve odlazi na unutrašnje stranice novina, ali treba se nadati da će „uloga tajnih službi i njihovo aktivno odvracanje pogleda“ zaista biti rasvijetljeni do kraja, jer samo to može omogućiti stvarno razumjevanju onoga što se dogodilo.

„Samo potpuno shvaćanje sadašnjosti može onemogućiti huškanje ljudi na mržnju i ratove“, citira Vilhelm Hajtmajer, profesor sociologije na sveučilištu Bilefeld, njemačkog pjesnika židovske vjere, Hajnriha Hajnea. Tekstom „Stanje Francuske“ je Hajne, koji je živio u Parizu, pokušavao pomiriti vjekovne neprijatelje s

Isto važi i za države: suverena je ona država koja je spremna i sposobna da izvršava svoje obaveze, pre svega prema drugim državama, ali i prema svojim građanima. Sistem suverenih država je sistem odgovornosti, bilo da se zasniva na zajedničkim vrednostima, na ravnoteži sile, ili na pravu. Tako posmatrano, nije dokaz suverenosti neispunjavanje ugovornih obaveza, već upravo suprotno, poverenje sa kojim se može očekivati da će neka država svoje obaveze ispuniti. U demokratiji su suvereni glasači, što znači da je reč o njihovoj spremnosti i sposobnosti da poštuju preuzete obaveze. To, naravno, podrazumeva da se o toj obavezi razmišlja kad se obaveze preuzimaju, jer će sutra na vlasti biti neke druge partije, a u daljoj budućnosti će obaveze ispunjavati generacije koje danas nisu tu

dvije strane Rajne iako se ovdje i danas radije citira jedan drugi njegov - proročanski-stih: „ako usred noći pomislim na Njemačku, odmah dobijem besanicu“.

Za studiju „Stanje Njemačke“ koju je Hajtmajer prošlog tjedna predstavio u Berlinu je više od 40 znanstvenika u deset godina ispitalo 23.000 ljudi, objavljujući svakogodišnje izvještaje koji dojmljivo pokazuju rast liberalizma i tolerancije u mnogim područjima: seksizam i negativan stav prema homoseksualcima, prema ljudima ometenim u razvoju ili invalidima su tokom zadnjeg desetljeća znatno opali - ali u godini 2011, 37 posto ispitanih vjeruje da u društvu postoje socijalne grupe „koje su korisnije od drugih“, 30 posto da Njemačka „sebi ne može priuštiti one koji nisu korisni“, drugim riječima, nezaposlene, tražioce azila... Gotovo polovica ispitanih misli da „u Njemačkoj živi previše stranaca“, a svaki peti da „muslimanima treba zabraniti useljavanje...“

Za Hajtmajerov zaključak kako dosad tolerantno njemačko građanstvo postaje sve sirovije, da srednji i viši slojevi sve otvorenije odbacuju solidarnost s nižim klasama, preuzimajući mentalitet laktašenja, možda i nije trebala dugoročna empirijska studija nego samo pogled na ekonomiju, da ne kažemo, na današnji realni kapitalizam.

Ali ništa manje opasno nije ni uvjerenje da je neonacizam regionalna pojava, čak možda samo specijalitet bivše DDR i tamošnjih gubitnika ujedinjenja. Kwart novogradnji u Jeni, u kojem je odrasla neonacistička trojka već davno nije ozloglašeno nego poželjno mjesto stanovanja za studente i mlade obitelji, praznih stanova je manje od 1 posto, stanovnici glasaju

da učestvuju u odlučivanju. Tako da je ta doslednost u ispunjavanju obaveza test legitimnosti demokratije.

Tako posmatrano, tehničke vlade su odgovor političkih partija i njihovih glasača na potrebu da se zemlja ponaša kao suverena članica Evropske unije i da je spremna da poštuje preuzete obaveze. To je rešenje slično onom prenošenju prava odlučivanja o monetarnoj politici na nezavisnu centralnu banku, jedino što je reč o privremenom, a ne trajnom rešenju. Nešto slično već postoji na nivou Evropske unije, čija tela imaju pre svega administrativnu, a ne političku vlast. Ovo je takođe zamišljeno kao privremeno rešenje, jer se teži punoj demokratizaciji, samo što se taj proces odužio i nije izvesno da će se zaista u punoj meri

za SPD i Lijevu stranku, čija je zastupnica u lokalnom parlamentu filozofkinja koja je promovirala na Platonu; u Cvikau je stopa nezaposlenosti ispod osam posto, tamo gdje je ranije sastavljan plastični DDR-autoTrabant, Folksvagen zapošljava više od 6000 ljudi, novootvorene firme su učenicima u privredi nudile više mjesta nego što je bilo zainteresiranih...

Izjednačavanje neonacizma s istokom je dio one iste političko-policijske romatike po kojoj su od desnog ekstremizma opasniji lijeva anarho-scena ili islamiistički terorizam. Trojka je svoje žrtve likvidirala u Rostoku, ali i u Minhenu, Hamburgu i Nirnbergu, što ne bi bilo moguće bez pomoći neonacista sa zapada zemlje. Mnoga zlodjela iz kategorije mržnje prema strancima - poput paleža kuće u zapadnoj pokrajini Sar, pri čemu je poginulo devet građana turskog porijekla, su još nerazjašnjena.

„Ali sirovo građanstvo se u svom samozadovoljstvu ne da smetati, ideja o dostojanstvu svakog pojedinca i jednakoj vrijednosti svake grupe, kao osnova svakog humanog društva, više nije nedodirljiva“, upozorava Hajtmajer, po kome, socijalni mir postaje sve ugroženiji jer nervoza u ovdašnjem društvu blagostanja raste.

U obični život se uvukao pojam s burze - volatilitet - variranje, kolebanje, osciliranje i, možda ta riječ zaista najbolje ocrtava trenutnu njemačku svakodnevicu, uključujući i desni radikalizam. Ili, kako kaže profesor Hajtmajer, „ništa više nije sigurno, ništa nije nemoguće“. A najkasnije kod te rečenice, svatko tko dolazi s prostora bivše južnoslavenske države može samo duboko uzdahnuti.

i okončati sa potpunom demokratizacijom zajedničkog političkog sistema. No, u slučaju Grčke i Italije je reč o tome da su partije i javnost prihvatile da se obaveze moraju ispunjavati i ovlatile osobe za koje se smatra da su tehnički najsposobije da utvrde način na koji je to najbolje obaviti. Potom će se naravno ići na izbore.

Osim toga, nije u neskladu sa demokratskim načinom odlučivanja da se neke veoma značajne odluke, posebno one koje bi mogle da predstavljaju promenu volje naroda, ne donose na brzinu. Mogu da postoje legitimni razlozi da glasači kažu da su jednu obavezu preuzeli, ali sada bi da tu odluku promene i se te obaveze odreknu. Da bi takva revolucionarna odluka bila legitimna, potrebno je, između ostalog, i da se ona donese u miru i posle valjane javne rasprave i detaljnog razmatranja posledica. Nije besmisleno za jedno vreme depolitizovati staranje za javne poslove, ali ne i napustiti demokratski sistem i način odlučivanja. Nije reč o tome da se vlast na određeno vreme poveri diktatoru, jer demokratske ustanove i dalje zadržavaju sve svoje moći i odgovornosti, već da se izbori održe u stabilnijoj atmosferi. Koliko će vremena javnost u Grčkoj i Italiji dati same sebi pre nego što zatraže da se na izborima odluči o tome šta im je činiti, ostaje da se vidi. No, oslanjanje na tehničku vladu u međuvremenu nije ni nedemokratski, a ni nelegitimno.

Nije, naravno, netačno reći da demokratski način odlučivanja ima značajnu moć legitimisanja vlasti i upravljanja javnim poslovima. Primera radi, predlog da se u Grčkoj održi referendum nije imao za cilj da se donese odluka da se prestane sa izvršavanjem preuzetih obaveza prema stranim poveriocima, već upravo suprotno da se tim demokratskim načinom odlučivanja legitimnost politike vraćanja dugova pojača. Strani poverioci nisu bili spremni da preuzmu rizik da referendum ne uspe,

a domaća politika je bila protiv toga, jer je postojala bojazan da bi vladajuća stranka tako ostala na vlasti, dok je bilo jasno da bi na prevremenim izborima veoma rđavo prošla. Tako da je izabran postupak kojim će se legitimnost političkim odlukama pribaviti naknadno, na sledećim izborima. Strani se poverioci nadaju da tada njihova potraživanja više neće biti na izbornoj proveri, ali to nije uopšte sigurno. Uostalom, jasno je praktično svima da je reč samo o tome koliki će biti gubici stranih kreditora, niko nema iluziju da će naplatiti sva potraživanja.

Sa sličnim problemom potrebe za demokratskom legitimnošću se suočava i sama Evropska unija. Sasvim je jasno da nije lako naterati poreske obveznike da finansiraju obaveze u čijem nastanku nisu učestvovali. Oporezivanje kad nema predstavništva nije legitiman način formiranja i poštovanja javnih obaveza. Da postoji evropski poreski obveznik, Evropska bi se unija suočavala sa problemom sličnim onome u Sjedinjenim Državama Amerike: potrebni su izbori da bi se odlučilo koliki se troškovi i na koji način ih žele prihvatiti. Za razliku od zemalja članica, dugovi u Evropskoj uniji su praktično u celini evropski, čak u većoj meri nego u Americi. Ovo zato što je bilans plaćanja Evropske unije i same euro zone praktično trajno u ravnoteži, tako da nema dugova Kini i zemljama izvoznicama nafte. Zbog toga, demokratska odluka na nivou Evropske unije ili euro zone bi vodila restrukturiranju obaveza dužnika prema poveriocima, ali bi ukupni efekti bili ravni nuli. Budući da Evropska unija i posebna euro zona nisu dovoljno demokratizovane, ovakvu je odluke veoma teško doneti. Pojavljuje se spor oko naših i stranih para i to delegitimiše i odluke na nivou Evropske unije i one na nivoima država članica.

Ovo je suprotno duhu ujedinjene Evrope. Smisao je da ona nema ni spoljašnje niti unutrašnje neprijatelje. Demokratizacija zajedničkog odlučivanja je način da se taj duh institucionalizuje. Do toga je, međutim, tek potrebno doći. Inače će biti veoma mnogo nenaplativih dugova kojih će glasači hteti da se odreknu na demokratski način.

Melodrama ili tragedija

PIŠE: BOŠKO JAKŠIĆ

Dejvid Kameron zahtevao je da britanski finansijski sektor ne bude pod evropskom kontrolom. Angela Merkel i Nikola Sarkozy, arhitekta projekta Evrope dve brzine i centralizovane fiskalne discipline, jasno su mu rekli da je to nemoguće.

Britanac je stavio veto, pa je tako briselski samit EU 9. decembra, opisivan kao prelomni u borbi protiv dužničke krize zone evra, završio kao tačka velikog razlaza. Usred najozbiljnije krize svog postojanja, Evropska unija je podeljena. Britanija se vratila u izolaciju i ko zna koliko će tu biti. Mnoge članice smatraju da su ih Nemačka i Francuska jednostavno pregazile. Budućnost zajedničke evropske mone- te i dalje je neizvesna.

Preostale zemlje EU kažu da će slediti 17 članica zone eura na putu "fiskalne kompaktnosti" koji tra- sira dvojac Merkozy, nameravajući da stvori "Uniju stabilnosti" sa optim budžetskim odredbama koje će biti upisane u nacionalne ustave i automatskim sankcijama za one koji prekrše klauzule o dozvolje- nom deficitu.

Sa političkog stanovišta, prihvaćene mere su veoma opasne - nagoveštavaju kraj "stare Evrope". "Nova" bi trebalo da ima tri kruga: jezgro od 17 člani- ca zone eura, oko njega devet država EU koje name- ravaju da uvedu euro. Ostatak, predvođen Britanijom, osuđen je na status trećeg reda.

Takav saldo aktivirao je evroskeptike. Gotovo da se pretvara u modu tvrditi da je Evropska unija odu- vek bila promašen projekat. Mnogi ponavljaju koli- ko su Nemci drukčiji od Grka, ističu koliko su različi- te privrede unutar 17 zemalja zone eura, naglašavaju koliko su radikalno drukčije makroekonomske težnje suverenih vlada...

Ništa od toga nije netačno, ili ne bi trebalo da bude povod neuspeha najvećeg projekta Evrope od druge polovine XX veka do danas. Svet je prepun velikih suverenih država u kojima jedan region ne podseća na drugi, istorijski, kulturološki, ekonom- ski. Kad se pogledaju mnoge plemenski podeljene države Afrike, Azije ili Bliskog istoka postojali su svi razlozi za pesimizam i nevericu da je moguće jedin- stvo na "nevladivom" teritorijom.

Ipak, Indija je danas veoma prosperitetna zemlja sastavljena od tako različitih država kao što su mala zemljoradnička niša poput Hima- čal Pradeša na severu i industrijski bastioni kao Tamil Nadu na jugu. Teško da mogu da budu razli- čitije. Zar isto ne važi za SAD, Kinu, Rusiju, Brazil, Nigeriju?

Zona eura ili Evropska unija nisu izuzetak. Istorijski bi bilo naivno njihov neuspeh ili uspeh posmatrati isključivo kroz sadašnju dužničku kri- zu, koliko god ona bila teška i opasna. Ono što je važnije, je utvrditi rukovodeće ciljeve njihovih glavnih igrača. Koje su njihove očekivane buduće akcije?

Manimo se velikih teorija. Budućnost evrop- skog bloka jasno je u rukama političara i načina na koji će probleme s kojima su suočeni objašnja- vati svojim biračima.

Tekuća kriza, razorni krešendo finansijske krize u SAD 2008, najčešće se tumači kao pro- blem likvidnosti. Što je samo delimična istina.

Likvidnost je problem s kojim se evropske ban- ke suočavaju kad posluju van evropskog tržišta, po Aziji, Africi ili Americi. Ukoliko ne mogu da pozaj- me dovoljno dolara ili jena, njihov dnevni biznis posustaje.

To su, međutim, rešivi problemi. Centralne banke po svetu mahom su povukle prave poteze. Američ- ke Federalne rezerve nedavno su prihvatile da svoje dolarske linije otvore za euro. Evropske banke euro prebacuju u dolar i lako posluju po svetu.

Postoji i mišljenje da je evropska kriza jednostav- no proizvod teškog pritiska dugova. Ako se, kaže ova škola mišljenja, kamate na državne obveznice spuste na normalne nivoe, zaustaviće se spirala sku- pog novca i problem će biti rešen.

Kako bi se to dogodilo, mnogi spas vide u Kini, Rusiji ili bogatim zemljama Zaliva - sve sa značaj- nim deviznim rezervama - od kojih očekuju da kupe nove obveznice. Potencijalni kupci su veoma obazri- vi. Čekaju.

Evropa se još nije dogovorila da li treba da ima jedinstvene obveznice koje bi izdavala Centralna

evropska banka ili će se produžiti praksa nacionalnih papira od vrednosti. Kako su strahovi Evropljana još aktivni, a mogućnost bankrota Grčke ili Portugalije nije sasvim otklonjena, zašto bi Kina ili Ujedinjeni Arapski Emirati sumnjive obveznice tretirali drukčije od skeptičnih privatnih investitora.

Prihvatiće ih samo pod uslovom da iza njih stane evropski ekonomski kolos, Nemačka, ali kancelarka Merkel mora da vodi računa o svom biračkom telu koje je već umnogome zabrinuto količinom milijardi eura koje je Berlin namenio Grčkoj i budućem Fondu za spas eura.

Kako se ekonomska situacija pogoršava, birači su sve spremniji na revolt. Otuda i skepsa da li će pro-funkcionisati mere stabilizacije zone eura prihvaćene na samitu EU u Briselu 9. decembra.

Taj samit samo na prvi pogled deluje istorijski. Postignut je dogovor o fiskalnom i političkom jedinstvu, ali nije uklonjena dilema da li će EU uspeti da funkcioniše kao Evropa dve brzine, na čemu su toliko insistirali Merkelova i Sarkozy?

Skeptici, pre svega britanski, skloni su mišljenju da će zaključci briselskog samita pre završiti kao fusnota u udžbenicima istorije nego kao novo poglavlje odnosa unutar EU i evrozona.

Finansijska tržišta i birači takođe ne dele optimizam sadržan u velikim izjavama lidera EU na još jednom u seriji kriznih samita. Berze su sumnjičave. Birači nezadovoljni instalacijama tehničkih vlada u Grčkoj ili Italiji koje oni nisu birali. Kada se tome doda rastuća tenzija između članica, koja daleko nadilazi izolaciju Britanije, onda se dobija formula za produženu konfuziju i nejedinstvo.

Takve vrste debata i razmimoliaženja oko promena sporazuma ili pozicije Londona nisu ništa novo i nalazile su se na agendama mnogih prethodnih okupljanja na vrhu. Bila su to, međutim, vremena kada je Evropa sebi lakše mogla da dopusti dugotrajna natezanja oko Lisabonskog ugovora, na primer.

Danas, kada dužnička kriza pretila bankrotim suverenih država, kada se gotovo dan za danom obara rejting zemalja ili vodećih evropskih banaka i uz opasnost implozije evropskog finansijskog sistema, još jedna debata o budućem dizajnu EU postaje opasna.

Rezultat je neizvestan. Problem je što je jedina alternativa finansijskom infarktu lagano gušenje. Dogovorena "fiskalna kompaktnost" nalaže članicama EU stroge mere štednje i discipline, mada ne

obezbeđuje neki permanentni mehanizam transfera novca iz prosperitetne Evrope ka onima koji su zahvaćeni polu-depresijom. Takva "transfer unija" je i dalje anatema za Nemačku.

Jedina perspektiva koju "nova EU" pod gvozdenom komandom Angele Merkel nudi "pojasu belog luka" sa evropskog juga je smanjivanje plata i penzija, povećanje poreza i kontrola njegovog ubiranja i još više nezaposlenih. Što podrazumeva nove proteste i štrajkove i ugrožava odluke prihvaćene 9. decembra.

U uspešnim članicama problem je drukčiji. Birači tamo strahuju da će ih prezaduženi Evropljani povući u dubine. Glavne opozicione stranke u Švedskoj i Holandiji već kažu da neće podržati ratifikaciju odluka briselskog samita. Ništa još nije rečeno ni u Danskoj, Finskoj i Republici Češkoj. Sarkozy može da bude srećan što se pridružio Merkelovoj, pa je dvojac "Merkozy" lokomotiva "nove Evrope", ali uspeh bi lako mogao da ga košta položaja kada Francuzi budu glasali za nekoliko meseci.

Nemci se ponašaju kao fiskalni jastrebovi. Ne odustaju od projekta Evrope dve brzine - prve, kojoj pripadaju uređene i uspešne članice sa severa Kontinenta, i druge, u koju se smeštaju zemlje doživljene kao uporišta nediscipline, korupcije, poreskih utaja.

Rezultat je da u meri u kojoj Nemci sa olakšanjem gledaju na evropski sever, evropski jug je ljut na Nemačku i njen projekat "Četvrtog Rajha". Raste germanofobija.

Neizbežne podele odmah su ojačale i preko Lamanša, a francuske optužbe o stanju britanske ekonomije unele su nove elemente u tradicionalno britansko-francusko rivalstvo.

Ni duet Merkozy nije idealan. Nemci, tradicionalno, na EU gledaju kao na političkog partnera Amerike. Pariz, tradicionalno, želi Evropu kao nezavistan politički blok u konkurenciji sa SAD.

Kakve će biti posledice niko ne zna? Evropska melodrama se nastavlja. Skeptici kažu da će završiti kao tragedija.

Odgovornost za hibernaciju integracijskog procesa na Zapadnom Balkanu

PIŠE: DAVOR GJENERO

(Specijalno iz Zagreba za Povelju)

Zagovornici urotničkih teorija ovih su dana na globalnoj razini „došli na svoje“ - u dvjema europskim državama članovi moćnih i tajnovitih „Trilateralne komisije“ i „Bilderberške skupine“, obojica s „bankarskim zaleđem“, preuzeli su predsjedanje tehničkim vladama i obvezu fiskalno konsolidirati ove dvije članice euro-zone. Oba su se imenovanja dogodila nakon snažnog međunarodnog, prije svega financijskog pritiska na njihove zemlje i njihove prethodnike, koji su bili „politički izabrani“, dakle, na osnovi suglasnosti parlamentarne većine. Niti pitoreskni talijanski premijer Silvio Berlusconi, niti izdanak jedne od dviju najvažnijih grčkih političkih dinastija, Jorgos Papandreu, nisu bili dorasli održati čvrsto proračunsko ograničenje i kontrolirati državni deficit.

Koincidencija da su istovremeno dvije države, pripadnice ozloglašene skupine, što su je engleski cinici ujedinili pod akronimom „PIIGS“ (asocira na *pigs* - svinje: Portugal, Italija, Irska, Grčka, Španjolska) koje zbog svoje prezaduženosti ozbiljno ugrožavaju stabilnost euro-zone, dobile tehničke vlade, rezultirala je teorijom o tome kako se u Uniji priprema novi recept - krizni se menadžment, umjesto političkim vladama s provjerenim legitimitetom, povjerava tehničkim vladama. Zagovornici ovakve teorije smetnuli su s uma da je formiranje tehničkih vlada dio političke tradicije u objema ovim državama i da u prethodnim situacijama, kad su u tim zemljama posezali za rješenjem s tehničkom vladom, to nije imalo veze niti s europskim kontekstom, niti s globalnom dužničkom krizom, nego s nefunkcioniranjem domaćih političkih mehanizama.

Opasna široka popularnost aktualnog talijanskog premijera Maria Montija, nekadašnjeg europskog komesara za unutarnje tržište, usluge, carine i oporezivanje (1995-1999), odnosno za konkurenciju (1999-2005) kad je zbog uspješne borbe s Microsoftom postao europskim herojem i prozvan Super Mariom, vjerojatno neće samo tako zatamnjeti slavu

bivšeg talijanskog predsjednika Campija. Prethodni predsjednik Republike Karlo Aseglio Campi, koji je na čelu talijanske države bio od 1999. do 2006. godine, u dijelu svoje karijere predsjedao je talijanskom tehničkom vladom, i to od travnja 1993, pa do svibnja 1994. godine. Campi, koji je u D'Aleminoj lijevoj vladi služio kao ministar financija, bio je talijanski „otac eura“, a kao premijer nakon Amatove, a prije prve Berlusconijske vlade konsolidirao je talijansku državu, oslonjen, prije svega, na reputaciju što ju je stekao karijerom u talijanskoj Narodnoj banci. Slična je karijera još jednog važnog i uspješnog talijanskog bivšeg premijera, Lamberta Dinija, koji je na čelu tehničke vlade premostio razdoblje (1995-1996), između prve Berlusconijske i Prodijske vlade (u kojoj je sam bio ministar vanjskih poslova). I Dinijev je background bankarski - karijeru je započeo u Međunarodnom monetarnom fondu.

Situacija u Grčkoj vrlo je slična onoj talijanskoj. I Grci imaju iskustva s tehničkim vladama. Kad je 1989. godine pala vlada PASOK na čelu s ocem dojučerašnjeg premijera, drugoga u toj lozi grčkih premijera Andreasa Papandreua, predsjedanje vladom preuzeo je bivši guverner Narodne banke Ksenofon Zolotas do prvih parlamentarnih izbora na kojima je 1990. većinu formirala Nova demokracija Konstantina Miotakisa.

U kontekstu spekulacije o tome kako se nacionalna razina izvršne vlasti otima demokratskoj kontroli i da se na taj način rastaču razina suvereniteta i prava na suvereno odlučivanje zakonodavne vlasti i predstavničkog tijela neke zemlje, vrijedno je razmisliti i o karakteru europskoga „demokratskog deficita“. Naime, uvjerljivim se čini konstatacija uglednog prinstonskog profesora političke teorije i direktora Programa za Europsku uniju tog sveučilišta Andrija Moravčika koji je konstatirao da demokratska legitimacija Europske unije ne potječe iz glasačkih kutija nego iz njene sposobnosti da građanima osigura dobrobiti. Delegiranje ovlasti na nadnacionalnu

razinu odlučivanja opravdana je učincima što ih Europska unija ostvaruje integracijom tržišta i uklanjanjem svih graničnih barijera na svom području. Prema Moravčíkovej liberalnoj logici, demokratski deficit eurokratske strukture ne zaoštava se proširivanjem njenih ovlasti nego smanjivanjem efikasnosti Unije da svojim građanima osigurava dobrobiti koje proizlaze iz članstva u njoj.

Kad je, pak, riječ o tehničkim vladama na nacionalnoj razini, one svoju poziciju ne legitimiraju oslanjanjem na „glasačke kutije“ nego na ekspertska znanja i sposobnost takvog uravnoteženja javnih politika, koji građanima osiguravaju zaštitu temeljnog standarda, uz trošenje manje javnoga novca. U zemljama koje imaju tradiciju tehničkih vlada, a to su uglavnom one koje imaju i relativno visoko fragmentiranu i nestabilnu političku arenu i koje obilježava relativna nestabilnost izvršne vlasti, tehničke vlade uglavnom uvijek dobivaju šansu u uvjetima kad je nužan društveni krizni menadžment.

Iako zagovornici urotničkih teorija, koji i EU vide tek kao projekat urotničkih tajnih društava, godinama ponavljaju iste priče, time što se smanjuju dobrobiti koje proizlaze iz članstva, a (barem članicama euro-zone) rastu troškovi što ih generira načelo solidarnosti u Uniji, jača i uvjerljivost argumentacije o nedemokratskoj netransparentnoj organizaciji, koja dovodi do toga da se inicijalni demokratski deficit prelijeva sa nadnacionalne na nacionalnu razinu. Prihvaćenost te argumentacije ne dovodi u pitanje čak niti to da je, istovremeno sa talijanskom i grčkom odlukom da nepolitičke vlade preuzmu odgovornost za prevladavanje fiskalne krize i stabiliziraju državu, Španjolska, kao i prije toga Portugal, dobila je desnu političku vladu koja se u kampanji obvezala na radikalnu restriktivnu fiskalnu politiku.

Za građane Europske unije demokratski deficit integracije postaje problematičnim kako se smanjuju dobrobiti što ih donosi integracija, a kao najveći problem ispostavlja se činjenica da europskoj političkoj klasi manjka liderstva i sposobnosti žurne reakcije na novonastalu situaciju. Ideja Joške Fišera, proizašla iz „romantičnog eurointegralizma“, o Europi dviju brzina, u novim je aranžmanima Angele Merkel i Nikole Sarkozija na dnevnom redu u daleko manje romantičnom obliku, kao ideja o užem krugu saveza monetarne i fiskalne stabilnosti unutar euro-zone. Jasno je da će se mastrihtski kriteriji u perspektivi bitno zaoštavati stabilnost,

razine dopuštenog budžetskog deficita i javnog duga, a da je izlazak iz dužničke krize ključan faktor zajedničke politike nastajuće europske „prve lige“.

U narednim godinama Europska unija neće moći znatnije učvršćivati svoju demokratsku legitimaciju dobrobitima za svoje građane, a kriteriji ekonomske stabilnosti onoga što bivši slovenski premijer Pahor naziva „njemačko-francuskim vlakom“ postajat će sve oštriji. Ključno raslojavanje unutar Unije uspostaviti će se između onih država koje mogu zadovoljiti kriterije što ih postavlja francusko-njemačka zona stabilnosti, i onih koje to ne mogu. Tek nakon prvog ekonomski motiviranog koraka, može uslijediti drugi, romantičarski, onakav kakvog je zamisljao Fišer kad je počeo govoriti o „europi dviju brzina“ – dakle, uspostavljanje europske federacije i čvršće međusobno institucionalno-političko integriranje zemalja koje zadovoljavaju ekonomske kriterije što su preduvjet za čvršću integraciju.

Slovenski bivši premijer Pahor, koji je ispravno procijenio smjer procesa europske integracije, posljednje je mjesece svog mandata posvetio pokušajima da Slovenija ostane u „njemačko-francuskom vlaku“. Iako su politički prioriteti njegovih konzervativnih konkurenata slični, tek treba vidjeti hoće li imati snage nastaviti „trku za vlakom“, koja je Pahora na kraju stajala i popularnosti u javnosti, i opstanka na vlasti do kraja mandata.

Hrvatska je pregovore o pristupanju, sada se vidi, završila u zadnji čas. Za razliku od Mađarske i Poljske, čijim je predsjedništvima proširenje i odnos prema „Zapadnom Balkanu“ bio visoko na rasporedu prioriteta (mađarskom predsjedništvu je završetak pregovora Hrvatske ujedno i najveći uspjeh šestomjesečnoga razdoblja na čelu Unije), Danska u svojoj *agendi* predsjedanja niti ne spominje proširenje i Zapadni Balkan. Hrvatski političari predizbornu kampanju nisu iskoristili za ozbiljnije definiranje svog budućeg ponašanja unutar Unije, tek uz iznimku da je potihom uspostavljen konsenzus o tome da se Hrvatska ne mora „žuriti

u euro-zonu". Odustajanje od brzog priključivanja euro-zoni svjedoči o tome da se Hrvatska počinje miriti s pozicijom „drugorazredne članice“ Unije, statusom koji ne podrazumijeva pripadnost Europi prve brzine i potencijalnog formiranja Sjedinjenih Europskih Država.

Zanimljivo je da, za razliku od političke klase koja kao da je završetkom pregovora potrošila svoj „eurooptimizam“ i „eurointegralizam“, biračko tijelo reagira ambicioznije. Naime, unatoč tome što u postojećim okolnostima „demokratski deficit“ europskih institucija postaje zaoštren, jer se smanjuju dobrobiti koje proizlaze iz članstva, u hrvatskoj javnosti ne raste euroskepticizam, a tradicionalni hrvatski (nacionalistički) eurofobi ne uspijevaju ga iskoristiti za proboj na političku scenu, nego i dalje ostaju na društvenim marginama i bez parlamentarnog potencijala. To dokazuje da u Hrvatskoj postoji politički prostor za novo integraciono liderstvo, zasnovano na politici nultog deficita, ograničavanja javnog duga i daljnjeg zaduživanja, što ga je moguće politički legitimirati novim euro-integracijskim optimizmom. Ne stvori li se u kratkom vremenu politička platforma koja će Hrvatsku gurati u smjeru fiskalnoga i monetarnoga, pa onda i čvrstog političkog integriranja s Unijom, zemlja će nastaviti životariti u recesiji, bez ozbiljne vizije o ekonomskoj i političkoj perspektivi i definitivno će zaostati za Slovenijom.

Pozicija drugih postjugoslavenskih država daleko je teža. Makedonija se zakopala u svom tvrdoglavom odbijanju dijaloga s Grčkom, čak i sada kad bi Grčkoj koristila svaka snažna europska gesta, pa i prevladavanje bilateralnog sukoba. Srbija se sve dublje ukopava u kosovsku krizu, pa iako je očito da su za mnoge od aktera interesi za zaoštavanje krize „pre-dizborni“, malo je vjerojatno da će nakon završetka izbornog procesa biti jednostavno napraviti korak natrag i prevladati probleme koji će se gomilati, čini se, tijekom skoro godine dana.

Budući da proširenje i Zapadni Balkan za EU trenutno nisu prioritet, izostaje snažan europski impuls za prevladavanje krize, a cijeli Balkan (i Kosovo i Bosna i Hercegovina, kao najvažnija žarišta krize) nisu niti među američkim prioritetima. Štoviše, Amerika je na neki način balkanski prostor kao interesnu zonu prepustila Turskoj, davši joj time svojevrsnu kompenzaciju za neuspjeh turskoga eurointegracijskog procesa. Crna Gora, koju bi Unija mogla jednostavno „progutati“, čiji pristupni proces ne bi smio

biti kompliciran, jer ta država nema niti jednog privrednog sektora koji bi mogao osjetnije utjecati na funkcioniranje europskog jedinstvenog tržišta (za razliku od Hrvatske, koja je imala ozbiljan problem s europski relevantnom brodogradnjom), na čekanju je upravo zbog nepostojanja razrađene europske politike prema Balkanu, primjerenim novim europskim okolnostima i uspostavljanju strategije „Unije s više brzina“.

U novim bi okolnostima jedina šansa za Zapadni Balkan bila obnova inicijative što su je prošle godine pokrenuli slovenski premijer Borut Pahor i hrvatska premijerka Jadranka Kosor, dakle, stvaranje neke nove „višegradske skupine“ u čvrstom savezništvu za pristupanje Uniji. Preduvjet za to su da Makedonija prevlada svoj bilateralni problem s Grčkom, a da Srbija sanira kosovsku krizu i prihvati Prištinu kao partnera u ovakvoj asocijaciji, bez potrebe da pritom prizna državnu neovisnost Kosova. Problem korupcije, koji se uspostavio kao prepreka za početak institucionalnog dijaloga Crne Gore s Unijom, nerješiv je bez čvrste potpore kakvu zemlja može dobiti samo kroz formalni dijalog o usklađivanju institucija s europskima. To se, na primjer, pokazalo i u Hrvatskoj, koja je problem korupcije u ozbiljnijoj mjeri počela rješavati tek nakon otvaranja pregovora o pravosuđu i temeljnim pravima, a slično je bilo i u Bugarskoj i pogotovo Rumunjskoj.

Politička klasa na Zapadnom Balkanu, dakle, nije bez mogućnosti potaknuti zamrle eurointegracijske procese. Za moguću hibernaciju tih procesa odgovornost će snositi europska politička klasa, koja je ionako preopterećena odgovornošću za uspostavljanje nove europske ekonomske i političke strukture, pa teret „balkanske odgovornosti“ niti ne osjeća. Međutim, nacionalne političke klase u zemljama koje su tek kandidatkinje ili potencijalne kandidatkinje, kao i one u Sloveniji i Hrvatskoj, koje bi po načelu solidarnosti morale osnažiti oslabljene integracijske impulse, snose temeljnu odgovornost za stanje na ovom prostoru. Pitanje je, međutim, jesu li je uopće svjesne.

Evropski izazov: sa pogrešne na pravu stranu

PIŠE: SENIHA MUHAREMI VUKOS

(Specijalno za Povelju iz Ljubljane)

Strateški forum Bled je namenjen promociji strateškog dijaloga između vodećih predstavnika privatnog i javnog sektora o ključnim problemima, sa kojima se suočavaju Evropa i svet na početku XXI veka. Od 2006. godine održava se svake godine na Bledu u organizaciji Ministarstva spoljnih poslova Slovenije. Cilj Foruma jeste generiranje novih strategija koje će omogućiti Evropi bolje korišćenje strategijskog prostora i uticaja, a takođe i pridobijanje političke podrške za te strategije. Osim toga Forum nudi platformu za saradnju između privatnog i javnog sektora, usmerenu na razvijanje zajedničkog pristupa rešavanju otvorenih izazova i na suočavanje sa novim izazovima.

Ove godine je Forum, koji se održavao u septembru, osim glavne rasprave pod nazivom „Moć budućnosti“, u kojoj su učesnici raspravljali o tranziciji ekonomske i političke moći sa Zapada na Istok, na brojnim panelima dodirnuo neka od najznačajnijih pitanja sadašnjice. Nazivi panela govore o širini pristupa: „Šta ima novo na Balkanu“, „U potrazi za novim svetskim poretkom na Mediteranu“, „Snaga inovacija“, „Moć malih država u globalnim pitanjima“, „Bezbednost u ishrani“, „Obnova Avganistana“, „EU i Kina - strateški partneri i konkurenti“, „Zapadni Balkan 2020 - u očima dvadesetogodišnjaka“. Svojom aktualnošću posebno se isticao panel „U potrazi za novim svetskim poretkom na Mediteranu“, na kome su panelisti analizirali situaciju na južnim obalama Mediterana u svetlu revolucionarnih događaja u Tunisu, Egiptu i Libiji, značaj tih događaja za EU, kao i odnos institucija EU i nevladinih organizacija prema njima. Na panelu su učestvovali Torbjern Jagland, generalni sekretar Saveta Evrope i predsednik norveškog Nobelovog odbora, Přemisl Sobotka, prvi podpredsednik Senata parlamenta Češke Republike, Khemaies Jhinaoui, državni sekretar u Ministarstvu spoljnih poslova Tunisa i Vadi Abunasar, direktor Međunarodnog centra za konsultacije iz Izraela, palestinski hrišćanin sa izraelskim državljanstvom. Raspravu, u kojoj su učestvovali i brojni prisutni gosti, moderirao je Edvard Mortimer,

podpredsednik i programski direktor Salzburškog globalnog seminara, direktor komunikacija bivšeg generalnog sekretara UN Kofija Anana i bivši novinar Tajmsa i Fananšaj Tajmsa.

Učesnici u raspravi dosta su pažnje posvetili nalaženju i komentaranju sličnosti između tzv. arapskog proleća i događaja koji su doveli do pada Berlinskog zida 1989. godine. Za Jaglanda bitna sličnost između ta dva procesa jeste u tome da i u Istočnoj Evropi pre više od 20 godina i u arapskom svetu sada promene dolaze iznutra. Prema njemu, realnost uvek protureći zdravom razumu i svim prognozama. „U maju 1989, na skupu u Parizu u počast Francuskoj revoluciji, šefovi evropskih država usvojili su deklaraciju u kojoj je istaknuto da u Evropi neće biti novih revolucija. Konvencionalna pamet je smatrala da se u Evropi već sve dogodilo i da ništa novo ne može da se dogodi, da će komunistički režimi trajati još sledećih 100 godina. To je bilo tri meseca pre pada Berlinskog zida. U stvarnosti, komunistički režimi su potkopali sami sebe, budući da nisu bili tehnološki i ekonomski inovativni. Ljudi su se popeli na Berlinski zid, budući da su na televiziji videli razliku između Istoka i Zapada i nisu je više mogli tolerisati. Sad su u arapskom svetu ulogu televizije preuzeli društveni mediji. Još u vreme prošlogodišnjeg Božića većina zapadnih mislilaca je verovala da se na Bliskom istoku ništa neće promeniti. A promene su počele već u januaru. Kao u 1989. godini niko ih nije predvideo“, obrazložio je Jagland.

„Postoje, naravno, i mnoge razlike. Jedna od njih je istorijska pozadina arapskog sveta i Istočne Evrope. U Istočnoj Evropi postojalo je sećanje na demokratiju, demokratske institucije, a takođe i sećanje na srednju klasu, na buržoaziju, koja bi mogla uspostaviti vezu sa svetom. Postojala je i Zapadna Evropa, spremna da apsorbuje Istočnu. Situacija na Mediteranu je, nažalost drukčija. U većini tih država sećanje na demokratiju ne postoji. A nema ni Evrope, koja bi ih podržala, budući da je i sama usred ekonomske krize“, istakao je Jagland.

Na ograničeni domet promena u arapskom svetu u poređenju sa onima u Istočnoj Evropi učesnike panela upozorio je iz publike prof. dr Anton Bebler sa Univerziteta u Ljubljani. Prema njemu, veći- na komunističkih režima u Istočnoj Evropi bila je nametnuta sa strane i kad se strana sila povukla, oni su se srušili. U arapskom svetu nijedan režim nije bio nametnut sa strane, pa pretpostavka za njihovo rušenje nije bilo povlačenje stranog hegemon- a. Demokratski talas u Istočnoj Evropi uzrokovao je radikalne geopolitičke promene u Evropi, doveo je do pada supersile Sovjetskog Saveza i promenio je geopolitičku orijentaciju Istočne Evrope". Ništa slično nije se desilo u arapskom svetu i nema izgle- da da će se desiti. Neće biti nikakve velike geopo- litičke preorijentacije", smatra Bebler. „Biće prome- na, u odnosu prema Izraelu, na primer, ali ne i pre- ma najvećim svetskim silama. Demokratski talas u Istočnoj Evropi proizveo je radikalne promene poli- tičkog i ekonomskog sistema i ekonomskih politi- ka. Ništa sličnih dimenzija nije se dogodilo u arap- skom svetu. Pojedini zapadnoevropski levičari su se nadali da će arapsko proleće kreirati novu vrstu masovne demokratije, različitu od stranački domini- rane demokratije Zapada. Ali, to se u stvarnosti nije dogodilo, a neće se ni dogoditi. Najbitnija promena političkog sistema do sada dogodila se u Tunisu, ali čak se i u Tunisu ne može nazvati revolucionarnom. Osim što se tiče bekstva diktatora i njegove porodi- ce, to je više evolucija. U Egiptu se sudi diktatoru i njegovim sinovima, ali Egipat je još uvek vojna dik- tatura. Najradikalnije i najrevolucionarnije prome- ne događaju se u Libiji, ali i one ne bi mogle da se dogode bez masovne vojne intervencije NATO. Dakle, u arapskom svetu nismo videli radikalnu političku transformaciju", ocenio je Bebler.

Torbjorn Jagland, generalni sekretar Saveta Evro- pe i Pol Fritš, predstavnik OEBS, ulogu evropskih institucija i nevladinih organizacija u događajima na južnoj obali Mediterana vide u pomoći u izgrad- nji institucija, u pripremi novih zakona i instituci- onalnih promena. U Tunisu, na primer, potrebna je podrška u upravljanju medijima, kako bi mogli da

postanu oruđe razvoja, a ne da se koncentrišu na trivijalne i senzacionalističke teme, stav je ovih poznatih političara. Potrebno je da se konsolidu- je politički prostor, da bi se 110 političkih parti- ja svelo na nekoliko i da bi se regulisao politič- ki sistem. Potrebno je da se unapredi obrazov- ni sistem, tako da završeni studenti univerziteta mogu da se zaposle. Sada je 180.000 diplomana- ta tuniskih univerziteta bez posla, mnogi već više od deset godina. Stoga je potrebno uložiti napor da oni postanu konkurentni i da odgovore potre- bama ekonomije. Tunis ima veoma dobre odnose i tesnu saradnju sa EU, 80 odsto njegove trgo- vine je sa Evropom. Evropski partneri su u posled- njih 16 godina razvili brojne mehanizme za unap- ređenje odnosa sa zemljama južnog Mediterana. No, 15 godina nakon početka Barselonskog proce- sa ciljevi koje je taj proces postavio za zajednički mir i blagostanje, još uvek nisu ostvareni, ocenili su predstavnici pomenutih evropskih institucija.

Prema rečima ambasadora Jhinaouija nove arapske demokratije od EU ne očekuju samo finansijsku pomoć, nego i otvaranje evropskih institucija za arapske istraživače, za njihovo usa- vršavanje, očekuju otvaranje tržišta za poljopri- vredne proizvode sa južnog ruba EU, ali i urav- noteženiju politiku prema imigraciji. EU imigraci- ju ne bi smela da posmatra kao pretnju društve- noj koheziji evropskih društava, nego kao njho- vo obogaćivanje, i da počne da se bavi uzrocima za njihovo dolaženje sa južnog Mediterana u Evropu, razvojem projekata i zapošljavanjem tih ljudi, rekao je tuniski ambasador. U EU postoji optimističan pogled na sadašnje događaje u arapskom svetu, koji će stanovništvu tih država pružiti novu šansu. „Men- talitet donacija mora da zameni mentalitet investici- ja", smatra ambasador Jhinaoui. „Možda će se stvori- ti zajedničko tržište ovih država, koje će nuditi šanse ne samo poslovnim ljudima iz regije nego i investito- rima iz Evrope“.

Ema Bonino, podpredsednica Senata Italije, uklju- čujući se u raspravu iz publike, podsetila je na nepri- jatnu činjenicu, da su se predstavnici evropskih vla- da i briselskih institucija mnogo bolje osećali sa biv- šim režimima. „Njih su poznavali i znali su kako da rade sa njima. Zbog toga u tim krugovima postoji nostalgija za bivšim vremenima. Promene su ih pot- puno iznenadile i sada pokušavaju da utvrde šta tre- ba da rade. Evropa je dugo bila na pogrešnoj strani, ne treba da bude na pogrešnoj strani i u budućnosti“

apeluje Bonino. Ona je takođe upozorila da je Evropa počela da novu situaciju tretira pomoću stare politike i starim oruđima. Prema njoj, krajnje je vreme da se Evropa pomiri sa time da se suočava sa novom situacijom i da u osnovi mora da počne od početka.

Promene u arapskom svetu veoma su tesno povezane sa palestinskim pitanjem i mirovnim procesom na Bliskom Istoku. Sada je vreme da se međunarodna zajednica fokusira na pitanje, kako da pronađe rešenje za njega, koje je otvoreno već više od 60 godina? Kada je 1993. godine počeo proces Oslo, svi su se nadali da obe strane idu ka rešenju. Ali, nažalost, 18 godina kasnije, još uvek smo u slepoj ulici zbog nemoći međunarodne zajednice da prinudi obe strane da reše to pitanje. Ambasador Jhinaoui boji se da neće biti ni mira ni stabilnosti ni blagostanja, čak ako u međuvremenu arapske zemlje postanu najdemokratskije države, bez rešenja tog pitanja. To pitanje u civilnom društvu u Tunisu, koji je dosta udaljen od Palestine, predstavlja glavno pitanje u raspravama u društvenim mrežama, ali i u političkom društvu. "Postoje čak pojedinci, koji u buduću ustav žele da zapišu da nema mira sa Izraelom dok se palestinsko pitanje ne reši. To je emocionalno i političko pitanje, koje pogađa čitav arapski svet", upozorio je Jhinaoui.

Vadi Abunasar za potpunu blokadu u rešavanju izraelsko-palestinskog sukoba vidi četiri uzroka. Prvi je kriza vođenja koja je globalni fenomen. Ali, za razliku od stabilnih zemalja, koje si mogu priuštiti krizu vođenja, u Izraelu i Palestini istorijski lideri su nestali, a konflikt nije završen. U regiji više nema državnika, svi lideri su političari, a političari uglavnom razmišljaju o sledećim izborima. Drugi uzrok blokade, prema Abunasaru, je nedostatak međusobnog razumevanja. Nažalost, Izraelci i Arapi nakon gotovo jednog veka sukoba ne razumeju jedni druge. Palestinci uče hebrejski u zatvorima, a Izraelci uče arapski u tajnim službama. To nije zdrav način upoznavanja sa susedima. „Dok god Arapi ne shvate uticaj holokausta na jevrejsko političko mišljenje i dok god Jevreji ne shvate uticaj katastrofe 1948. godine na arapsko političko mišljenje, mira neće biti“, smatra Abunasar. Treći uzrok je nedostatak uticaja međunarodne zajednice. Niko nije u stanju da pritisne na Netanjahua, čak ni najveće supersile. Mnogi u Vašingtonu radije kalkulišu sa sledećim izborima, nego da nešto urade. Predsednik Obama održao je interesantan govor o rešavanju palestinskog pitanja, koji

su Palestinci bili spremni da prihvate. Ali niko nije uspeo da ubedi izraelskog premijera da ga prihvati.

Četvrti uzrok odnosi se na razumevanje događaja u regiji. „Izrael pogrešno shvata događaje oko sebe. Pojedini Izraelci su ekstremno zabrinuti, smatraju da dolaze islamisti koji će zavladatai svetom itd. Izrael je propustio priliku sa Jaserom Arafatom, a izgleda da će propustiti i priliku sa Mahmudom Abasom. Ono što Mahmud Abas može da ponudi sada, njegov naslednik neće moći da ponudi sutra, kao što ni Abas ne može više da ponudi ono što je mogao Arafat. Zato Izrael propušta jedinstvenu priliku“, naglasio je Abunasar.

„S druge strane ni Palestinci ne shvataju okruženje. Izrael je jedinstvena tvorevina. Zato Palestinci moraju da se prema njemu ponašaju na jedinstven način. Izraelom vlada pet glavnih kategorija ljudi: generali, odnosno, ljudi iz bezbednosnih struktura, rabini, poslovni ljudi, novinari i gradonačelnici. Arapi propuštaju da razgovaraju sa njima sistematski.

Potrebno je više interakcije Arapa i međunarodne zajednice sa svim tim grupacijama, koje imaju uticaj na politiku Izraela. Potrebna je palestinska kampanja, ali i međunarodna kampanja koja će se obraćati Izraelu, u nadi da će se Izrael izmeniti. Sadašnji protesti u Izraelu protiv vlade i premijera predstavljaju dobar signal, iako premijer planira da ih uguši i u tome može da uspe. Potrebno je takođe, pogotovo u ovo vreme krize, da ojačaju manjine. Arapska manjina u Izraelu, koja čini 20odsto stanovništva, zanemarena je od Izraela i zanemarena od Arapa, može biti kao mobilni telefon, „connecting people“, smatra Abunasar.

Torbjern Jagland zaključio je raspravu izražavajući nadu da Izrael shvata šta se događa i dodao. „Demokratije mogu biti naporne. Nije verovatno da će nove demokratije u regiji odmah biti prijateljski prema Izraelu nego stari diktatorski režimi, ali to veoma mnogo zavisi od Izraela. Ako Izrael iskoristi ovu priliku za sklapanje mira sa Palestincima, izvesno je da će demokratije biti prijateljskije prema Izraelu nego režimi, koji su postojali u prošlosti. Ovo mora biti i prilika za Izrael. Potrebno je da Izrael shvati, da će revolucije u arapskom svetu na kraju imati pozitivan uticaj i na Izrael. Ako dobijemo novi svetski poredak, baziran na miru između Izraela i Palestinaca i novonastalih demokratija u regiji, to bi bilo ogromno dostignuće za Evropu i ostatak sveta“

Monstruozni pohod 10. Diverzantskog odreda

PIŠE: IRENA ANTIĆ

„Samo su kazali, okrenite leđa, i sa rafalima su sasješli po nama. Ljudi su popadali. Onda su pitali, ima li ko živ. Dvojica su se javila. Pucali su i u jednog i u drugog, po jedan metak u glavu. I kad su postrijeljali tu grupu, išli su opet, nove kolone dogonili“. Posvjedočio je ovo jedan od rijetkih zarobljenika, koji je preživio strijeljanje oko 1200 Bošnjaka, na vojnoj ekonomiji Branjevo, 16. jula 1995. godine, u vrijeme genocida nad više od 8000 Podrinjaca, ostavljenih na milost i nemilost Mladićevim hordama, koje su 11. jula zauzele Srebrenicu. Ostao je ležati uz svoje ubijene sapatnike, bačene oko njega kao vreće, jedva dišući, bojeći se da će neko vidjeti da se miče i da će ga ubiti. Ponegdje se još začuo koji jauk i samrtno hroptanje dok neko ne bi izdahnuo. Nekoliko metara dalje, strijeljali su nove grupe zarobljenika. Preko njega su bacani tek ubijeni ljudi i taj užas, bio je nada da će ostati živ, da će ga njihova mrtva tijela spasiti od sigurnog metka. Čekao je da padne mrak i da više ne dolaze provjeravat ima li živih, pa da se počne izvlačiti

Muškarci i mladići, koji su se kroz šumu od Srebrenice pokušavali probiti do slobodne teritorije, a potom bili zarobljeni 12. i 13. jula duž puta Bratunac-Konjević Polje, pri pokušaju prelaska glavne saobraćajnice, prema Cerskoj i planini Udrč, držani su u zarobljeništvu u Bratuncu, odakle su prevezeni u Dom kulture i u školu u Pilici. Ista sudbina zadesila je i dječake, mladiće, starce i veću grupu ranjenika, koji su 13. jula odvedeni iz Potočara. Ujutro 16. jula, oko 1200 zarobljenika iz škole u Pilici, odvezeno je na farmu Branjevo. Tu su ih u grupama od po 10 strijeljali, a potom zakopali u primarnu masovnu grobnicu pripadnici 10. diverzantskog odreda Vojske RS.

Istog dana poslijepodne strijeljano je i oko 500 zarobljenih u Domu kulture u Pilici. Njihova tijela iste večeri, također su prevezena na Branjevo i tamo zakopana. Jedini preživjeli svjedok sa ovog stratišta svjedočio je o tome da je asfaltom krv tekla potocima, dok su tijela ubijenih u Domu kulture

prebacivana u traktore i kamione, kako bi bila prevezena na Branjevo. Haški svjedok, koji je učestvovao u prevoženju tijela, na suđenju Radislavu Krstiću, komandantu Drinjskog korpusa VRS, osuđenog za genocid u Srebrenici, kazao je:

„Kamioni su išli u rikverc do polovine vrata. Mi smo stavljali daske, i sa daskama tijela vukli u kamion. Pritjeramo kamion do vrata, stavimo dvije fosne debele i dvojica za ruke, dvojica za noge i tovar...Čuo sam tamo na putu da pričaju da ih je bilo 550, a mi nismo brojali...“.

Civili iz Potočara odvedeni su pred očima svojih najbližih i uz prećutno odobrenje holandskih vojnika. Većina tih ljudi odvedena je, bolje reći, predata je srpskim snagama upravo iz baze UN, nakon što su holandski vojnici dopustili Mladićevoj vojsci da uđe u bazu i odvede civile. Nekadašnji prevodilac u bazi u Potočarima, Hasan Nuhanović, smatra da su komandant holandskog bataljona, Tomas Karemans i njegovi vojnici, kao i civili iz svoje baze, i Srebrenicu, jednostavno predali srpskim snagama:

„Karemans sve što je uradio, uradio je u skladu sa onim što je htio ili tražio Ratko Mladić, čak i više od toga. Ljudi koji su se nalazili u bazi, bili su sigurni, a holandski bataljon je samoinicijativno odlučio da ih istjera iz svoje baze i preda u ruke srpskim vojnicima. Holandski vojnici i oficiri silom su istjerali te ljude, pravo u ruke srpskim vojnicima, koji su nakon toga mnoge dječake, odrasle muškarce i neke žene odatle odveli i ubili. Među njima je bila i moja majka“.

Iz baze UN tada je osim, roditelja, odveden i ubijen Hasanov 18-godišnji brat Muhamed, kojeg je Hasan pokušao spasiti dopisavši ga kao 19. na spisak naših ljudi uposlenih u bazi. Njegovo ime, flomasterom je prekrizio Karemansov zamjenik Robert Franken. Iz baze je odvedeno i 239 ljudi sa spiska, koji je, tada im je rečeno, trebao biti garant da će preživjeti, jer će ga Holandani prosljediti u Zagreb. Spisak je, međutim, prekasno napustio Potočare.

Tek 21. jula, kada su ti ljudi, zajedno sa još stotinama odvedenih ispred baze u Potočarima već bili ubijeni i bačeni u jame, negdje u Orahovcu, Grbavcima, Branjevu. Bio je među njima i muž Zumre Šehomerović.

„Nekad osjećam da mi je možda i grehota što ja pričam o mom mužu Omeru, koliko mi ga je žao i koliko mi fali, pored tolikih majki koje proljevaju rijeke suza za svojom djecom. Jer, žaliti dijete, ne može se mjeriti ni sa čim. Ali isto tako moram da kažem da je moj gubitak velika tuga i bol za mene i moju djecu. Potočari su bili neopisiv užas, jedan živi džehenem na ovom dunjaluku... Ispred mene su odvojili jednog dječaka od 12 godina. Odvojili su ga od majke. To je bilo mučno. Molio je, 'majko moja ne daj me, majko uzmi me', ali nije bilo pomoći...Težak je bio rastanak s mojim Omerom. Cijeli smo rat proveli skupa. Kad nam je bilo najteže, bili smo jedno uz drugo, i velika podrška jedno drugom. Dok smo u Potočarima stajali u gomili i polako išli prema autobusima i kamionima, još sam se nadala da će i on poći sa mnom. Šaptao mi je na uho da se ja ništa ne brinem. Bio je jako topao julski dan, a još onaj njegov topao dah... kao da ga i sada osjetim na svom vratu. Stavio je svoju drhtavu ruku na moje rame. Ta ruka, tako drhtava i uplašena, kao da je okretala cijelu moju utrobu. Čini mi se da je ona govorila sve. Omer je bio vjerovatno svjesniji nego ja da će ga odvojiti i da će ga odvesti u smrt. Rekao mi je da čuvam Sabinu i da Arminu kažem da me sluša. Ja sam pred rat bila jako bolesna i mislili smo da neću preživjeti. Tad mi je moj Omer govorio, 'ne daj Bože, ako se to i dogodi, imam našu Sabinu, ista je ti. Imat ću nju za čitav život da me na tebe podsjeća'. To mi je prolazilo kroz glavu tu u Potočarima kad su nas razdvojili, i bilo mi je tako teško, jer eto, bolest sam savladala, a njemu ne mogu pomoći i tada sam osjetila da ostajem ja bez njega, zauvijek“.

Omer je odveden u Pilicu, a potom strijeljan na Branjevu.

U novembru 1995, kad su počele potrage za tijelima žrtava srebreničkog genocida, srpske snage, kako bi prikriale stravične, masovne zločine, počinju otkopavanja primarnih masovnih grobnica i premještanje tijela u sekundarne, pa čak i tercijarne grobnice. Tako se žrtve iz grobnice na Branjevu prevoze na lokalitet sela Kamenice, gdje je pronađeno nekoliko masovnih grobnica sa tijelima Podrinjaca strijeljanih na Branjevu i u Pilici.

Posmrtni ostaci muža Zumre Šehomerović pronađeni su u grobnicama Kamenica 9 i Kamenica 10, i ukopani u mezarju u Potočarima u julu 2009. godine. Zumra je tragajući za posmrtnim ostacima svog muža obilazila sve masovne grobnice u tom dijelu Podrinja. Bila je i na svim grobnicama u Kamenici.

„Ja se sjećam svakog detalja sa ovih grobnica, kao da sam jučer bila na svakoj od njih, ali idući danas ovim putem, uz ovu rijeku, razmišljam o Kamenici, kao o djevojci koja je metnula đerdan oko vrata, nanizan krupnim biserima. E, tako je ova Kamenica nanizana grobnicama naših mrtvih, ubijenih 1995... Na svaku grobnicu na koju dođe neko ko traži svoje najbliže, u svakoj košćici, u svakoj tkanini, u svakoj cipeli želi da prepozna nekog svog. I znaš kolike su to želje, to su ogromne želje. To možda niko ne može razumjeti, ali to je tada najdraža želja, koja kad se ispuni, najsretniji si na svijetu“.

Pripadnik 10.diverzantskog odreda, Dražen Erdemović, prvi je iz tog odreda kome je suđeno. On je u Haškom tribunalu priznao krivicu. Osuđen je na pet godina zatvora. Kaznu je odslužio davno i danas sa drugim identitetom i svojom porodicom živi u jednoj od evropskih zemalja. Njegovo priznanje i iskaz u Tribunalu, koji su ponudili stravična saznanja o agoniji zarobljenih i strijeljanih Podrinjaca u Pilici i na Branjevu, samo su dali skicu, slutnju užasa kroz koji je u nekoliko dana prošlo oko 1700 ljudi, a za šta su odgovorni prvenstveno

pripadnici 10. diverzantskog odreda. Komandant Odreda, koji je direktno bio podređen Glavnom štabu VRS, odnosno, Ratku Mladiću, bio je Milorad Pelemiš, bjegunac od pravde, sa višegodišnjim prebivalištem na sigurnoj adresi u Beogradu. Nedavno su u javnost izašla i saznanja o tome da je upravo ovaj odred i druge, koji su učestvovali u masovnim pogubljenjima žrtava genocida, finansijski, materijalno i na druge načine finansirala, snabdijevala i podržavala Srpska pravoslavna crkva, odnosno, direktno vladika zvorničko-tuzlanski, Vasilije Kačavenda.

Dražan Erdemović je posvjedočio da je pripadnicima 10. diverzantskog odreda bilo potrebno samo 15 minuta za strijeljanje punog autobusa zarobljenika, i tako sve do 1200 nedužnih, iznurenih, izglednijih, isprestravljenih dječaka, mladića, muškaraca i staraca. Jedan od komandira, Brano Gojković i izvjesni Pero, bili su nemilosrdni, žurili su i željeli su što prije i što brutalnije usmrtniti te ljude. Erdemović se u jednom trenutku pobunio zbog naredbe koju su dobili. Gojković mu je tada rekao: „Ako ti ih je žao, stani s njima i tebe ćemo strijeljati“. Posvjedočio je da je većina zarobljenika imala poveze na očima i vezane ruke. Bilo je i onih, koji su izlazeći iz autobusa i vidjevši oko sebe stotine mrtvih ljudi i desetak naoružanih vojnika, željeli da i njihovoj patnji što prije dođe kraj, znali su da izlaza nema. Bilo je tu 12-godišnjaka, dječaka uzrasta srednje škole dovoljno da se napuni nekoliko odjeljenja, muškaraca iza kojih su ostale porodice i djeca, koja su tek zakoračila u život. Bilo je i jedva pokretnih staraca sa štakama, ranjenika... neki su samo ćutali, neki plakali i molili, neki nudili svo svoje imanje za život, neki poimenice nabrajali nekadašnje komšije Srbe, kojima su lično pomogli da se spasu. I jedan dječak koji je u suzama i do posljednje sekunde života dozivao majku. Svi su ubijeni na isti način. Kukavički, pucnjevima u leđa, a onda bačeni u grobnicu i zakopani bagerima. Sud BiH osudio je nedavno Momira

Pelemiša na 16, a Slavka Perića na 19 godina zatvora zbog pomaganja u izvršenju genocida u Srebrenici.

Prvostepenom presudom, Vijeće je utvrdilo da su Pelemiš kao zamjenik komandanta Prvog bataljona Zvorničke brigade, a Perić kao pomoćnik komandanta za bezbjednost u ovoj jedinici pomogli ubijanje muškaraca bošnjačke nacionalnosti koji su bili zarobljeni na području Pilice. I to su, vjerovatno, upravo oni vojnici, koji su, prema Erdemovićevom svjedočenju, došli kao „ispomoć“ na dan strijeljanja Bošnjaka u Pilici i Branjevu, 16. jula poslijepodne, jer su pripadnici 10. diverzantskog odreda već bili „premoreni“ i odbili su nastaviti strijeljanje još 500 zarobljenika u Domu kulture Pilica.

U Sudu BiH proces koji se vodi protiv Franca Kosa, Stanka Kojića i ostalih pripadnika zloglasnog 10. diverzantskog odreda, iz dana u dan otkriva nove monstruoze detalje i ne ostavlja prostor spokoju i ravnodušnosti, ni razumu, ni zdravoj pameti, pri pomisli u kakvim su mukama umirali ljudi dovedeni u Pilicu, Branjevo ili na bilo koje drugo stratište. Koliko su smrti oko sebe vidjeli, straha pretrpjeli, patili se dok su svoju dušu ispuštali. I kako je neko mogao narediti, izvršiti, pristati na toliko zlo prema drugima, i sve ove godine ćutati i živjeti sa teretom teškim toliko oduzetih života. Jedno od posljednjih ročišta na suđenju pripadnicima 10. diverzantskog odreda donijelo je i neka nova saznanja, saznanja da odred u kojem je bilo desetak ljudi, nije skrivio samo smrt Bošnjaka u srebreničkom genocidu. Ovaj odred skrivio je i smrt tuzlanske mladosti na Kapiji, 25. maja 1995. godine.

Naime, tokom svjedočenja drugooptuženog Stanka Kojića o genocidu u Srebrenici, te ubistvima nedužnih Srebreničana na Vojnoj ekonomiji Branjevo, spomenut je i masakr na Tuzlanskoj kapiji. Kojić je posvjedočio o povezanosti pripadnika tog odreda sa ovim zločinom.

„Dražan mi je rekao: 'Jezik za zube, ne spominji nikome Tuzlansku kapiju'. A kada sam ga pitao zašto, odgovorio mi je: 'Pa, šta misliš šta su oni naši radili tamo'. O ovom zločinu nije se smjelo govoriti“, posvjedočio je Kojić. Još se ne zna tačno koji su to pripadnici zloglasnog 10. diverzantskog odreda učestvovali u masakru na Tuzlanskoj kapiji, kada je ubijena 71 mlada osoba, a ranjene 124. Ovaj odred, osim crnih maskirnih, imao je i američke uniforme. Sa

Patriotske suze i računice

PIŠE: SLOBODANKA AST

njima su Žigić Zijad, Zl i Mladen Marinković, koje su zvali Crna trojka, ulazili u Tuzlu. Svjedočeci u svoju korist, Kojić je ispričao kako je, zajedno s drugim pripadnicima 10. diverzantskog odreda, došao na farmu u Branjevu, gdje je saznao da trebaju ubijati zarobljene Bošnjake. "Došao je prvi autobus zarobljenika i vidio sam da Zl izvodi Goronju iz štale i odvodi ga do mitraljeza. Nisam vidio kad je Goronja pucao iz mitraljeza, to sam kasnije saznao, ali sam vidio da je pao i počeo da se trza. Zl je uzeo mitraljez i počeo šarati po ljudima. Ja sam stajao sa strane", rekao je Kojić. Prema optužnici, Franc Kos je bio komandir 1. voda 10. diverzantskog odreda Glavnog štaba VRS, a Kojić, Vlastimir Golijan i Zoran Goronja pripadnici istog odreda, te su svi zajedno strijeljali zarobljenike, od kojih su neki imali poveze na rukama i očima. Kojić je ispričao kako po dolasku na Branjevo nije znao šta će se desiti zarobljenicima, te da mu je Dražen Erdemović kazao da će ti ljudi biti ubijeni. "Mislim da smo svi bili protiv toga da ubijamo. Erdemović se pobunio, ali Brane Gojković je rekao da se naređenje mora izvršiti, a ko neće, dobit će metak u čelo. Prema tvrdnjama svjedoka, Brane Gojković je također bio pripadnik 10. diverzantskog odreda. Na pitanje odbrane da li je neko od pripadnika 10. diverzantskog odreda vršio "ovjeravanje" strijeljanih zarobljenika, Kojić je odgovorio da su ljudi vrištali nakon što je na njih pucano iz mitraljeza, te da ih je nakon toga Kos ubio, ali da je to bio "human akt". "Vidio sam da je jedan vozač bio prisiljen da puca u zarobljene. Čovjek je držao okrenutu glavu i ispalio je tri ili četiri metka i nije pogodio zarobljenika, to je učinio Zl. Znam da smo otišli u restoran u Pilicu i da je neko tražio da strijeljamo u Pilici, a mi smo rekli da ne možemo", kazao je Kojić.

Zlom koje su počinili i patnjom koju su nanijeli Podrinju i Tuzli, obilježili su pripadnici 10. diverzantskog odreda Pilicu, vojnu ekonomiju Branjevo i tuzlansku Kapiju. I više niko sa sigurnošću ne može reći, da li se tu zatvara monstruozi, smrtonosni pohod 10. diverzantskog odreda Vojske Republike Srpske.

Na Starom sajmištu - najveća diskoteka na Balkanu, u Jajincima - roštiljanje, kolce, fudbal... Dva velika stratišta iz Drugog svetskog rata potvrđuju tezu istoričara Nikole Samardžića da se nigde kao kod nas borci protiv fašizma, a dodajmo i žrtve fašizma, tako ne sramote i ne vređaju, nigde se tako osvetnički i vandalski ne ruše spomenici učesnicima anti-fašističke borbe. Ovo drugo ubijanje žrtava, vandalizovanje oko 300 spomenika i spomen ploča svedoči da se prema ljudskim stradanjima, herojskoj borbi protiv fašizma, ali i svojoj istoriji odnosimo varvarski. Malo je glasova koji su ustali protiv ovog talasa varvarstva, ali i revizije Drugog svetskog rata.

Od 1941. do 1944., u koncentracionom logoru na Sajmištu u Beogradu stradalo je blizu 20.000 ljudi. Na levoj obali Save, u paviljonima Sajmišta, između Starog savskog mosta i današnje „Gazelle“, okupacione vlasti smestile su logor *Judenlager Semlin.*, najveći kazamat koji su za vreme Drugog svetskog rata imali u Srbiji. Bio je to i jedan od prvih logora u Evropi namenjen masovnoj internaciji Jevreja. Dodajmo, i jedini logor sa rasno naznačenim nazivom. U logor su već od 8. decembra 1941, dovedeni Jevreji. Precizno „knjigovodstvo smrti“ dokumentuje: 7000 Jevreja, uglavnom žena, dece i starih osoba do proleća 1942. godine, za samo šest nedelja, gotovo svi su sistematski ubijeni upotrebom smrtonosnog gasnog kamiona, nazvanim posle *dušegupka*. Kamion bez prozora svakodnevno je kroz centar grada odvozio grupe Jevreja u „nepoznatom pravcu“.

Okupacione vlasti su s ponosom javile u centralu u Berlinu da je Srbija „*Judenrein*“ - očišćena od Jevreja i da je „jevrejsko pitanje“ u Srbiji rešeno. Šef bezbednosnih snaga u Srbiji Emanuel Šefer izjavio je: "Beograd je jedini veliki evropski grad koji se oslobodio Jevreja“.

Politika od 1. novembra 1944, donosi tekst pod naslovom: „Od 12.000 beogradskih Jevreja, 11.000 je pod zemljom“.

O ovim stranicama naše istorije malo se zna. One se preskaču i prećutkuju. Ni u „novim“,

prerađenim, dopunjenim, iz drugog diskursa pisanim udžbenicima istorije nije bilo pomena Holokausta.

Beograd i Beograđane kao da je decenijama, malo zanimalo Staro sajmište, mesto nezapamćene patnje i stradanja: za vreme okupacije kao da su širom zatvarali oči pred logorom nedaleko od centra grada, pred dušegupkom koja je svakodnevno prolazila kroz grad, nekada i dva puta dnevno... Preživeli logoraši sa Sajmišta se sećaju da su gledali kako se Beograđani šetaju kalamegdanskim bedemima.

Sajmište je bilo logor „koji ne ponižava samo svojom neljudskošću, već i potpunom izloženosti Beogradu koji ih sa druge strane reke, nemo posmatra“. (D. Albahari, „Gec i Majer“)

ŽRTVE I BROJKE

Značajan doprinos kulturi sećanja i suočavanju sa prošlošću na ovim našim prostorima dao je svojom knjigom „*Staro sajmište - Mesto sećanja, zaborava i sporenja*“ (Izdavač. Beogradski centar za ljudska prava, 2011), rođeni Beogradjanin Jovan Bajford, međunarodno priznati socijalni psiholog.

Bajfordova knjiga je dragocena studija, izvanredno dobro istražena, ali i brižljivo napisana. U njoj su dragoceni podaci o predratnom životu Sajmišta, stravičnim ratnim godinama, ali i posleratnim otvorenim i skrivenim manipulacijama i marginalizacijama.

Posle „konačnog rešenja jevrejskog pitanja u Srbiji“ Sajmište je pretvoreno u *Anhaltelager*, prihvatni logor za zarobljene partizane, političke zatvorenike i prinudne radnike. Od leta 1942. godine, pa sve do raspuštanja logora u julu 1944. godine ovde je bilo dovedeno oko 32.000 zatočenika, većinom Srba. Bajford navodi malo poznati podatak da je trećina stradala u samom logoru na Sajmištu, najčešće od bolesti i gladi, ili su ih ubili stražari i pripadnici logorske uprave. Manji broj je posle kraćeg zadržavanja slan u radne logore širom Trećeg Rajha, uglavnom u Nemačkoj i Norveškoj.

Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u svojim prvim izveštajima

zaključila je da je kroz Sajmište prošlo oko 90.000 do 100.000 zatočenika, a broj stradalih je iznosio čak 50.000. Kasnije će se potvrditi da su ove brojke uveliko preuveličane, da je bilans dvostruko manji.

Odmah posle oslobodjenja, već 1947, usvojen je petogodišnji plan izgradnje Novog Beograda, pa je i Staro sajmište koje je preživelo i savezničko bombardovanje 1944, postalo svojevrsni štab: tu su održavana partijska savetovanja, konferencije SKOJ, organizovani su analfabetski tečajevi, muzičke, horske i dramske sekcije, pa čak i simfonijski koncerti Radio Beograda.

Posle odlaska omladinskih brigada u paviljonima Sajmišta su ostali Direkcija za izgradnju Novog Beograda, ali su stigli i novi stanari: 1952. nekoliko paviljona je dato na korišćenje Udruženju likovnih umetnika Srbije. Sajmište, prostor najvećeg koncentracionog logora je tako postao, kako su neki govorili, „lek za živu ranu Beograda“, pa se Sajmište u nekim memoarima i sećanjima ponekad naziva i posleratnim „beogradskim Monmartrom“, a u svojoj autobiografiji o „ciganskoj boemiji Sajmišta“ piše i Borisav Mihailović.

Do šezdesetih godina nigde u Jugoslaviji se nisu gradila spomen-obeležja na mestu gde su bili nacistički ili ustaški koncentracioni logori: primat su imali grobovi boraca palih za slobodu, koncentracioni logori se nisu uklapali u „veliki narativ o veličanstvenom otporu i veličanstvenoj partizanskoj borbi“, Bajford citira istoričarku Kajke Karge.

Tako se ni žrtve Sajmišta, Jevreji, ne spominju na spomenicima i spomen pločama koje su podignute u Bežaniji i na Sajmištu.

„Uprkos značaju koji mu je, kao mestu nezapamćene patnje i stradanja, morao pripasti, logor Sajmište je u posleratnom periodu zauzima marginalno mesto u društvenom sećanju“, kaže Bajford, vanredni profesor na Otvorenom univerzitetu u Velikoj Britaniji.

SUŠTINSKA SPORENJA

Bajfordova knjiga je temeljno istražena i dobro napisana studija o Starom sajmištu, ali i širem društvenom kontekstu iz koje saznajemo i mnogo toga o ideološkim zabrudama, o strategiji selektivnog i funkcionalnog sećanja, o tumananju i odgovornosti naše historiografije, o višedecenijskoj marginalizaciji Holokausta, pa i najnovijoj reviziji istorije.

Sajmište je tokom čitavog posleratnog perioda predstavljalo predmet suštinskog sporenja: da li treba da bude (isključivo) mesto sećanja, već i šta je to što je uopšte vredno prisećanja, naglašava Bajford.

Odmah posle rata vlast je na Sajmište gledala kao na simbol „revolucionarne istorije Beograda“, otpora fašizmu i stradanja jugoslovenskih naroda. Prećutkivalo se da je to mesto Holokausta. Za vreme Miloševićevih „godina raspleta“ nacionalistička elita u Srbiji je rutinski instrumentalizovala i zlopotrebljavala Sajmište: istorija logora je ekspresno asimilirana u sve rasprostranjeniji nacionalistički diskurs kojim je dominirao motiv Jasenovca i optužbe za „genocidnost“ Hrvata. Sajmište je „odabrano“ kao idealna lokaciju za obeležavanje stradanja Srba, Jevreja i Roma u ustaškoj NDH, maltene kao „isturen odeljenje“ Jasenovca, „deo sistema logora Jasenovac“. Istoričarka Olga Mihajlović-Pintar je na promociji knjige skrenula pažnju na činjenicu da je logor na Sajmištu posebnom uredbom bio izdvojen iz prostora NDH.

U nastojanju da Sajmište dobije takav „značaj“ u medijima i u javnosti je bio najeksponiraniji dr Milan Bulajić koji je predložio da se tu podigne muzej sablasnog naziva „Muzej mrtvih“, pre svega žrtvama ustaškog terora. Podršku je našao u SANU, u Društvu srpsko-jevrejskog prijateljstva koje se očigledno nije obaziralo na stvarnu istoriju Sajmišta. I Slobodan Milošević lično

je podržao ovu zamisao.

Činjenica da su Jevreji bili ne samo prve žrtve Sajmišta, već i jedina kategorija zatočenika ovog logora (i jedina zajednica u okupiranoj Srbiji) koja je stradala kao žrtva proračunatog i totalnog uništenja – nikad nije na zadovoljavajući način priznata. Izostala je u potpunosti svest o Holokaustu kao posebnom istorijskom događaju i jedinstvenom primeru ljudskog stradanja koji zaslužuje pažnju i poštovanje, naglašava Bajford.

U raspravama o Sajmištu, ovoj krajnje zapuštenoj i devastiranoj tački Beograda, sve češće se

čuju glasovi koji potenciraju predratnu istoriju Sajmišta, paviljoni su za njih pre svega „spomenik predratnog konstruktivizma“ i „biser jugoslovenske arhitekture tridesetih godina XX veka i simbol preduzetništva tadašnje beogradske i jugoslovenske elite“. Jovan Bajford s pravom ukazuje da ovim raspravama nedostaje adekvatno prepoznavanje političkog konteksta. Ovo prenebregavanje svakako nije slučajno, treba ga čitati u novom, vrlo prisutnom, istorijskom ključu. Naime, Sajmište nije bilo samo mesto za trgovinu, izlaganje dometa preduzetništva. Sajmište je služilo i politici: sredinom tridesetih godina, za vlade Milana Stojadinovića, Jugoslavija se sve više okretala nacističkoj Nemačkoj i fašističkoj Italiji. Sve veći uticaj Trećeg Rajha i Italije bio je očigledan i na Sajmištu: dominantni paviljoni ovih dveju država korišteni su za pokazivanje ekonomske dominacije ovih zemalja, ali i za promociju nacističkog i fašističkog režima, ukazuje Bajford.

Sa fotografija se može videti da su se nacističke zastave vijorile ispred nemačkog paviljona, dok je unutrašnjost bila ukrašena kukastim krstovima i drugim nacističkim simbolima. Posle nemačkog napada na Čehoslovačku 1939. godine ime češkog paviljona je bez ikakve reakcije javnosti promenjeno u Paviljon češko-moravskog protektorata.

OD SPOMEN OBALE DO MEHETNA

Lutanja je bilo mnogo: bilo je predloga da se šetalište između Brankovog i Starog savskog mosta, u dužini od oko 300 metara, proglasi za spomen obalu, šetalište od gradskog značaja, „podsetnik na tragične i herojske dane borbe progresivnog čovečanstva protiv fašizma“. „Spomen obala“ je ubrzo zaboravljena, pa je lansirana ideja da se baš na ovom mestu izgradi opera! Mediji su brujali od kakofonije glasova arhitekata, umetnika, urbanista i dakako, političara, od priča: o Savskom amfiteatru, o projektu III milenijum, o „novom Menhetnu“, Srpskom Jad Vašem, „varoši na vodi“, o najprivlačnijoj lokaciji u gradu... Intonaciju je davala SANU.

Detaljni urbanistički plan iz 1992. definiše Sajmište kao „spomen-obeležje“, ali se spominju i originalni objekti koji su predviđeni za restauraciju i „prilagođavanje budućoj nameni“, dakle, otvaraju se vrata da deo ovog prostora, nekadašnjeg stratišta, bude namenjen trgovini, turizmu, poslovanju, komercijalnim sadržajima. Očigledno, detaljni

urbanistički plan je prokrčio put komercijalizaciji Sajmišta, ubedljivo dokazuje Bajford.

Marginalizacija Holokausta na Sajmištu je imala mnogo lica. Na primer, u govorima zvaničnika bilo je čak nabranjanja svih žrtava Sajmišta: borci, ilegalci, rodoljubi, nevine žrtve, svi narodi i narodnosti, uključujući i Albance, ali su zaboravljeni Jevreji!?

VESELA ŽURKA

Kasnih devedesetih i posle petooktobarskih promena nastavila se licitacija oko uređenja Sajmišta: uvek poletni Milutin Mrkonjić, je u ime svoje partije postao glavni promoter „Europolisa“, novog centra grada baš na tom mestu, sa velelepnom ulicama i trgovima, poslovnim i stambenim zgradama. U ovoj sjajno istrazenoj i precizno dokumentovanoj knjizi o Starom sajmištu Bajford uočava da Mrkonjić opet, u jeku izborne kampanje 2008. godine, vadi iz fijke ideju o „Europolisu“, projektu koga on naziva „najvećom razvojnom šansom Beograda, koja će privući 25 milijardi evra investicija i otvoriti 100.000 radnih mesta“!

Tek kad je izbio skandal oko rok koncerta u klubu „Posejdon“, u jednom od paviljona nekadašnjeg koncentracionog logora, kad se skandalizovala javnost u Srbiji, ali i u inostranstvu, učestali su glasovi da Staro sajmište treba da se dostojno obeleži i zaštiti, pogotovo što su u ovom periodu bile veoma aktuelne revizioničke tendencije - pre svega revizija Drugog svetskog rata i pokušaj rehabilitacije Milana Nedića i Dimitrija Ljotića.

Indikativno je da engleski profesor Jovan Bajford pokazuje daleko veću osetljivost i brigu za istorijsko pamćenje od *main stream*a srpske intelektualne elite koja se navodno zgraža, i roni patriotske suze, ali ništa već decenijama ne čini da se Sajmište, mesto

Holokausta i strašnog stradanja ne skrnavi. Kako inače objasniti da se i posle afere skandala sa grupom *Kosheen* i Boj Džordžom nastavila non-stop vesela žurka na mestu nekadašnjeg koncentracionog logora: tu se održavaju modne revije, plesna takmičenja, a upriličen je i jedan međunarodni boks-meč!? Bajford navodi još jedan posebno bizaran detalj: u jednom od bivših paviljona na Starom sajmištu kojem je za vreme rata bila mrtvačnica, otvoren je - restoran! Nismo primetili da je javnost reagovala.

I dok nadležni i njihove radne grupe, ali i neka udruženja, razmišljaju o „mešanju sadržaja“, šta uraditi i kako realizovati „memorijalnu funkciju“, ali i iskoristiti „izuzetno skupu lokaciju“ Starog sajmišta, Baujford postavlja suštinsko pitanje: šta je to što se uopšte može izlagati, prodavati ili kupovati na mestu nekadašnjeg koncentracionog logora? Nezamislivo je da se na primer, u Aušvicu, Dahau ili Jasenovcu neko zalaže za „mešanje sadržaja“, drugim rečima, i za finansijsku korist od mesta nekadašnjeg stratišta?!

Debate o Sajmištu kao delu urbane matrice Beograda ni danas ne prestaju: mnogi preduzmljivi, snalaživi, vrlo imućni i vrlo uticajni s vremena na vreme govore o „sjajnoj lokaciji“ na kojoj istina, treba napraviti „spomen obeležje“, ali i „nešto više“. Po njima, trebalo bi napraviti naš, beogradski „Pompidu centar“. Ovih dana je i predsednik Boris Tadić, za vreme praznika Hanuke u beogradskoj sinagogi spomenuo da Sajmište treba uređiti kao svojevrsni memorijalni centar.

Bajford lucidno daje dijagnozu konfuzije koja prati rasprave o koncentracionom logoru na Starom sajmištu: danas možda postoji saglasnost da uspomena na logor treba sačuvati, ali ne i o tome šta je to čega zapravo treba da se sećamo. Da li Sajmišta kao mesta stradanja civila u okupiranoj Srbiji? Ili kao dela „sistema logora Jasenovac“? Ili kao simbola zajedničkog stradanja Srba i Jevreja? Ili kao mesta Holokausta? Ili kao logora koji se nalazio na „teritoriji NDH“ i koji, prema tome, služi kao dokaz da „Srbi nisu učestvovali u Holokaustu“? Ili kao simbola anti-fašističkih ideala i slobodarskog duha, pa čak i tolerancije uopšte?

Knjiga Jovana Bajforda dragocen je doprinos našoj historiografiji, a svima koji budu odlučivali o uređenju Starog sajmišta treba da bude neizostavna lektira pre nego što se prihvate odgovornog i istorijski važnog posla.

Reciklaša prošlosti

Jasenovac i Blajburg nisu isto

PIŠE: SLAVKO GOLDŠTAJN

Jasenovac je općinsko središte na lijevoj obali Save, oko 110 km. jugoistočno od Zagreba, koje je prema popisu iz 2001. godine brojalo 799 stanovnika. Od kolovoza 1941. do posljednjih dana travnja 1945. u tom se mjestu nalazilo zapovjedništvo najvećeg sustava koncentracionih logora u NDH kojima je masovno ubijanje zatočenika bila glavna namjena. Na rubu naselja nalazio se središnji logor cijelog sustava Jasenovac III C, s glavnim stratištem masovnog ubijanja na suprotnoj obali Save. Tako je ime „Jasenovac“, pored svog značenja kao geografski toponim, poprimilo i drugo, simboličko značenje: postalo je pojmom ustaškog genocidnog zločina i političkog terora, najsustavnije provedenog u jasenovačkim logorima, ali i u nizu drugih ustaških logora. U širem smislu, pojam „Jasenovac“ ponekad se primjenjuje i na cjelokupni ustaški genocidni zločin počinjen za vrijeme NDH.

Blajburg je gradić na jugu Austrije, u neposrednoj blizini austrijsko-slovenske granice, koji je prema popisu iz 2006. godine brojao 3946 stanovnika. U završnim bitkama Drugog svjetskog rata glavnina vojske poražene NDH probila se 15. svibnja 1945. do polja ispred Blajburga, u namjeri da kapitulira pred jedinicama VIII armije britanske vojske. Britanski zapovjednici odbili su prihvatiti predaju vojske NDH i njenim su pregovaračima naredili da u roku od sat i 20 minuta polože oružje pred vojskom protiv koje su ratovali, tj. pred jedinicama Jugoslavenske armije (JA). U tom kratkom roku manji dio ustaških časnika i vojnika razbježio se po obližnjim šumama i brdima, a najveći dio vojske predao se jedinicama 12. slavonske i 51. vojvođanske divizije JA i slovenskim partizanima. Razoružani zarobljenici odvedeni su u Maribor i Celje, gdje su neke veće grupe odmah izdvojene za likvidaciju, a preostali otpremljeni na duge marševe do udaljenih zarobljeničkih logora, čak do Vojvodine i Makedonije. Putem su masovno maltretirani, često i ubijani ili su umirali od iznemoglosti i bolesti. Ti mučni marševi nazvani su križnim putovima. Od pripadnika vojske NDH koja je 15. svibnja

1945. kapitulirala na Blajburškom polju jedva ih je oko polovica u logorima dočekala opću amnestiju od 3. kolovoza 1945. po kojoj su upućeni na dosluženje vojnog roka u Jugoslavensku armiju ili pušteni kućama, a neki izvedeni pred sudska tijela nove vlasti. Ukupni zločin, koji je u prvim poslijeratnim mjesecima izvršen nad zarobljenicima vojske NDH, u općoj je upotrebi dobio zajedničko ime „Blajburg“, pa se tako taj pojam upotrebljava i u ovoj knjizi.

U poslijeratnoj Jugoslaviji, sve do njenog raspada punih 45 godina, o sindromu Blajburg javno se moralo šutjeti. U domovima postradalih tiho su njegovana žalosa sjećanja, s gorčinom su prepričavana oskudna saznanja i nicali su obiteljske legende. Osamljene pokušaje da se istraži i kaže puna istina vlast je energično sprečavala i kažnjavala. Temi Blajburg nametnuta je prisilna amnezija.

Naprotiv, u ustaškoj emigraciji Blajburg je postao središnji mit kolektivne gorčine i političkog okupljanja. Ustaški časnici i dužnosnici koji su uoči kapitulacije pobjegli s Blajburškog polja, ili su izbjegli drugim putovima, nakon mnogih su se peripetija uspijevali skrasiti u Argentini, Australiji, Španjolskoj, Kanadi i SAD, neki i u zapadnoj Europi. Raštrkani po svijetu, razjedinjeni različitim tumačenjima svog vojnog i političkog poraza, mnogi i međusobno zavađeni, tema Blajburg preostala im je najotpornija poveznica: zajedništvo u stradanju i u resantimanima prema okrutnom pobjedniku. Apoteozom vlastite patnje u zaborav su potiskivane patnje nanesene svima drugima, Blajburgom se nastojao prekriti Jasenovac. Tu su i korijeni blajburške mitologije: nad stvarnom tragedijom namnožile su se deseterostruki brojevi žrtava, a godišnje komemoracije pretvorene su u političke mitinge s huškačkim porukama natopljene mržnjom. Žrtvama je nagrđen pijetet koji zaslužuju. Tijekom svojih 45 godina ustaška emigracija o Blajburgu je proizvela mnogo stotina memoarskih zapisa, članaka i knjiga, u kojima ima potrebnih i uvjerljivih svjedočenja o pojedinostima, ali niti jednog jedinog historioografskog djela koje bi

temeljito analiziralo uzroke i tokove blajburških događaja i čitaocu pružilo cjelovitu sliku, bez političkih jednostranosti.

Istovremeno s blajburškim mitom u emigraciji, u Jugoslaviji je bujao jasenovački mit. Pišući općenito o tendenciji da se brojevi masovnih ubijanja proizvoljno uvećavaju, vodeći europski istraživač žrtava hitlerovskog i staljinističkog terora Timoti Šnajder, u nedavno objavljenoj knjizi *Bloodlands - Europe Between Hitler and Stalin (Zemlje krvi - Europa između Hitlera i Staljina)* ističe Jasenovac kao ekstremni fenomen koji je poigravanjem s brojkama čak participirao u uzrocima koji su devedesetih godina doveli do početaka ratova u Jugoslaviji, „jer su Srbi povjerovali da je tijekom Drugoga svjetskog rata ubijeno znatno više njihovih sunarodnjaka nego što se to stvarno desilo”. U poslijeratnoj Jugoslaviji istraživanja o Jasenovcu bila su odgovarajuće stimulirana i prikupljena je obilna dokumentacija. Objavljeno je prilično mnogo vrijednih memoarskih zapisa, pa donekle i stručno-istraživačkih radova. Međutim, osmerostruko uvećana brojka od oko 700.000 jasenovačkih žrtava bila je sakrosanktna, pod zaštitom državnih vlasti. U nju se nije smjelo dirati, čak ni stručnom provjerom preispitivati, iako je statistički bilo prilično vidljivo da tu nešto nije u redu. U početku mišljena samo kao stavka u ratnoj šteti Jugoslavije i njenim zahtjevima za reparaciju, ta preuveličana brojka jasenovačkih žrtava s vremenom se razvila u objekat zloćudne polemike koja je opasno trovala međunacionalne odnose u bivšoj Jugoslaviji.

S raspadom Jugoslavije i uspostavljanjem samostalne Hrvatske, blajburški mit preselio se iz emigracije u Hrvatsku. Buknuo je i autohtono, iz onog dijela domaćih ljudi koji su nakon preduge prisilne šutnje jedva dočekali da o svojoj traumi vezanoj za Blajburg napokon u javnosti smiju slobodno progovoriti. Mediji su postali preplavljeni otkrićima i „otkrićima” o blajburškoj temi. Državna vlast i Katolička crkva postale su glavni akteri i pokrovitelji godišnjih komemoracija na Blajburškom polju koje su znatno više služile političkoj propagandi nego zasluženom pijetetu blajburškim žrtvama. Sa blajburške govornice, uz pljesak odobravanja iz mase prisutnih, poražena vojska koja je pune četiri godine ratovala na strani najvećeg povijesnog Zla odjednom je postala „hrvatska vojska na čijim žrtvama izrasta nova Hrvatska”. Premalo je ljudi, u preraširenoj nacionalističkoj opijenosti, odmah shvatilo koliko takve

metafore nagrđuju povijesnu sliku Hrvatske i ugrožavaju joj budućnost.

Ni Jasenovac u to vrijeme nije bio zaboravljen, ali sa suprotnim predznakom: nastojalo se zataškati ili sasvim negirati genocidni karakter jasenovačkih logora, koji su navodno bili samo poprišta prisilnog rada za kažnjene protivnike tadašnje NDH i njenog režima. Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Hrvatskog sabora, nakon svog sedmogodišnjeg djelovanja, u zbornom *Izvešću o radu* u rujnu 1999. godine utvrđuje da je u jasenovačkim logorima za vrijeme NDH izgubilo živote svega 2238 osoba (realna je brojka oko 90.000). U istom izvještaju, na 70 stranica tabelarno je prikazano oko 700 otkrivenih grobišta sa žrtvama ratnih i poratnih ubijanja, za koje je u rubrici „Počinitelji” oko 630 puta označeno „partizani”, ili „vlasti FNRJ”, 65 puta „četnici”, četiri puta „njemačka vojska”, a samo jedan jedini put „ustaše”. To *Izvešće* bilo je vrhunac napora da se koprenom Blajburga prekrije Jasenovac. Trebalo je još samo da to prihvati Hrvatski sabor i tako pečatom najviše hrvatske vlasti ozakoni notornu laž - ali to se ipak nije dogodilo. Jasenovac je Hrvatskoj u naslijeđe ostavio previše dubokih rana.

Negirati ili zataškavati istinu o Jasenovcu vodilo je prema rehabilitaciji cjelokupnog ustaštva, što je u pretežnom dijelu hrvatske javnosti izazivalo nelagodu, a u civiliziranom svijetu odbojnost prema Hrvatskoj. Iako s većinom desničarskih i nacionalistički orijentiranih zastupnika, Sabor se ipak postidio amenovati laži svoje komisije. S formulacijom da je *Izvešće* „nepotpuno”, lukavo je o njemu izbjegnuta saborska rasprava i ono je vraćeno komisiji na doradu. A tri mjeseca kasnije nacionalistički HDZ hametice je poražen na izborima i nova vlast raspustila je komisiju. Hrvatska se pomalo trijeznila od zaslijepljenosti ratničkim nacionalizmom.

U to vrijeme, kao zadnja crta obrane nacionalističkog revizionizma povijesti, pojavila se teorija ekvidistance: Jasenovac i Blajburg su jedno te isto. Zločin je uvijek zločin, bez obzira koja ga je ideologija potakla, pod kojom je zastavom počinjen. Naravno da je to simplifikacija, jer ni zločini nisu uvijek isti, pa i među njima mogu postojati velike razlike. Nivelacija povijesti uzaludan je trud, jer prošlost je prebogata raznolikostima, neprekidno teče i nemoguće je dva puta stupiti u istu rijeku. Prekomplicirana prošlost može biti i zamorna, naročito ako opterećuje

sadašnjost, pa ljudi postaju skloni prihvatiti simplifikacije, iako su one obično samo prividno plauzibilne. Tako se i nivelacija Blajburga s Jasenovcem probila u javni život Hrvatske i u mnogim se krugovima društva održala sve do danas, iako zamućuje blisku prošlost i otežava uzajamna razumijevanja u sadašnjosti. „Jasenovac i Blajburg su isto”, je relativizacija ustaštva koje svojim recidivima do dana današnjeg opterećuje hrvatsko društvo.

Iz sintagme o istovjetnosti Jasenovca i Blajburga izvodi se istovjetnost ustaša i partizana, komunizma i fašizma koji su „jedno te isto”, jer oba su totalitarizmi, a pošto su komunisti bili predvodnici antifašističkog otpora u Hrvatskoj, onda je u duhu tih simplifikacija i antifašizam jednako komunizam, u najbližem srodstvu s totalitarizmom. I tako se sintagma „Jasenovac i Bleiburg su jedno te isto” svodi na derogaciju antifašizma, na pokušaj narušavanja tog najvrednijeg među temeljima iz bliže hrvatske prošlosti na kojem počiva suvremena Hrvatska i cijela Europa.

Iako su u jasenovačkim logorima i u kompleksu Blajburg počinjeni masovni zločini, gotovo podjednako bez suda i sudovanja, ta su dva fenomena bitno različita po velikoj većini svojih povijesnih odrednica. Jasenovac, osim nekih sekundarnih namjena, bio je prvenstveno genocidni zločin masovnog ubijanja civila po grijehu rođenja u drugoj vjeri ili nacionalnosti. Blajburg je bio zločin masovnog ubijanja razoružanih zarobljenika poražene neprijateljske vojske koja je četiri godine ratovala na strani Zla. U Jasenovcu su, osim radno sposobnih muškaraca, masovno ubijane i žene, djeca i stariji ljudi. U Blajburgu su gotovo isključivo bili ubijani razoružani vojnici, borbena sposobni muškarci, a samo izuzetno i poneka žena i stariji muškarac. To nimalo ne anulira zločin Blajburga, ali ga čini ipak različitim od Jasenovca.

Velika većina ubijenih na Blajburgu bili su regrutirani vojnici kojima se nije mogao pripisati ratni zločin, ali među njima bila je i postrojba zvana

Ustaška obrana koja je cijelo vrijeme rata vršila osiguranje i nadzor nad svim koncentracionim logorima u NDH, uključujući i Jasenovac. Kompletanu Ustašku obranu njen zapovjednik Vjekoslav Maks Luburić uključio je u kolonu vojske NDH, na povlačenju prema Austriji. U nekim završnim borbama bila je i pret hodnica cijeloj koloni, pa nema sumnje da se priličan broj jasenovačkih krvnika i drugih ratnih zločinaca našao na polju pred Blajburgom. Naprotiv, u Jasenovcu, naravno da nije moglo biti krivaca za Blajburg, a teško da bi se ikome od jasenovačkih žrtava moglo pripisati da je bio ratni zločinac.

U Jasenovcu je tijekom 44 mjeseca njegova postojanja bilo ubijeno oko 90.000 logoraša (na poimeničnom popisu žrtava, koji se još uvijek sve polakše nadopunjuje, zasad su upisana 82.073 imena). Za Blajburg se procjenjuje da je za dva i pol mjeseca ukupnog trajanja bilo ubijeno oko 45.000 žrtava hrvatske nacionalnosti. Međutim, Jasenovac je bio dio ustaške varijante nacifašističkog političkog sistema, koja je likvidirana tek ratnim porazom.

Da je kojim nesretnim slučajem Hitler dobio rat, ustaški logor Jasenovac nastavio bi još jako dugo podjednako djelovati, sve do nestanka svih Srba, Židova, Roma i političkih protivnika sa hrvatskog tla. Naprotiv, Blajburg je nakon dva i pol mjeseca prekinut amnestijom AVNOJ, od 3. kolovoza 1945. godine. Bio je Blajburg najružnija epizoda u preuzimanju vlasti poslijeratnog komunističkog sistema u Jugoslaviji, ali ipak samo tragična epizoda.

Mora se uzeti u obzir i uzročno-posljedična kromologija: naravno da Blajburg ničim nije utjecao na Jasenovac, jer se desio kad Jasenovca više nije ni bilo. Međutim, Jasenovac je nedvojbeno bio jedan od više uzroka Blajburgu. Da nije bilo Jasenovca vjerojatno ne bi bilo ni Blajburga - ili bi bio znatno manje okrutan.

Pobjednička euforija na Blajburgu bila je nato pljena gorljivim osvetništvom dijela vojnika JA opterećenih obiteljskim tragedijama koje su im u proteklom ratu nanijele neke postrojbe vojske NDH. Još je trajala ratnička psihoza u kojoj

je ljudski život gubio na cijeni. Bila su prisutna i nastojanja dijelova nove vlasti da se u pomutnjama prvog poslijeraća najbrže riješe osoba koje su smatrane potencijalnom opasnošću za stabilnost nove države. Sve je to brzo jenjavalo nakon amnestije od 3. kolovoza. Jasenovac je okončan kolektivnim ubijanjem svih zatočenica i zatočenika koji su u logoru doživjeli njegove zadnje dane. Blajburg je prestao amnestijom za pola vojske NDH, oko 45.000 ljudi koji su preživjeli Križni put i zarobljeničke logore. Masovnih ubijanja više nije bilo, ali zemljom je zavladao staljinizam, okrutni sistem jednopartijske diktature kojeg su jugoslavenski i hrvatski komunisti gotovo doslovno preuzeli iz Staljinovog SSSR.

Jasenovac i Blajburg zaista nisu jedno te isto, a to vrijedi i za izvedenice iz te krive premise. Odnosi se to prije svega na tvrdnju da su komunizam i fašizam jedno te isto, jer oba su podjednaki totalitarizmi koji su počinili podjednako masovne zločine. Malo pomnija analiza upozorava nas da su takve nivelacije ne samo površne, već i povijesno-politički smutljive.

Prema definiciji iz *Enciklopedije Britanike* totalitarizam je „oblik režima koji ne dopušta nikakve individualne slobode i podvrgava sve aspekte individualnog života autoritetu vlasti... Karakterizira ga snažna središnja vlast koja nastoji kontrolirati i usmjeravati individualni život svojih podanika putem prisile i zabrana”. Totalitarizam nastupa u ime ideoloških ili nacionalističkih ciljeva, nametljivo provođenih političkim terorom koji podrazumijeva i masovna ubijanja ljudi u svrhu represalija i zastrašivanja. Česta je komponenta totalitarizma kult velikog Vođe, koji je nosilac apsolutne vlasti. Najizrazitiji totalitarizmi u XX stoljeću bili su režimi Hitlera i Staljina, u Hrvatskoj ustaštvo Ante Pavelića, u današnjem svijetu Sjeverna Koreja.

Slijedom tih definicija i primjera, ne smatraju se totalitarizmom režimi koji ograničavanju političku slobodu i ne dopuštaju višestranačje, ako ne zadiru u osnovne individualne slobode kao što su slobodni

izbor profesije i obitavališta, slobodno kretanje po zemlji i inozemstvu, sloboda nepolitičkih aktivnosti, umjetnička sloboda itd. Takve režime definiramo kao „politička diktatura”, „jednopartijska vlast” i sl. U tom smislu, komunizam kao cjelovit pojam nije totalitarizam. U 150-godišnjoj povijesti komunističkog pokreta i ideologije, osim dogmatškog totalitarizma iz Staljinovog vremena, česte su i komponente demokratičnosti i slobodoumlja, od Druge internacionale iz koje se razvila suvremena socijalna demokracija, sve do eurokomunizma i Mihaila Gorbačova.

Naprotiv, fašizam je uvijek bio samo totalitarizam. Pod njegovim okriljem nikad nije bilo demokratskih komponenata ni antitotalitarnih ideja. Karakterizira ga fetišizam države i kult Vođe koji simbolizira državu. Individualni život podređen je državnoj volji. Podanik je dužan prihvatiti vladajuću ideologiju i već od djetinjstva sudjelovati u njenim organizacijama. Totalitarizam prisile i represije u fašizmu je demonstriran u najeklatantnijem obliku i često je začinjen politički motiviranim zločinima. Iako je Hitlerov nacifašizam bio znatno brutalniji od Musolinijevog fašizma, koji nije sudjelovao u Holokaustu, to su u ideologiji i sistemu vlasti ipak sasvim isti fašizmi. U potpunosti se to odnosi i na ustaški fašizam Ante Pavelića, za kojeg Erik Hobsbaum drži da je u ponečem bio „nacističkiji i od samog SS”.

Fašizam i komunizam zaista nisu isto, najmanje po svojim ciljevima. Od samoga početka do samoga kraja fašističkih režima ciljevi su im bili osvajanje tuđih teritorija i podjarmljivanje drugih naroda. Izvorno, komunizam je bio pokret koji se borio za socijalnu pravdu, s uvjerenjem da će to postići smanjivanjem socijalnih razlika i, u konačnici, uspostavljanjem besklasnog društva. Francuska revolucija 1789. proglasila je pravo na slobodu i jednakost, *Komunistički manifest* je 1848. proglasio zahtjev za pravednu raspodjelu bogatstava. Čak i kad su svi europski komunistički režimi propali, taj zahtjev za socijalnom pravdom upravo se u najnovije vrijeme spontano pretočio u nove generacije, u sasvim druge političke oblike, ali još uvijek s istim etičkim motivima.

Prva komunistička internacionala (London, 1864-1872), raspravljala je o metodama svoje političke borbe: revolucija ili demokracija, cilj opravdava nasilna sredstva ili nasilna sredstva prljaju cilj. U Drugoj internacionali (osnovana 1889. godine) prevagnuli su umjerenjaci i nazvali se socijalistima. U Trećoj

komunističkoj internacionali (Kominterni, 1919-1943), u potpunosti su zavladaali najtvrdi revolucionari predvođeni energičnim Lenjinom i njegovim boljševicima. Nemilosrdno su „čistili“ komunistički pokret od slobodoumlja i širom su otvorili vrata Staljinu da postane apsolutni vladar. Po milijunima žrtava njegovog zločinačkog režima Staljin se sasvim približio Hitleru (zajedno oko 14 milijuna, pored oko 12 milijuna na bojištima, prema izračunu već citiranog Timotija Šnajdera).

Staljinov totalitaristički režim unakazio je državni sistem SSSR i upropastio svjetski komunistički pokret (izuzev kineskog, koji već 90 godina ide svojim vlastitim putovima). Poubijao je mnoge svoje istaknute članove, koji su vjerojatno mogli inicirati stanovita poboljšanja u partijskoj i državnoj politici. Montiranim političkim procesima 1936-1938, i dvogodišnjim paktom s Hitlerom (1939-1941), kompromitirao je ime komunizma. Poslije Staljinove smrti 1953, novi upravljači SSSR donekle su ublažili naslijeđeni staljinizam, ali nisu imali snage za potrebne reforme. Tako je država s mnogim ostacima staljinizma poživjela još punih 35 godina, na stalnoj nizbrdici, sve do konačnog raspada kojem je staljinizam dao svoj veliki doprinos.

Međutim, u totalnom mraku staljinizma postojala je i jedna svijetla epizoda: Drugi svjetski rat 1941-1945. godine. „Vjerolomno“ napadnut od Hitlera, Staljin je nakon početnog nesnalaženja organizirao snažan otpor Crvene armije. Sklopio je savez s Velikom Britanijom i SAD, najsnažnijim državama kapitalizma i demokracije. Tako je u smrtnoj opasnosti od fašističkih sila nastala velika antifašistička koalicija, privremeni savez kapitalizma i komunizma, najrazvijenijih demokracija i staljinističkog totalitarizma. U tom savezništvu SSSR je podnio najveće ratne terete, s najviše ljudskih žrtava i općeg stradanja i dao je velik doprinos konačnoj pobjedi. Ali, da bi pridobio svoj narod da s toliko napora i žrtava sudjeluje u takvome ratu, Staljin je morao bitno olabaviti uzde svog apsolutističkog totalitarizma.

Vjernicima je otvorio zatvorene crkve, iz Gulaga je pustio logoraše i poslao ih u ratnu industriju ili na bojište, kolhoznicima je dozvolio veće okućnice da bi prehranili sebe i vojsku, sposobne generale pohapšene u ludim predratnim čistkama vratio je na njihove zapovjedničke položaje, retoriku tvrdog komunizma zamijenio je patriotskom. Tek što je rat

uspješno završio, četverogodišnji *time-out* je istekao i staljinizam se vratio na velika vrata.

Jugoslavenski i hrvatski komunisti vjerno su slijedili Staljina i Kominternu. Na poziv iz Moskve u ljeto 1941, organizirali su ustanak i predvodili Narodno-oslobodilačku borbu hrabro i uspješno. Vrijedi spomenuti da to nisu činili samo zbog boljševički stroge partijske discipline kojom ih je uoči rata zadojio Josip Broz Tito. Otpor fašističkim okupatorima i njihovim domaćim suradnicima bio je u skladu s raspoloženjem velike većine partijskog članstva, pa i dobrog dijela naroda u većini krajeva tadašnje Jugoslavije.

NOB nije bio komunistička revolucija. Pod vodstvom KPJ, u Hrvatskoj KPH, NOB je postao dio velike antifašističke koalicije, koju je zajedno s Velikom Britanijom i SAD predvodio Staljinov SSSR. Motivi partizanskih boraca i pristaša njihove borbe bili su vrlo raznovrsni - omraženost okupatorskih i kolaboracionističkih režima, otpor ugroženog srpskog stanovništva ustaškom genocidu u Hrvatskoj i BiH, simpatija za savezničku ratnu stranu, povjerenje u borbenost i sposobnost komunista kao vodeću snagu NOB, otpor prisilnoj talijanizaciji, germanizaciji, mađarizaciji, itd - a zajednički nazivnik i opća poveznica bio je antifašizam.

Da su hrvatski i jugoslavenski komunisti poveljili borbu za partijsko-komunističke ciljeve, ni približno ne bi pridobili toliki broj pristaša i ne bi postali ratni pobjednici. Poput Staljina u SSSR, svoju su politiku za vrijeme rata prilagodili antifašističkoj širini. NOB koji su predvodili bio je nepatvoreni antifašizam.

Tek potkraj rata, kad se već jasno nazrijevalo koja će strana biti poražena i tko će biti pobjednik, koristeći svoj vodeći položaj u NOB komunisti su počeli preuzimati vlast s jasnim partijskim ambicijama i primjenom nekih staljinističkih metoda. (Iako je već i za vrijeme rata u postupcima partizana i njihovih vodećih komunista ponegdje bilo pojava staljinističke „lijeve devijacije“, koja je opasno kompromitirala pokret i najčešće bi bila brzo obustavljena.) Tek po završetku rata ovdašnji staljinizam nastupio je s punim zamahom, s Blajburgom kao najzloćudnijom najavom. KPJ i KPH i u toj situaciji slijedili su Staljina, koji je ubrzo po završetku rata svojim postupcima *de facto* raskinuo antifašističku koaliciju i vratio se strahovladi iz predratnog vremena. Odgojeni i odrasli u duhu staljinizma, čini se da Tito i jugoslavenski komunisti

u izgradnji poslijeratne države i društvenog sistema nisu ni razmišljali o bilo kakvom drugom sistemu, osim staljinističkog.

Staljinizam je vladao Jugoslavijom oko pet godina, s Golim otokom kao posljednjim izdankom. Nije stigao poprimiti najrigidnije oblike kao u SSSR, ali je ipak u tom relativno kratkom razdoblju naredima Jugoslavije natovario velike nevolje i zemlji nanio dugotrajne štete. UDBA je hapsila po zakonu i mimo zakona, znala je iz zasjede i ubiti bez sudovanja i suda, a svemoćni partijski komiteti određivali su sudovima koga će i koliko kažnjavati. Podržavljena su i upropaštena mnoga industrijska i trgovačka poduzeća, upropaštena je poljoprivreda. Vanjska politika Jugoslavije raskinula je ratno savezništvo sa zapadnim demokracijama i po antizapadnoj žustrini postala „satelit broj jedan” Sovjetskog Saveza. Taj poslijeratni staljinizam najveći je grijeh jugoslavenskih i hrvatskih komunista koji im povijest neće oprostiti. Ali istovremeno, dužna im je odati priznanje za ratne godine 1941-1945. To posebno pripada hrvatskim komunistima, koji su predvodništvom u hrvatskom antifašizmu uklonili ustašku ljagu s lica svoje domovine, Hrvatskoj napokon pribavili suverenitet nad njenim cjelokupnim nacionalnim prostorom i spriječili trajnu katastrofu koja je mogla zadesiti Hrvatsku da se nad nju poslije rata nadvila četnička vlast.

Raskid sa SSSR 1948, bio je šok za jugoslavenske komuniste. Odbačeni od svog uzora i pokrovitelja, pa onda i od svih komunističkih partija u cijelom svijetu, osamljeni na brisanom prostoru, Tito i njegovi bliži suradnici morali su obnoviti ratna savezništva sa zapadnim demokracijama i tražiti nove ideje i putove u upravljanju zemljom. Tako je nastala takozvana liberalizacija, s velikim olakšicama za narod, ali i velikim ograničenjima. Ljudi su odahnuli od većine staljinističkih zabrana i pritisaka. Obnavljalo se obrtništvo, množila su se mala obiteljska poduzeća s najviše pet zaposlenih, procvalo je graditeljstvo i turizam. Uvedeno je samoupravljanje, koje je ispunilo samo manji dio optimističnijih očekivanja, ali je

ipak dalo svoj doprinos poduzetništvu i, u nekim ograničenim segmentima stanovitoj demokratizaciji društva. U razdoblju 1952-1965. godine društveni proizvod Hrvatske rastao je po stopi od 9,77 posto, općejugoslavenski po stopi 7,2 posto, brže nego bilo kada prije ili poslije tog razdoblja.

U tom vremenu počelo se slobodno putovati i zapošljavati u inozemstvu. Oko pola milijuna Hrvata i približno još toliko ljudi iz ostalih jugoslavenskih republika našlo je zaradu u bogatijim zapadnim zemljama i unaprijedilo životni standard svojim obiteljima kod kuće. Vladajuća partija uglavnom se prestala uplitati u književnost, umjetnost i znanost. Mediji su već od ranih pedesetih godina počeli prevladavati svoje dotadašnje tematsko i prezentacijsko sivilo, ali neke su teme ostale trajno nedodirljive. Općem napretku postojale su uporne barijere, elementi iz staljinističkog naslijeđa.

Savez komunista nepopustljivo je branio svoj vlastodržački monopol. Josip Broz Tito doživotno je održao neprikosnoveni status vrhovnog arbitra bez kojeg se ništa bitnog nije moglo odlučiti, a po potrebi znao je nastupiti i kao diktator. Sve što bi došlo pod sumnju da ugrožava takav poredak stvari, bilo bi na razne načine suzbijano i gušeno, u kritičnijim situacijama hapšeno i kažnjavano. Već od ranih šezdesetih godina u jugoslavenskom komunističkom vodstvu pojavila se dilema, može li se nastaviti politički monolitno voditi državu ili su nužne neke radikalnije političke i privredne reforme. U suštini, to je bila dihotomija između komunističkog dogmatizma i sve jasnijih spoznaja da bez ozbiljne demokratizacije više neće biti daljnjeg napretka, pa možda ni opstanka cijelog sistema. U drugoj polovici šezdesetih godina dotadašnji privredni rast počeo se usporavati, a država sve više zaduživati.

U tim se dilemama desetak godina kolebao i Josip Broz Tito. Čas je pristajao uz liberalniju struju, čas uz dogmatičare. Napokon, početkom sedamdesetih godina je presjekao: priklonio se dogmi. Po svim republikama i komitetima, sve do nivoa općina i poduzeća, dao je smijeniti liberalno i nacionalno orijentirana rukovodstva i stvorio kadrovsku pustoš. Nakon njegove smrti, na odgovarajućim mjestima u vlasti više nije bilo dovoljno razumnih ljudi koji bi bili sposobni da sporazumno povedu državu u tranziciju prema demokratskoj konfederaciji ili mirnome razlazu po republikama. Vjerujem da bi vrijedilo pomnije

istražiti zašto je to uspjelo SSSR i Čehoslovačkoj, a zašto nije u prividno naprednijoj Jugoslaviji. S općim slomom komunizma država se raspala u krvavo plaćenom ratu koji dio svojih korijena vuče iz 1941. i 1945. godine, iz Jasenovca i Blajburga.

Razuman čovjek preispituje svoje postupke, zreli narodi pomno preispituju svoju prošlost. Pri tome su simplifikacije vrlo nepoželjne, jer mogu dovesti do neslućenog zla. Jasenovac i Blajburg nisu bili isto, pa je stoga neodrživo poistovjećivati komunizam s fašizmom, staljinizmom i totalitarizmom. Komunizam je slojevit pojam, a naš domaći komunizam posebno je bio raznolik u svojim oblicima i fazama. Nakon petogodišnjeg staljinističkog totalitarizma završio je s originalnom domaćom varijantom ublaženog komunizma koju u svijetu obično nazivaju titoizmom. Izborom tekstova u ovoj knjizi i ovim predgovorom nastojali smo dati naš doprinos razlučivanju i preciznijem definiranju tih pojmova.

Oba autora čiji se tekstovi objavljuju u ovoj knjizi već se 25 godina istraživački, historiografski i publicistički bave temama Jasenovca i Blajburga. Ukupno su o tome objavili više od stotinu novinskih članaka i intervjuja, više od pedesetak radova u stručnim časopisima i zbornicima u zemlji i u inozemstvu, monografsku knjigu *Holokaust u Zagrebu* i brojna poglavlja u svojim historiografskim i publicističkim knjigama posvećenih općim temama hrvatske povijesti. Za ovu knjigu prvenstveno smo odabrali dva naša temeljna rada koji sažeto zaokružuju objektivno istraženu faktografiju Jasenovca i Blajburga, a čitaocu je prepušteno da sâm zaključuje o njihovim razlikama i podudarnostima. Zatim smo uvrstili neke tekstove koji se suprotstavljaju simplifikacijskoj nivelaciji tih dviju povijesnih tragedija. Argumenti se ponegdje ponavljaju, u raznim varijantama, što je neizbježno svojstvo knjiga s izborom tekstova iz različitih medija i razdoblja. Nastojali smo isticati vrijednosti antifašizma, analitički ga razlučiti od pojma komunizam i upozoriti na trajne opasnosti fašističkih recidiva koji još uvijek žive u nekim europskim zemljama i ništa manje u Hrvatskoj. Suvremeni antifašizam najpouzdanija im je barijera. Objedinjujući je faktor koji nadraštava stranačke posebnosti. Izvire iz zajedničkih iskustava svih europskih naroda i bitni je činilac u temeljima opće europske solidarnosti i suvremene demokracije.

Zagreb, oktobar 2011.

(Predgovor za knjigu *Jasenovac i Blajburg nisu isto*)

FOTO: TANJUG

Premijer poslednje nade

PIŠE: DIMITRIJE BOAROV

Vest da je u Zagrebu, 28. novembra 2011. godine, umro Ante Marković, poslednji premijer SFR Jugoslavije, koji je demisionirao 20. decembra 1991. godine, nemoćan da spreči raspad zemlje i zaustavi sve izvesniji unutrašnji rat - na prvi pogled neobično, najšire je odjeknula u Srbiji.

Naizgled, jednog makar koliko popularnog jugoslovenskog premijera i predhodno uspešnog privrednika, kakav je bio Marković, posle smrti u 86. godini (rođen je u Konjicu 25. novembra 1924), i to više od dve decenije nakon njegovog odlaska sa političke scene, nije bilo logično očekivati toliko veliki publicitet raznovrsnih sećanja na „Antino doba“ - kakav je bio primetan baš u Srbiji. I najviše u Srbiji.

No, kad se ova okolnost pažljivije analizira, jasno je zašto je baš toliko ožaljen u Beogradu, odakle je u vreme Miloševićeve vlasti protiv njega i protiv njegove vizije „otvorene Jugoslavije“, tokom kratkog premijerskog mandata (1989-1991) vođena najžešća i najsurovija kampanja (mada se treba podsetiti da ga ni politički centri u Zagrebu

i Ljubljani nisu ni štedeli, ni podržavali). Pre svega zbog toga što je, u međuvremenu, mnogim ljudima u Srbiji postalo jasno da je Marković bio „premier poslednje nade“ da Jugoslavija može opstati i biti uspešna i u „novim vremenima“, a da Milošević nije mogao postati „vođa“ te južnoslovenske zajednice, jer se ona u tom istorijskom trenutku, kada se ruši Berlinski zid i raspadao „stari socijalizam“ u Istočnom lageru, nije mogla održati na starim ideološkim i konstitutivnim osnovama, a pogotovo ne na sili nacionalistički i populistički podbunjene „većinske nacije“, kao nekakva „proširena Srbija“.

Posle decenije sumorne ekonomske i systemske stagnacije posle smrti Josipa Broza Tita, sa stalnim rastom nacionalistički podgrevanih međurepubličkih napetosti, ljudi Jugoslavije su, od prvog dana kad je premijerski položaj preuzeo Ante Marković (16. marta 1989), osetili da se iza njegove vizije „novog socijalizma“ zapravo krije „velika tranzicija“ ka slobodnijoj državi, okrenutoj Zapadu i Evropi, sa osloncem na pojedinca koji može postati „kovač sopstvene

budućnosti“ – jer dobija stvarnu slobodu lične inicijative i privređivanja. To je Marković postigao jednom gotovo suludom deregulacijom – za nekoliko meseci naprosto je ukinuo između 70 i 90 odsto spoljnotrgovinskih propisa i otklonio gotovo sva ograničenja u zasnivanju privatnog biznisa i upotrebe domaćeg i stranog novca.

Ovaj inženjer elektrotehnike (diplomirao je u Zagrebu 1954. godine), posle dugogodišnjeg menadžerskog staža u velikom elektro-mašinskom preduzeću „Rade Končar“ (između 1961. i 1984. godine) uneo je u jugoslovensku politiku samopouzdanje, racionalnost i pragmatičnost, a pri tom je dobro razumeo da obični ljudi i preduzeća moraju biti realni „vlasnici svog novčanička“, a ne samo večito izigrani samoupravljači koji nikad da steknu virtuelno pravo na „raspolaganje rezultatima svoga rada“.

Zbog toga je Marković prvo morao da sruši barijeru između domaćeg i stranog novca, pa je dinar, u svom poznatom „Antiinflationom programu“, koga je pokrenuo krajem 1990. godine, vezao za nemačku marku (7 prema 1) i učinio ga konvertibilnim. Jugosloveni su odjednom mogli sa svojom platom u dinarima da uđu u famozne „fri šopove“ i kupe strana pića i cigarete, mogli su da svoje dinare u banci nominuju u devizna sredstva i tako štede za potrošnju širom sveta. Crni kurs je odjednom nestao, devizne rezerve Jugoslavije su u samo godinu dana povećane za 6 milijardi dolara, a strana, znatno jeftinija roba, pogotovo bela tehnika, preplavila je domaće prodavnice. Zato se stvorio utisak da svako živi slobodnije i po svojoj volji, pa i danas mnogi obični ljudi, pogotovo u Srbiji, tvrde da su u „Antino vreme“ živeli kao nikad pre i kao nikad kasnije, to jest najbolje.

Istina, tome su doprinele i republičke elite, koje su, radi sopstvene afirmacije, otklonile dejstvo „zamrzavanja“ plata koje je na pola godine predviđao Markovićev plan (da bi očuvao sidro fiksiranog deviznog kursa i tako povećao kreditni kapacitet države). A ta trka u „potplaćivanju“ naroda, koju su pokrenule nacionalne elite, ubrzo je potkopala Markovićev program. Tim pre što je njegov zahtev prema republikama unutar SFRJ, da se pristupi federalno rukovodenoj sanaciji nagomilanih finansijskih dubioza u svim krajevima zemlje i da se obustavi inflatorno finansiranje ogromnog „klirinškog suficita“ u razmeni sa tadašnjim Sovjetskim Savezom – naišlo na zdušno, solidarno odbijanje u svim tadašnjim republičkim centrima

- a najbučnije u Beogradu (u kome su delovali najkрупniji posrednici za poslove sa Moskvom).

Kako je Milošević u Srbiji pokušao Markoviću da suprotstavi najpretencioznija obećanja o „švedskom standardu“ svih Srba, kome na putu, navodno, stoji „eksploatacija Srbije“ preko dispariteta u cenama poljoprivrede i proizvodnje sirovina, na jednoj, i cena prerađivačke i lake industrije, na drugoj strani - kampanja protiv njegove politike je postala gotovo histerična. Pri tome, Milošević, čak nije prezao ni od upada u zajednički platni promet, „stampajući“ samovlasno preko njega nepostojeće pare za svoju državnu potrošnju, na račun svih ostalih (navodno su to radili i drugi, ali sto puta manje). Posle tog upada u platni sistem SFRJ, na prelazu iz 1990, u 1991. godinu, teškog oko 2 milijarde dolara, svima je postalo jasno da se Markovićev plan realno, a ne samo retorički i politički, sabotira i da od Jugoslavije i njene zajedničke ekonomske politike neće biti ništa.

Kada se raspao i Savez komunista Jugoslavije, Marković je pokušao da svoju „jugoslovensku politiku nade i osmeha“ legitimise u narodu putem osnivanja sopstvene stranke, Saveza reformskih snaga Jugoslavije. Predhodno je doneo i prvi „privatizacioni zakon“ u socijalističkom svetu - po kome su radnici u preduzećima mogli kupiti do 60 odsto društvenog kapitala u sopstvenim preduzećima, uz popust i na račun nekog dela plate koji se neće deliti. Ustvari, pokušao je da jednim udarcem postigne dva cilja, da smanji potrošnju bez pokrića i da omogućiti radnicima da svoja preduzeća doista shvate „vlasnički“ kao svoja sopstvena - što je trebalo da učvrsti široku podršku njegovoj politici. Problem je bio u tome što nikakav ekonomski racionalan program u istoriji nikad nije uspeo da nadvlada jednom raspirenu nacionalističku histeriju i ratne bubnjeve koji je uvek prate. Tako Markovićev Savez reformskih snaga nigde (osim u Bosni i Hercegovini) na prvim pluralnim izborima po jugoslovenskim republikama nije uspeo da se probije do vlasti, a nije dobro prošao ni na listama za saveznu vlast. Tada su konačno akcije Ante Markovića pale i na tržištu međunarodne politike, koja je dotle više obećavala nego pomagala, merkajući realnu snagu „jedinog čoveka koji se smeje na Balkanu“. Rat je mogao da počne. Marković se povukao i začucao. Tek kad su ljudi osetili sve ratne i tranzicione muke, naročito u Srbiji, on se konačno preselio u legendu, u sećanje na bolji život i na izgublenu šansu Jugoslavije.

Kad brojke progovore

PIŠE TAMARA KALITERNA

U Srbiji je ovog oktobra prebrojano 7.120.666 stanovnika. To je 377.335 ljudi ili oko pet odsto manje nego 2002, iako je popis stanovništva produžen za tri dana. Broj stanovnika Srbije 2011, je samo za 412.000 veći od broja birača 2008.

Godine 1991. na području ovogodišnje Srbije bilo je 720.232 građana više nego 2011, a još 1,9 milion stanovnika Srbija je imala na Kosovu koga više nema. U međuvremenu je, prema zvaničnim podacima, oko 635.000 izbeglica uzelo državljanstvo Srbije.

Prema karti odumiranja čovečanstva koju su objavili eksperti Ujedinjenih nacija u novembru, Rusiji je preostalo oko 800 godina postojanja, čime se najprostranija zemlja sveta svrstala među desetak država koje će sa Zemlje prve nestati. Rusija će, prognoziraju naučnici UN, prestati da postoji do 2888. godine, dok se kraj SAD može očekivati tek 100.000. godine. Demografsko stanje u Rusiji neće popraviti ni zatraženo državljanstvo Rusije onih 22.000 Srba sa severnog Kosova. Uz sadašnji tempo pada nataliteta, nema sumnje, Bosanci, Hrvati i Srbi su među 79 naroda koje je Human life ubrojio među nacije koje će izumreti. Osim SAD, države koje će nadživeti ostale su Devičanska ostrva, Tunis, Francuska, Južna Koreja, Azerbejžan, Australija, bivši holandski Antili i Norveška.

Statističari uglavnom okrivljuju natalitet za smanjenje broja stanovništva u Srbiji, pa letošnja inicijativa gradonačelnika Jagodine Dragana Markovića o budžetskim povlasticama za rađanje nema protivnika. Rukovodstvo opštine Crna Trava u kojoj je „oko 200 neoženjenih između 32 i 35 godina“, ponudilo je ove jeseni samohranim majkama iz Srbije posao i besplatan smeštaj, strahujući da će Crna Trava ostati bez žitelja. Prema rezultatima popisa, Crna Trava ima 1693 žitelja, 867 manje nego pre devet godina. Uprava opštine traži „pravnike, ekonomiste, opštinske službenike i radnike u budućoj fabrici za preradu drveta“, obećavajući radna mesta u administraciji i zaposlenje u fabrici koje nema.

Opština Trgovište je posle Drugog svetskog rata imala oko 24.000, sad 5145 stanovnika. Ove godine se u opštini rodilo 23 dece. To je najnerazvijenija opština u Srbiji. Daleko od od železnice i puteva, na granici je sa Makedonijom, a od 1991, bez graničnog prelaza sa Makedonijom. Od pogona fabrika Simpo koji je zapošljavao 160, Jumkoa koji je zapošljavao 400 radnika i Koštane, sa 400 zaposlenih, koji su izgrađeni sredinom socijalističkih osamdesetih, sad radi samo onaj koji zapošljava najmanje ljudi.

Bosilegrad uz granicu sa Bugarskom beleži smanjenje broja stanovnika za petinu u odnosu na popis iz 2002. godine. U opštini su Bugari više od 70 odsto stanovnika.

Broj popisanih je manji i zbog toga što su Albanci i Bošnjaci bojkotovali popis jer popisni formulari nisu odštampani na njihovim jezicima. EU, koja ima 94 nacionalne manjine je finansirala popis u Srbiji sa oko 20 miliona eura, znajući koliko je važno da se, makar i formalno, na papiru poštuje nacionalnost popisanog.

Na zaprepašćenje Isaka Njutna, u Srbiji istovremeno deluju centrifugalne i centripetalne sile. Srbija se i zgušnjava i rasipa.

U martu je Srbija bila druga u svetu po "odlivu mozgova", upozorila je Američka agencija za međunarodni razvoj. Po "odlivu mozgova" ispred Srbije je samo Gvineja Bisao, jedna od najsiromašnijih zemalja Afrike i sveta, sa BDP od 700 USD po stanovniku. Istovremeno je Srbija na evropskom začelju po broju visokoobrazovanih stanovnika.

U maju je Srbija zamalo ostala bez vizne liberalizacije, jer su azilanati iz Srbije pohrili u Švedsku, Nemačku i Belgiju. Tada je Srbija bila treća na listi po broju zahteva za azil u Nemačkoj, iza Iraka i Avganistana. U oktobru su se državljani Srbije našli na prvom mestu po broju tražilaca azila u Nemačkoj, saopštilo je nemačko Ministarstvo unutrašnjih poslova. Njih 620 molilo je za status drugorazrednog građanina zemlje koja je lokomotiva EU. Broj azilanata iz Srbije u Nemačkoj se iz meseca u mesec

udvostručavao - u avgustu je bilo 137, u septembru 286 zahteva za azil. Nemačka je najstroža prema prijemu Srbije u EU i istovremeno najveći ulagač u Srbiju.

Iza Srbije su se u oktobru u redu za nemački azil našli državljani Avganistana, Iraka, Pakistana, Irana, Sirije, Ruske Federacije, Turske, a na devetom mestu, državljani Kosova.

Generalni konzulat Mađarske u Subotici je ove godine primio oko 17.000 zahteva za dobijanje mađarskog državljanstva, iako se time podnosioci zahteva odriču prava da se zaposle u državnim službama Srbije. Tih 17.000 je deset odsto zahteva koji su Budimpešti stigli iz čitavog sveta, a tu nisu uračunati oni državljani Srbije koji su državljanstvo zatražili u ambasadi Mađarske u Beogradu. Oko 7000 državljana Srbije je već dobilo državljanstvo Mađarske, objavio je prvog dana decembra novosadski list Mađar so (Magyar Szo). U Srbiji živi 290.000 Mađara.

Porast broja stanovnika beleži 11 beogradskih prigradskih opština, novosadska opština Petrovaradin, Kostolac, gradska jezgra Jagodine i Kragujevca, Kraljevo, Novi Pazar, Tutin i Vrnjačka Banja.

Svi ostali delovi Srbije su "u minusu". Vojvodina ima 5,7 odsto, a Šumadija i zapadna Srbija 5,8 odsto stanovnika manje nego 2002. Najveći pad broja stanovnika je u Crnoj Travi, Alibunaru, Babušnici, Žitištu, Novoj Crnji, Sečnju, Odžacima i Ražnju. Banat čiji je heraldički simbol lav, odnosi lavovski deo demografskih gubitaka Vojvodine.

Politika u drugom planu

PIŠE: SAFETA BIŠEVC

Broj stanovnika u Nišavskoj oblasti je manji za 2,2 odsto nego pre devet godina, ali je Nišlija više za 2,9 odsto. Osnovni razlog smanjenje broja stanovništva u Nišavskoj oblasti je, osim negativnog prirodnog priraštaja, veliki broj „staračkih“ sela koja se prazne i iščekavaju, te odlazak mlađih i obrazovanih ka inostranstvu i prema severu, zbog višedecenijskog neravnomernog regionalnog razvoja.

Pad broja stanovnika zabeležilo je šest, većinom centralnih opština Beograda: Vračar, Stari grad, Savski venac, Novi Beograd, Sopot i Lazarevac. U srcu grada žive najstariji Beograđani. Prosek godina stanovnika Vračara je 44,3, a Starog grada 43,8 godina.

Sedam beogradskih obodnih opština je među deset onih sa najvećim porastom stanovništva u Srbiji: Zvezdara, Grocka, Barajevo, Rakovica, Palilula, Zemun i Surčin. Gradske opštine su bez stanovnika sa gradskim potrebama, u njima uspevaju jedino samodoprinosi za izgradnju pravoslavnih crkava, septičke jame i parkinzi su zaposegli najbolje poljoprivredno zemljište, a izbeglice se i dalje trude da progutaju svoju ijekavicu i kosovski akcenat.

Svake godine Srbija gubi grad veličine Bačke Palanke. Nestaju Majdanpek, Gadžin Han, Bujanovac, Preševo, Babušnica, Medveđa... Od 2002. godine ugasilo se 11 naselja. Poređenja radi, na prethodnom popisu konstatovano je da je devet mesta ostalo bez žitelja.

Već dve decenije, što se poklapa sa ratovima, i u samoj Srbiji umire više stanovnika nego što se rađa. Prošlogodišnji negativan prirodni priraštaj najveći je u mirnodopskim uslovima Srbije.

Građani Srbije žive komfornije nego pre devet godina - mogao bi biti utisak iz ovogodišnjeg popisa. U jednom stanu prosečno žive 2,2 osobe, a pre devet godina 2,5. To nije rezultat zamaha građevinske operative ili bogatijih građana koji sebi mogu priuštiti veći stan, nego zamiranja nataliteta.

U 17 naselja od 4700 koliko ih ima u Srbiji živi trećina populacije Srbije.

Ponovo je fudbal zasenio politiku u Novom Pazaru. Predsednik FK Novi Pazar Bojan Radovanović uhapšen je u Beogradu, u utorak 13. decembra, zbog sumnjivih finansijskih poslova. Radovanović je osumnjičen da je podizao višemilionske hipotekarne bankarske kredite, a kao garanciju je davao objekte koji nisu u njegovom vlasništvu, tako što je falsifikovao dokaze o vlasništvu. Mediji su ovog biznismena i ranije dovodili u vezu sa pojedinim sumnjivim poslovima (DIPOS, gradnja stanova za raseljene kosovske Srbe), ali protiv njega nije podizana optužnica. Kao i mnogi poslovno moćni ljudi i Radovanović se zainteresovao za sport, fudbal posebno. Bio je član Upravnog odbora FK Partizan (kao i Rasim Ljajić), njegov prethodnik na mestu predsednika Novog Pazara, i predsednik BASK.

Ispunjeno predizborno obećanje

Radovanović je bio glavni finansijer najstarijeg fudbalskog kluba u Srbiji, beogradskog BASK. Prošle sezone, BASK je izborio plasman u najviši rang takmičenja, Superligu. BASK je, posle više-mesečnih glasina i zakulisnih radnji, odlučio da se ne takmiči u Superligi zbog nedostatka sredstava. U Superligu je, odlukom Fudbalskog saveza Srbije, umesto BASK ušao trećeplasirani Novi Pazar. Radovanović je postao predsednik FK Novi Pazar, a u klub je doveo više igrača beogradskog tima i počeo da renovira Gradski stadion. Radovanović je na mestu predsednika FK Novi Pazar zamenio ministra Rasima Ljajića, koji je u predizbornoj kampanji Pazarcima obećavao ulazak fudbalera u Superligu. I ispunio je to obećanje, na zadovoljstvo navijača Novog Pazara, koji su grad ukrasili grafitima "Hvala ti Rasime" i ulazak u Superligu slavili uz pesmu "Vidi kako slavimo Rasimeee". Radovanović i uprava novopazarskog kluba demantovali su glasine da je beogradskom biznismenu za odustajanje BASK od Superlige isplaćen novac, a pominjana je suma veća od milion eura. Obe strane tvrde da su se prijateljski dogovorili u želji da pomognu razvoj novopazarskog fudbala.

Ulazak FK Novi Pazar u Superligu trebalo je da bude jedan od predizbornih aduta Sandžačke demokratske partije koju je osnovao Rasim Ljajić, a koju sada predvodi Rešad Hodžić. Samim tim Radovanovićevo hapšenje je odjeknulo kao grom iz vedra neba. Mada Radovanovićevo hapšenje, prema dosadašnjim informacijama, nema veze sa Novim Pazarom, vladajućoj koaliciji koju predvodi SDP sigurno ne ide na ruku ovaj događaj. Uprava FK Novi Pazar,

u kojoj se nalaze predstavnici vladajuće koalicije u ovom gradu, SDP i Srpske liste, zatečena je i iznenađena hapšenjem i ističe da postupak koji se vodi protiv Bojana Radovanovića nema nikakve veze sa njegovom funkcijom predsednika. FK Novi Pazar ocenjuje da je Radovanović pokazao "izuzetnu angažovanost i volju da klub bude što prosperitetniji". "Klub i navijači su mu zahvalni što je, uz saglasnost Fudbalskog saveza Srbije, a kao prvi čovek BASK, ustupio mesto u Super ligi Novom Pazaru", navodi se u saopštenju. Pazarski fudbalski klub nada se da će biti utvrđena Radovanovićevo "nevinost po optužbama za nezakonitosti u privatnom biznisu". Radovanovića su podržali i navijači Novog Pazara.

Da li Radovanovićevo hapšenje ima i političku pozadinu, pitanje je koje niko ne postavlja javno.

SUMNJIVA DODELA KREDITA I PARA

SDA i SDP su u poslednje vreme potresle priče o nenamenskom trošenju para. Najpre je novopazarski Radio Sto plus objavio priču o sumnjivoj dodeli kredita za razvoj poljoprivrede. Naime, Kancelarija za održivi razvoj nedovoljno razvijenih područja koju predvodi Ugljanin dodelila je početkom oktobra više od 97 miliona dinara za 432 podnosilaca zahteva sa područja sandžačkih opština. Ispostavilo se da su među dobitnicima uglavnom članovi SDA. Najviše projekata odobreno je u Tutinu 157 (gde vlada SDA), potom, Novom Pazaru 122, Sjenici 58, Prijepolju 60 i Priboju 28. Iz opštine Nova Varoš nije stigao nijedan zahtev.

Isti radio je koji dan kasnije objavio da je SDP na ime humanitarne pomoći svojim članovima 2009. godine isplatila oko 35.000 eura. Tokom 2009. nekoliko visoko pozicioniranih funkcionera SDP, među kojima i zaposleni u Ljajićevom Ministarstvu za rad i socijalnu politiku, dobili su na ime jednokratne humanitarne pomoći oko 20.000 eura, a najveća svota je isplaćena sekretaru novopazarskog odbora SDP Albinu Šabotiću, 304.000 dinara (to je prema tadašnjem kursu iznosilo oko 3200 eura. Po oko 230.000 dinara isplaćeno je Fuadu Ljajiću i Seadu Kecapu, tadašnjem članu uprave FK Novi Pazar. Humanitarnu pomoć u gotovini od stranke su dobili i pojedinci sa natprosečnim primanjima, Kasim Zoranić i Remza Huković, inspektori zaposleni u Ministarstvu za rad i socijalnu politiku. Zoranić je finansijski potpomognut sa 185.000 dinara, a Huković sa 210.000 dinara. Na spiskovima za mesečnu humanitarnu pomoć

se najčešće pojavljuju: Snežana Božović, Jasmina Mitrović, Mevlud Karić, Sanela Džanović, Darko Popović, Azra Rujević, Željko Veljković i Branko Petrović, kojima je u 2009. godini odobreno od 100.000 do 163.000 dinara. Veća svota od 230.500 dinara (oko 2500 evra) isplaćena je Muameri Nuhović u decembru 2009. godine. Na spiskovima za isplatu po nalogu predsednika SDP Rešada Hodžića, nalazi se još 18 imena, kojima je isplaćeno od 7000 do 50.000 dinara.

SDA i SDP tvrde da u ovim poslovima nema ničeg spornog. Predsednik Radne grupe Kancelarije za održivi razvoj Bahrija Kačar negirao je da postoji bilo kakva veza između stranačke pripadnosti i „prohodnosti“ na javnom konkursu. On tvrdi da se "sasvim slučajno desilo da većina od onih kojima su odobrena ova sredstva imaju veze sa SDA Sandžaka". „Verovatno je blizina naših kancelarija, jer smo smešteni jedni do drugih, uticala na to da nam se većinom jave ljudi koji su u ovoj stranci“, kaže Kačar.

Ministar rada i socijalne politike Rasim Ljajić oštro je negirao da su dvojica zaposlenih u njegovom ministarstvu primili velike sume novca na ime jednokratne humanitarne pomoći. On tvrdi da je reč o novcu koji im je Sandžačka demokratska partija isplatila na ime stranačkih aktivnosti, što je potpuno legitimno. „Da je zaista reč o primanju humanitarne pomoći, to bi bio skandal. Međutim, ovde se radi o pogrešno knjiženim sredstvima, kojima su oni plaćani za aktivnosti u SDP“, izjavio je ministar za Danas.

Izuzetak je Bošnjačka demokratska zajednica (BDZ) Emira Elfića, najmlađa sandžačka stranka bliska muftiji Muameru Zukorliću. Ova stranka saopštava da nije iznenađena Radovanovićevim hapšenjem. "Vjerujemo da je ovo hapšenje samo početak odmotavanja klupka kojim će se razotkriti sprega kriminala, politike i fudbala", saopštava BDZ koja tvrdi da su "glavni akteri ove kriminalne aktivnosti ministar Rasim Ljajić i gradonačelnik Meho Mahmutović". Ova stranka najavljuje da će "nakon dolaska na vlast na sljedećim izborima poništiti sve ugovore sklopljene na štetu grada i FK Novi Pazar. Samo što izbori još nisu raspisani, građani nisu glasali, pa se samim tim i ne zna ko će predvoditi sledeću vlast.

Svade vladajućih stranaka

U želji da svoju popularnost kapitalizuje i izađe van okvira "manjinskog" političara, Rasim Ljajić, ministar za rad i socijalnu politiku je pre dve godine osnovao Socijaldemokratsku partiju Srbije. Rukovođenje SDP prepustio je Rešadu Hodžiću iz Novog Pazara, članu Gradskog veća. Upućeni u unutarstranačke odnose, međutim, tvrde da se Ljajić i dalje itekako pita o Novom Pazaru i SDP. Ljajić godinama važi za bliskog političkog saradnika Borisa Tadića i DS, ali u poslednje vreme došlo je do sitnijih "iskakanja". Mnoge političke partije u Srbiji, na vlasti i opozicione volele bi da Ljajića imaju za koalicionog partnera. Tako je i zamenik predsednika DS Dragan Đilas, gradonačelnik Beograda nedavno izjavio da želi da im Ljajić bude partner i na sledećim izborima. Mlađan Dinkić bi Ljajića rado video na listi URS, a opozicione SNS i LDP takole ne isključuju moguću saradnju sa ovim ministrom. Na konvenciji SDPS održanoj 11. decembra u Beogradu, delegati su se većinski izjasnili za samostalni izlazak na izbore. To ne znači da će ova stranka to i učiniti, ali Ljajić će morati i opredeljenje delegata da uzme u obzir. Pregovori sa DS i URS se nastavljaju, ali je indikativan "napad" na Ljajićeveu "stariju" stranku iz Loznice.

Dan nakon konvencije SDPS, loznički odbor DS je saopštio da su kompletan odbor i svi članovi Sandžačke demokratske partije, njih oko 800, prešli kod njih. Prelazak su pravdali nezadovoljstvom radom Rasima Ljajića. SDP je odgovorila, optužujući DS za „prljavu političku kampanju” protiv te stranke, pre svega protiv, kako se navodi, njenog bivšeg predsednika - Rasima Ljajića. SDP je iznenađena „neverovatnom količinom laži” koju

je izrekao predsednik lozničke DS kojim se, kako se navodi, želi prikriti strmoglavni pad rejtinga te stranke u ovom gradu. „DS na brutalan način zloupotrebljava težak socijalni položaj trojice ljudi, bivših članova Sandžačke demokratske partije... ne pominjući, pri tom, prethodno da smo u Sandžaku učlanjivali na desetine nezadovoljnih članova DS...”, navodi se u saopštenju Informativne službe SDP.

U saopštenju sandžačke partije se negira da je SDP u Loznici ikada imala 800 članova, već da je reč o ukupno 76, od kojih je u DS prešlo „slovom i brojem osam”. SDP ukazuje i na „neubedljiv razlog” da su pojedini članovi napustili tu stranku zbog, kako je navedeno, neslaganja sa politikom Rasima Ljajića uz podsećanje da Ljajić više nije predsednik SDP. „Zapravo, ovde se otkrivaju i pravi motivi ove ‚operacije’, a to je da se na svaki način zaustavi dalji rast rejtinga Rasima Ljajića i njegove Socijaldemokratske partije Srbije, jer ga očito Demokratska stranka, posebno pojedini odbori te stranke, sve više doživljavaju kao konkurenta, a ne kao partnera”, navodi se u saopštenju i dodaje da SDP veruje da će se njihov bivši predsednik sam izboriti sa tim problemima.

Pošto ni vrh DS ni Ljajić nisu komentarisali "loznički konflikt", za očekivati je da ova "nesuglasica" bude zaboravljena i da pregovori o mogućoj predizbornoj koaliciji budu i ozvaničeni. Kako saznajemo, u za sada nezvaničnim kontaktima DS i Ljajićeve stranke, glavni "kamen spoticanja" je broj sigurnih poslaničkih mesta. Rasim Ljajić bi navodno želeo bar pet, kako bi mogli da formiraju poslanički klub, ali Tadićeve DS za sada nije toliko izdašna. Dinkić Ljajiću više obećava, ali eventualni izlazak sa URS nosi rizik druge vrste, jer se ova partija, prema rezultatima istraživanja javnog mnjenja, nalazi na granici cenzusa. Samostalni izlazak SDPS, koju bi sigurno, na republičkom nivou, pojačali i kandidati SDP, bio bi ipak najrizičniji. Em, je stranka mlada, em, bi samostalni

izlazak sigurno ražestio aktuelne koalicione partnere. A ljutnju bi sigurno pratili "niski udarci" i medij-sku napadi kojih je Ljajić, jedan od retko popular-nih ministara Vlade Srbije, do sada uglavnom bio poštelen. "Loznička" epizoda sigurno bi bila "mačji kašalj" u poređenju sa napadima koje bi Ljajić i nje-gova stranka mogli da očekuju.

Svade među opozicijom

Nesuglasica nisu pošteđene ni opozicione stran-ke u Sandžaku. Bošnjačka partijska scena uobi-čajeno se deli na tri dela: SDA Sulejmana Ugljani-na, SDP i "treću kolonu", koju čine raznolike stran-ke kojima se ne sviđa rezultat rada do sada vode-ćih bošnjačkih stranaka i dva ministra Bošnjaka u Vladi Srbije, Sulejmana Ugljanina i Rasima Ljaji-ća. Iako mediji, po pravilu "treću kolonu" povezu-ju sa muftijom Zukorlićem, ne bi se moglo reći da on ima presudan uticaj na ove partije, izuzimajući BDZ. Većina stranaka "treće kolone" su novoformira-ne i neke od njih nemaju veći uticaj među Bošnjaci-ma. Sa "trećom" kolonom bošnjačkih stranaka dosta blisko saraluje i LDP Čedomira Jovanovića, koja je imala ambiciju da ove stranke ima na svojoj listi na predstojećim izborima. Za sada su potpisali spora-zum o saradnji sa Sandžačkom narodnom partijom Mirsada Đerleka, bivšeg funkcionera SDP i gradona-čelnika Novog Pazara i Demokratskom partijom San-džaka Zulfikara-Bate Sadovića. Sa BDZ je bilo konta-kata i saradnje, ali sporazum nije potpisan. Po svo-joj prilici i neće, jer je na relaciji dve stranke došlo do nesuglasica.

Poslednji u nizu je sukob na relaciji Đerlek-TV Jedinstvo i ostavka Šerifa Marukića u LDP. Đerlek je kritikovao TV Jedinstvo zbog prenete informacije iz drugih medija, sajta bliskog muftiji Zukorliću, da se sastao sa bivšim partijskim šefom Rasimom Ljaji-ćem sa kojim je navodno dogovarao saradnju. Đer-lek je odlučno demantovao ovu informaciju, uporedio TV Jedinstvo sa Miloševićevom RTS iz devedesetih

godina i organizovao protesnu šetnju Novim Paza-rom. Poručio je da „Lajić ne može biti politički partner” njegovoj partiji i *da će političke partnere tražiti u „čistijim ljudima koji žele dobro ovom nara-odu, a ne u onima koji su ga dvadeset godina obma-njivali i dijelili”.*

Na manifestaciji SNP pojavili su se zvanični-ci Gradskog odbora LDP. To je bio razlog da Šerif Marukić, menadžer TV Jedinstvo, podnese ostav-ku na mesto člana Glavnog i Gradskog odbora te partije u Novom Pazaru. „Mesecima se unutar naše partije, a posebno u Novom Pazaru i Sandža-ku, povlače potezi koji su u suprotnosti sa dekla-rativnim zalaganjima naše stranke. Skandalo-zno je da moji partijski prijatelji podrže protestni skup protiv bilo kog medija, jer je opšte poznato da je protest protiv jedne televizije, u stvari, poli-tički pritisak na medije, a valda se LDP uvek bori-la protiv pritisaka na novinare”, poručuje, izme-đu ostalog, Marukić u svojoj ostavci i još navodi da je dobio „usmeno pojašnjenje” da su morali da podrže protest jer ga je držao njihov potencijalni politički partner. Marukić je blizak saradnik muftije Muamera Zukorlića, pa se njegov potez tuma-či kao dokaz zategnutih odnosa između Čedomira Jovanovića i muftije Zukorlića.

Zanimljivo je da je sam muftija poslednjih nedelja neobično „tih”. Izuzimajući sednicu Boš-njačke akademije nauka i umjetnosti u Saraje-vu i reakcije na odbijanje akreditacije Internacional-nom univerzitetu u Novom Pazaru, ovaj inače veoma energičan i elokventan verski lider, nije bio prisutan u beogradskim medijima. Ova „promena” se tuma-či pokušajem Ankare da „primiri” hiperaktivnog muftiju u nastojanju da isposluje ujedinjenje Islamske zajednice na tlu Srbije. Mada, prema napisima medi-ja u Srbiji i BiH, turska inicijativa nije dobila odobrenje Beograda, Ankara se ne predaje i očekuje se da tokom predstojećih, decembarskih, poseta ministra inostranih poslova Srbije Vuka Jeremića Turskoj, ponovo bude pokrenuto ovo pitanje. Ankari je u inte-resu da se o ovome ne „talasa” dok, za sada suprot-stavljeni stavovi Sarajeva, Ankare i Beograda o poje-dinim delovima turske inicijative ne budu približeni.

Čini se da dok se u „trećoj koloni” pojavljuju pukotine, a SDP, stožer vladajuće koalicije u Novom Paza-ru, ima teškoće, profitira SDA Sulejmana Ugljanina. Ovaj ministar bez portfelja u Vladi Srbije iz prikrajka čeka povratak na vlast u Novom Pazaru. No, da li će se to i desiti videćemo.

Mimo božjih i ovozemaljskih zakona

PIŠE: VOJISLAVA VIGNJEVIĆ

Srpska pravoslavna crkva (SPC) u Crnoj Gori otvoreno se meša u državne poslove i pitanja, iako je reč o sekularnoj i građanskoj državi. Pod njenim direktnim uplivom deluju prosrpske opozicione partije i udruženja koja ne priznaju ni državne simbole, samim tim ni osnove crnogorske države kao multikulturalne i multikonfesionalne. Srpska crkva ne priznaje crnogorski narod što je u brojnim istupima političke prirode potvrdio mitropolit Amfilohije. To je refleksija stava srpskog patrijarha Irineja koji je prilikom nedavne posete Mitropoliji crnogorsko-primorskoj javno poručio da su Srbi i Crnogorci jedan narod, srpski?! Prvi čovek srpske crkve se samo nekoliko dana uoči popisa stanovništva u Crnoj Gori oglašio, pozivajući Srbe da se okupe oko vere, nacije i jezika. On je pozvao sunarodnike u regionu da se izjasne kao Srbi pravoslavne vere, bez straha i slobodno čime je crkva nesumnjivo izašla iz okvira svoje misije. Reč je zapravo o političkom apelu upućenog Srbima u Crnoj Gori ali i u čitavom regionu, što nikad do sada nije bio slučaj.

Uprkos ovakvom delovanju SPC, ali i države Srbije koja je organizovala pravu kampanju uoči popisa i to preko svojih institucija vlasti, popis je pokazao da u Crnoj Gori ima 45 odsto Crnogoraca i 29 procenata Srba. U odnosu na prethodni popis 2003. godine, broj Crnogoraca se povećao za dva odsto, dok se broj Srba smanjio za više od tri procenata.

Srpska crkva nije direktno komentarisala rezultate popisa, ali jeste posredno preko svojih eksponenata, u prvom redu prosrpske opozicije koja rezultate ne priznaje. Štaviše, predsednik Srpskog nacionalnog saveta Momčilo Vuksanović tvrdi da popisni procenti o nacionalnoj strukturi svedoče o asimilaciji Srba kao trendu u Crnoj Gori.

Ovogodišnji popis, međutim, pokazao je realan broj stanovnika po nacionalnoj strukturi zato što nije bio politizovan kao prethodni. Popis 2003. godine je bio maksimalno ispolitizovan, i u tome je učestvovala bez zazora i agresivno SPC i prosrpska opozicija, jer je cilj bio da se spreči proglašenje nezavisnosti.

Jasno je da se crkvena politika prema Crnoj Gori kreira u beogradskoj Patrijaršiji pa stoga ne čudi što

se crnogorska mitropolija bavi politikom i državnim pitanjima iskazujući velikosrpske pretenzije. Patrijarh Irinej je i ranije istupao svojatajući crnogorski narod. Reakcija na takvo neprihvatljivo i nečuveno stanovište stigla je i iz državnog vrha Crne Gore. Predsednik Filip Vujanović je upozorio da je stav patrijarha o crnogorskoj naciji zabrinjavajući i da predstavlja uvredu za crnogorski narod.

Još je decidnija i oštrija ocena Mila Đukanovića, predsednika vladajuće Demokratske partije socijalista, da Mitropolija crnogorsko-primorska Srpske pravoslavne crkve nije u skladu sa državnim interesima Crne Gore. On je dodao da se njegova partija zalaže za jednu, organizaciono samostalnu pravoslavnu crkvu u Crnoj Gori, jer želi da se prevaziđu ostrašćene podele među pravoslavnicima.

Inicijativa za samostalnu crnogorsku pravoslavnu crkvu je sadržana i u novom programu Demokratske partije socijalista koji je usvojen na nedavnom kongresu te partije. S tim u vezi, Đukanović je istakao da su kao vladajuća partija zainteresovani za punu političku stabilnost te da je interes Demokratske partije socijalista da se podela koja postoji unutar pravoslavnih vernika prevaziđe. On je dodao da je očigledno da Mitropolija crnogorsko-primorska kao autonomni, ali ipak deo Srpske pravoslavne crkve, nije dovoljno u saglasju sa onim što su državni interesi Crne Gore.

Mitropolija je ocenila Đukanovićevu izjavu štetnom, a na nju je reagovala čak i Ruska pravoslavna crkva stavom da Crnogorska pravoslavna crkva koju ne priznaje Srpska pravoslavna crkva (a ni Ruska) nije kanonska već raskolnička, zbog čega čude izjave lidera iz Podgorice kojima se podržava ta organizacija.

Srpska crkva u Crnoj Gori je negativno reagovala i na usvajanje Zakona o dinastiji Petrović kojim je ujedinjenje sa Srbijom 1918. godine prvi put u Crnoj Gori okvalifikovano kao nasilna aneksija.

Sviđalo se to ili ne Srpskoj, odnosno Ruskoj pravoslavnoj crkvi, u Crnoj Gori postoji i deluje Crnogorska pravoslavna crkva koja ima sve više vernika i pristalica. Ona se za razliku od Mitropolije ne bavi politikom već onim čime u osnovi svaka crkva treba da se bavi - verom i vernicima

Mitropolija, odnosno Srpska pravoslavna crkva treba da se posveti kanonskom radu, a ne da se meša u državne i političke procese u Crnoj Gori. Takvo delovanje je štetno i nisje u duhu religije koju propoveda. Crna Gora je samostalna država čiju politiku ocenjuju njeni građani na izborima, demokratski i slobodno. A ne crkva i njeni eksponenti, ma koliko novca i energije ulagali da skrenu Crnu Goru sa njenog emancipatorskog i evropskog puta i time se bave onim što im ni po božjim ni po ovozemaljskim zakonima ne pripada.

Strah od gašenja i političke (sve)moći

PIŠE: BOJANA OPRIJANILIĆ

Mada je Evropska komisija ocenila da je usvajanjem Strategije razvoja medija do 2016. godine Srbija učinila korak ka stvaranju konkurentnog okruženja u toj oblasti, manjinska glasila suočila su se sa ozbiljnim nedostacima ponuđenih rešenja. Naime, ključna novina koja se uvodi Strategijom - da država ne može biti vlasnik javnih glasila - dovela je do, takođe, ključnog pitanja njihovog opstanka. Prime na Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju EU, kao i Zakona o kontroli državne pomoći kojim je predviđeno ukidanje finansijske podrške iz državnog budžeta značila bi da se manjinska glasila, pre svega (lokalna) štampa za manjine, minornog tiraža s obzirom na broj čitatelja, mora izdržavati ili održati sama što je objektivno - nemoguća misija.

S druge strane, država Srbija uporno pokušava dokazati evropskim političkim vodičama kako ispunjava sve uslove u pogledu poštovanja prava manjina, uključujući i obavezu da im omogući obrazovanje i informisanje na maternjim jezicima što je važan segment medijske scene, posebno u Vojvodini. Pozivajući se na Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju i Zakon o kontroli državne pomoći, predstavnici ovdašnjih novinarskih udruženja insistiraju da se po pravilima Sporazuma i Zakona o kontroli državne pomoći iz budžeta ne mogu finansirati javna glasila. Pri tome, nije uzeto u obzir da se u navodno, dobroj nameri otklona od dnevne politike tj. njenog uticaja na medije - manjinska glasila ostavljaju "na promaji", jer se evropski standardi u pogledu načina izdržavanja, ipak, ne mogu primeniti u Srbiji jednako za sve.

Strategija protiv Sporazuma

U Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju, kao i u Zakonu o kontroli državne pomoći nigde se izričito ne pominju mediji. Naprotiv, pomenuti Zakon poznaje i kategoriju državne pomoći koja može biti dozvoljena, a u koju je uvršćeno i očuvanje kulturnog nasleđa. No, iako se u opštim normama o državi kao "nedopustivom kontroloru" prepoznaju i mediji za manjine, još ostaje pitanje protivrečnosti sa

standardima poštovanja manjinskih prava među koje spada i pravo na informisanje na matičnim, odnosno maternjim jezicima koje je zagarantovano u sklopu očuvanja nacionalne kulture i tradicije. Prema Medijskoj strategiji do 2016. godine, država ne može biti vlasnik javnih glasila, ni neposredno, ni posredno. Dakle, to važi i za teritorijalne autonomije, lokalne samouprave, kao i za ustanove, preduzeća i druga pravna lica koja su u celini ili delimično u državnoj svojini, ili koje se u celini ili pretežnim delom finansiraju iz javnih prihoda, piše u Medijskoj strategiji. Ali, navodi se takođe, država zbog osiguravanja javnog interesa u oblasti javnog informisanja može biti osnivač nacionalnih, pokrajinskih i regionalnih javnih radio-televizijskih servisa. I dalje: "Država može biti osnivač javnog glasila na srpskom jeziku, za potrebe stanovništva Kosova i Metohije, kao i specifičnih glasila koja su u funkciji bližeg informisanja i upoznavanja građana sa radom državnih organa i javnih preduzeća..." Podsetimo, tako je istovremeno doneta i odluka o formiranju šest regionalnih javnih tv servisa uprkos protivljenju novinarskih udruženja u Srbiji.

Jednaki i „jednakiji“

Što se tiče medija za manjine, u Strategiji se navodi da nacionalni saveti manjina mogu biti osnivači javnih glasila na jeziku nacionalne manjine za koju su osnovani. U rokovima predviđenih Strategijom, povlačenje države iz vlasništva podrazumeva vlasničku transformaciju privatizacijom svih javnih glasila u kojima je država većinski ili manjinski vlasnik, i/ili konverzijom državnog vlasništva u akciju i njihov prenos bez naknade, u skladu sa propisima koji regulišu oblast privatizacije, kao i na drugi način u skladu sa zakonom. Ova definicija, međutim,

ne objašnjava kako će se konkretno izdržavati mediji za manjine, posebno štampa, u teškoj konkurenciji na tržištu, bez mogućnosti da se markentiški predstave ili ponude kao finansijski privlačni za privatizaciju. Mogu li im stimulatивно, recimo, kao stranim ulagačima u srpskoj privredi, biti ponuđeni manji porezi i doprinosi, ili bilo kakva pomoć da mogu samostlno "ostati na nogama". Umesto toga, već dugo se izražava zabrinutost oko uticaja nacionalnih saveta kao osnivača na autonomiju pomenutih medija. S druge strane, predsednica Udruženja mađarskih novinara Vojvodine Livije Tot izrazila je zadovoljstvo, jer je u tekst Medijske strategije ušla rečenica koja garantuje autonomnu uređivačku politiku za medije čiji su osnivači nacionalni saveći manjina. U mnogim slučajevima, međutim, prema navodima urednika i novinara listova za manjine, ovi saveti su praktično preuzeli upravu nad regionalnim listovima, postavljajući direktore, urednike i upravne odbore tih medija, iako ih ne finansiraju. Šta bi se tek dogodilo ako bi nacionalni saveti preusmeravali novac dodeljen im iz budžeta, a prema svojim potrebama i obavezama, koje uključuju i finansiranje medija za manjine, u pogledu njihovog (stranačkog) uticaja nije teško prognozirati. Otuda i već izražen strah da će prepuštanje *medija savećima nacionalnih manjina* dovesti do njihove *kontrole* od političkih partija koje su dominantne u tim sredinama. Ukratko, sistem koji se koristi za izbor članova različitih saveta pogoduje nekolicini relativno jakih partija nacionalnih manjina. Jer, članovi saveta moraju biti i članovi parlamentarnih tela ili izabrani sakupljanjem potpisa, što mogu uspešno sprovesti samo političke partije koje imaju neophodnu infrastrukturu.

U zemljama okruženja, na primer u Hrvatskoj, takvih dilema nema, jer se glasila manjina finansiraju iz državnog budžeta i oko toga niko ne pravi pitanje. U kontekstu obaveza i standarda EU u odnosu prema manjinskim zajednicama, te njihovoj zastupljenosti u medijima šef delegacije EU u Srbiji Vensan Dežer jasno je upitao srpske političare kako će omogućiti njihovu nezavisnost. Odgovora za sada nema.

Naprslina na Putinu

PIŠE: PETAR POPOVIĆ

U Rusiji, novost! Više desetina hiljada građana, u više gradova, ali u najvećem broju u Moskvi, izašlo je tokom decembra na trgove s porukom da ne žele više vlast oličenu u Putinu. Takva vlast, korumpirana, samovoljna, svedena na pljačku i bogaćenje, zaudara im na moralnu trulež. Nezadovoljni Rusi zahtevaju zakonitost i građansku sigurnost.

Povod protestima su izbori za Dumu (4. decembra), na kojima je režim zatečen s rukama duboko u biračkim kutijama - u korist partije vlasti.

Ukradeni glasovi (između 25 i 30 odsto!) dopisani su Jedinistvenoj Rusiji. Njen ugled u biralištu drastično je srozan, ali pozicija dominacije Jedinistvene Rusije Dumom morala se spasti, s obzirom na Putinovu potrebu da u parlamentu ima mašinu za izglasavanje odluka. Kad se to nije dobilo voljom birališta poseglo se za lažnim glasovima.

Javnost Rusije uzburkala se. Strogo kontrolisana televizija nastojala je "da ne zapaža događaj", već po slugeranjskoj rutini. Njenu gluvu tišinu razbio je, međutim, internet. Video-dokazi kriminalne mahinacije obelodanjeni su na mreži. Vlast je zatečena "bez pantalona", ali priznanje "nasilja nad kutijama" i zahtev da se izbori ponove odbijeni su.

Van ciglenih zidova Kremlja počelo je da ključa. Putinova Jedinistvena Rusija nazvana je partijom "lopuža i kriminalaca" - ali Aleksij Navaljni, vrlo čitani ruski bloger koji je to objavio, smesta je zbog toga strpan u zatvor.

Navaljni nije jedini u hapsani. Više od 1200 drugih ljudi privedeno je u policiju i još desetine ih je zadržano u zatvoru tokom samo tri prva dana protesta

(između 5. i 8. decembra). Videvši ljude na ulicama ruski režim reagovao je najpre kao i uvek, pesnicom. U pojedinim prethodnim prilikama to bi obično bilo dovoljno - međutim, samo u situacijama kad bi OMON batinao nekoliko stotina ili eventualno hiljadu demonstranata. Ovog puta, nastup silom imao je kontra-činak. Pet dana kasnije, 10. decembra, u prestonici se okupilo - 50.000 ljudi.

U Moskvi, Putin nema batinaša za 50.000 ljudi. Ima dve hiljade specijalizovanih za obračun sa demonstrantima. Posle 5. decembra, i neočekivanog suočavanja sa 10.000 građana, a toliko ih na ulicama nije bilo bezmalo 20 godina, još od 1993, u prestonicu je prebačena tzv. Posebna motorizovana divizija specijalnih snaga (bivša Đeržinski). Trebalo je da divizija pojača OMON, ali slabašni osamnestogodišnjaci na mašinama nisu bili to što bi eventualno izašlo na kraj s većom masom. I u čak 80 mesta i gradova, mada ne svuda jednako masovnih protesta (Itar-Tas, 12. decembar 2011).

Internet-kontakt olakšao je mobilizaciju istomišljenika. Tandem Putin-Medvedev bio je zbunjen. Gospodar Rusije i njegov dubler-trabant iščezli su sa ekrana tokom dva puna dana. Nisu imali odgovor na iznenada iskrisle, sasvim neočekivane okolnosti. Komunikacija oponenata režima obrela se izvan polja kontrole. U Moskvi se najavljivalo okupljanje i 300.000 ljudi. Možda i pola miliona, u prijavljenom nastavku zbijanja za 24. decembar. Oko 25.000 namernih da dođu na zbor krajem godine, prijavilo se već prvog dana po pozivu.

Trenirani policajac Putin razumeo je, po svemu sudeći, da je opasno pregrađivati bujicu koja narasta - i verovatno je tako i naređeno da se protestni mitinzi ne zabranjuju. Naređeno je da policija nadzire, da ne razdražuje. Progledala je i tradicionalno "slepa" televizija - i počela da objavljuje "neutralne" izveštaje o protestu. Na gvozdenom Putinu, kakav opstaje u svesti ruske javnosti, ukazala se tanušna naprslina. Uskoro će se znati kako se ona širi.

Putinovi novi oponenti - rastuća masa nezadovoljnih, uglavnom školovanih, mlađih i materijalno situiranih, na dobrim poslovima i nepripadajućih trajno uspavanoj ruskoj "službenoj opoziciji" u Dumu (KPRF, LDPR, Jabloko) zahtevaju da se izbori ponove, a vinovnici izborne krađe kazne. To nisu sledbenici Zjuganova i Žirinovskog, koji užireni u udobnostima dvorskog oponiranja suštinski brane režim koji formalno kritikuju. Ovo su građani kojima

se odnekud odjednom smučilo - smračilo im se kada su u septembru ove godine, dva meseca pre glasanja za Dumu i pet meseci pre glasanja za šefa države, obavешteni da su Putin i Medvedev, o čemu oni treba da se pitaju de facto već izabrali, u njihovo ime. Putin će se vratiti u Kremlj, potencijalno na još 12 godina. Njegov verni poslušnik preuzeće stolicu predsednika vlade i palicu dirigenta Jedinstvene Rusije. Čemu, dakle, farsa, čemu izbori?

Može li se ovaj spor Putina i njegovih građana - neistomišljenika prevazići strpljenjem i možda dogovorom? Ne može, nikako. Građani zahtevaju da se izbori za Dumu proglase nevažećim i da se ponove. Oni očekuje da organizatore i izvršioce izborne krađe stigne kazna. Znači, i saučesnike i falsifikatore vesti na televiziji, kao i one brojne korumpirane, a svi takvi čvrsto su utkani u potku državne administracije. Birokratija je, uz strukture policije, vojske i "biznisa", ono što naspram ostatka ruskog društva drži Putina na vlasti. On njima privilegije, mogućnost da budu korumpirani i krađu, oni njemu glasove. Putin ne može seći granu na kojoj sedi.

Putin je, prikladno tome i obeležio front: Prvo, izborni rezultat ostaje i ne menja se. Drugo, demonstracije su "anti-ruski" čin, inspirisan, usmeravan i finansiran sredstvima sila, spolja

(Amerike). Treće, "reforme, da", ali njih će dizajnirati režim, a to neće biti one koje zahtevaju demonstranti.

Mogućno je da se Putin ovoga puta u nekoliko vara. Vara se ukoliko očekuje da će energija demonstracija splasnuti zbog hladnoće i protokom vremena. Neće biti jednostavno ukoliko se to ipak ne dogodi.

Srbija i budućnost

PIŠE: SRĐAN JOVANOVIĆ MALDORAN

Naslov ovog teksta zvuči čudno, znam. Srbija budućnost, čini se, nema. Srbija je kao jedan stari, raspadnuti autobus koji putuje kroz mračni tunel, a tunel vijuga levo-desno, samo što se svetlo na kraju tunela ni ne nazire. Ne samo da se svetlo na kraju puta ne nazire, već u autobusu ima i onih koji ne žele da izađu iz mraka. U mraku je, to dobro znamo, lakše izvrđavati zakone, odgovornost, bilo šta. U mraku je nekima bolje nego na svetlu, jer se na svetlu vidi kakvi su. Na svetlu se za monstruma vidi da je monstrum. U mraku isti je dobro kamufliran. Zato je najbolje takvima da autobus ostane negde u utrobi sveta, bolje rečeno, u rektumu istog, gde će autobus da vonja i da se u potpunosti utopi u crninu i ništavilo. Vesela alegorija, zar ne?

Ne, naravno da nije vesela. Ne znam na koji način bi uopšte bilo moguće napraviti nekakvu optimističku alegoriju o Srbiji. Možda moja mašta nije toliko razvijena. Poznati fizičar Mićio Kaku je jednom rekao „ja sam optimista, jer pesimisti nikada ništa ne postižu.“ Dobrano sam razmišljao o tome. Kako je uopšte moguće biti pesimista što se tiče budućnosti Srbije? Koliko laži treba da prodaš samom sebi, a koliko drugima, da bi se predstavio kao optimista? Koja vijuga u mozgu treba da se otkači kao stara trola da postaneš optimista? Čini mi se da nikada neću saznati.

Put Srbije se često poredi sa putem ostalih eks-jugoslovenskih zemalja. Slovenija je bila najmuđrija, prvi su napustili kolektivno postjugoslovensko ludilo. Prvi su i ušli u EU. Pa i sada, posle toliko godina, Hrvatska početkom 2013, ulazi u Evropsku uniju. Sanader je nastradao, jer je hrvatsko sudstvo ipak pokazalo da i ljudi na moćnim pozicijama nisu iznad zakona, kao što je to slučaj sa Srbijom. Ovde, pak, Svetlana Ražnatović uspeva da se gotovo u potpunosti izvuče pred krivicom, pa još i da bude „u plusu“, dok sudstvo to sve naziva „pobedom“. Da nije tragično, bilo bi komično.

Potvrda tragičnosti mi je nedavno došla iz Peščanika. Da, jeste, vizije koje nude dve Svetlane nisu nikad bile najoptimističnije, ali daleko od toga da bih njihov realni pogled na stanje stvari proglasio pesimističkim. On je jednostavno - realan.

Krenuo sam da idem kroz materijale koje je Peščanik sakupljao još od godine 2000, u klasičnom istoričarskom maniru prikupljanja i obrade primarnih izvora. Pošto sam nekoliko puta napravio pauzu sa audio zapisom pauzirao, a istih sam dana slušao i najnovije epizode Peščanika, na momenat sam se potpuno pogubio. Razlike između godina 2000, i 2011. praktično da nije bilo. Sadašnja situacija na Kosovu (sa sve barikadama) i reakcije na nju su gotovo identične. Problemi su se samo ponavljali. A kako sam nastavljao da slušam i čitam, na momente nisam znao da li se govori o Koštunici, Miloševiću ili Tadiću. Studenti su se žalili kako bivaju tučeni na fakultetima 2000. godine (državu i univerzitet nije bilo briga), a sad ih napadaju noževima na fakultetu (državu i univerzitet opet nije briga). Problem za problemom se ponavljao, sve jedno te isto, kako je to elokventno i efektno sročio Rambo Amadeus u svoje vreme. Onda sam preleteo i kroz radove i analize Dubravke Stojanović, koja se često posvećuje početku XX veka u Srbiji. Još jednom, rezultati su zastrašujući: jedno, te isto. Problemi u društvu i politici su se rešavali nasiljem i tada, rešavaju se nasiljem i sada. I u radovima Latinke Perović je lepo analizirana Srbija nasuprot „Druge Srbije“, tradicionalističke snage primitivizma i nasilja nasuprot pokušajima demokratije i upravljanja državom uz pomoć razuma. Primitivizam je, čini se, pobeđivao svaki put. Onomad je bračni par bačen kroz prozor (!), u XXI veku je Đinđić ustreljen. Za vreme SFRJ su dekani pozivali da se studenti „primire“ silom, sad je to „obogaćeno“ da obuhvati i ono „milom“.

Vrhunac je bio kad sam u Peščaniku iz 2000. čuo „Spasi Srbiju i ubi se, Koštunice“. No, nešto tu nije valjalo. Nisam dobro čuo. Ono što je stvarno išlo bilo je „Spasi Srbiju iz ludnice, Koštunice“. Tada je Milošević bio pozivan na suicid. Ko bi rekao da će ovo drugo tako brzo biti zamenjeno onim prvim u „javnom diskursu“. A slušati iznova Koštuničina predizborna obećanja je bilo naprosto tragikomično, sa primesama groteske. Slušati kako ga ljudi nazivaju „gospodinom“ bilo je slično onome „gospodin Legija“. Šta li je sledeće,

pomislio bi čovek, „gospodin Velimir Ilić“? Koštunica „nije autoritarna ličnost i on ima moje simpatije“, pričao je profesor i akademik Nikola Milošević u Peščaniku 15. novembar 2000. Slušati ga je bilo skoro nadrealno.

Već mesec dana posle petog oktobra videlo se da se ne ide nikuda. Građani su bili intervjuisani: „Sve bih ih u Hag, uništili ovu zemlju i sad ovde ponovo daju im toliko šanse da... televizija, sve televizije... Revanšizam, nego šta, to i treba ovde. Kakav je to revanšizam, ne razumem, oni su upropastili zemlju, treba ih sve skloniti odavde, nema tu revanšizma. (...) Ono zasedanje skupštine juče ja sam gledala pet minuta i za tih pet minuta sam htela da eksplodiram i sva sreća da sam morala da izađem iz kuće i otišla u pozorište i odgledala divnu komediju. To stvarno je prevršilo svaku meru i to više ne mogu da podnesem. Ne mogu da podnesem njih čak ni u vicevima više, a kamoli ovako u nekim ozbiljnim temama. Mislim da je ova vlast sadašnja suviše blaga prema njima, tu mora nešto da se menja u ovoj vlasti u odnosu na njih. (...) Treba da plate, ne treba da se izvuku, sve po pravilima i ljudski i civilizovano i kulturno, ali nikako pustiti. To će ići u nedogled, takvi su oni. Treba otići pred republičku skupštinu i jednostavno ih ne pustiti da izađu napolje dok se ne oformi više ta vlada. Ne može niko da izađe napolje, je l', nećete izaći napolje, pa sedite ovde pet dana, nema hrane, nema vode, nema ništa, pa dogovorite se. Pa, naravno, na šta ovo liči da se mrcvare tri dana, pa na ulice, mislim ako moramo još jednom, ne daj Bože, nije nam više do ulice, ali ako mora...“ Tako rano posle petog oktobra bilo je jasno da ni do kakve promene nije došlo. Samo je Milošević skinut, dok su ljudi koji su radili sa njime ostali u politici, čak i na uticajnim pozicijama. Još uvek se sećam one groteskne slike u kojoj je SPS (da, SPS! Miloševićeva stranka) odlučivala o formiranju vlade. I kada se slegao dim, postalo je jasno da je stagnacija jedna od glavnih odlika savremene Srbije.

Boris Tadić je uspevao - i još uvek uspeva - da uspešno balansira na tronu dajući plebsu poklone u vidu potpisivanja SSP i Fijata tik koji mesec pre izbora. I ovo će se sve ponoviti, kada u martu EU objavi

da Srbija *može da* dobije status "kandidata za poziciju kandidata" - i istorija se ponavlja. Kaže Marks (ma koliko ja bio uzdržan pri citiranju ovog autora) kako se istorija ponavlja prvi put kao tragedija, a drugi put kao farsa. Ne u Srbiji. Ovde je život farsa, a istorija se prosto ponavlja, u jednom magičnom, zatvorenom krugu ludila i besmisla.

Normalani ljudi Srbiju još uvek napuštaju, iako smo pre deset godina pomislili da više nećemo morati da bežimo glavom bez obzira. Kako je rekao jedan od intervjuisanih te daleke 2000, u Peščaniku: "Ne znači to da ću ja sad odjednom imati posao koji je plaćen ne znam koliko hiljada maraka, ali mislim da neće biti ekonomske diskriminacije i mislim da će sposobni ljudi imati iste uslove kao i drugi, a to je nešto što je najbitnije. Drugo, mislim da je ključna stvar što nema više izolacije, što nismo više trinaesto prase Evrope i trinaesto prase sveta, gde se na izborima još krade na Obali Slonovače i u Jugoslaviji i da naša politika stimuliše da kažemo, afričke zemlje i da nam je to neko dostignuće, nego ćemo moći da se razvijamo normalnim stopama rasta kao jedna mala evropska zemlja. I naravno, druga stvar što me raduje, da konačno ne moram da razmišljam da idem u neku drugu, stranu zemlju, da može da mi bude ovde lepo među svojim ljudima gde govorim svoj jezik i da budem u Beogradu, gradu koji ja najviše na svetu volim. I jednostavno ne želim da idem, jer mislim da može isto da mi bude lepo u Beogradu kao što bi mi bilo u Nemačkoj, Austriji, Americi, Francuskoj, gde god naši mladi ljudi idu". Međutim, u Srbiji još uvek ne može da se živi ni približno dobro kao u gorenavedenim državama, posla nema ni za stručnjake, dok monstrumi dobijaju poslove preko veze, nepismeni profesori predaju na fakultetima, a lekari koji nisu ni pročitali Hipokratovu zakletvu (ali imaju dobru vezu) leče bolesne.

Srbija je suviše propala da bi mogla sama da se izvuče iz letargije. Evropska unija, sa svim svojim greškama, trenutno je (a i na duže staze) jedina nada za Srbiju. Međutim, Srbija neće ući u EU u narednih bar deset godina, a do tada će još nekoliko generacija dece koja postaju odrasli prosto propasti.

Sloboda se ne poklanja, nego osvaja

PIŠE: PAVEL DOMONJI

U drugoj polovini godine, u izdanju Hrvatskog akademskog društva, izašla je nova knjiga Tomislava Žigmanova „Osvajanje slobode“.

Svi oni koji se žele baviti pitanjem manjina imaju u autoru ove knjige dragocenog sagovornika. Njegovo bavljenje manjinskom problematikom nije samo praktične, nego i spoznajne naravi. Žigmanov nije samo čelnik Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i njegovo prisustvo u javnosti nije ograničeno samo na prostor Srbije. Kao beletrist, filozof i publicist on je prisutan i u javnosti susedne Hrvatske. Reč je, dakle, o autoru koji se svojom spisateljskom praksom iskazuje u različitim oblastima i različitim sredinama.

U ovoj knjizi, kao i u prethodnoj, na koju se „Osvajanje slobode“ logički i predmetno nadovezuje, u središtu interesovanja Tomislava Žigmanova je položaj hrvatske zajednice u Srbiji, odnosno Vojvodini. Podsećam da je reč o etničkoj zajednici koja je tokom bivše Jugoslavije uživala status naroda, a koja se nakon njezina raspada našla u poziciji nepriznate manjine. Od tada, pripadnici ove manjine ulažu napore da očuvaju svoju kulturu i stvore, tom cilju primerenu identitetsku infrastrukturu.

Pitanje manjina nikada nije stvar samo manjina. Žigmanov s pravom insistira na ovom stanovištu. Ako probleme manjina pripadnici većine ne osećaju, ne vide i ne prepoznaju kao deo svojih problema, onda su u društvu veoma ograničene mogućnosti za reprodukuju vrednosti do kojih je Žigmanovu naročito stalo, a reč je vrednostima slobode, pravde i jednakosti. Kada se pomenute vrednosti dovode u pitanje, iluzija je verovati da će štetne posledice trpeti samo pripadnici manjina.

U ovoj stvari Žigmanov zaslužuje podršku. Nasuprot vojvođanskim tribalistima, koji bi iz etniciteta izvlačili opšta politička prava, neprestano treba isticati da bez građanstva nema uspešnog rešavanja manjinskog pitanja. Nema slobodnog pripadnika hrvatske zajednice bez slobodnog građanina.

Kada krenete od građanina ne morate mu odmah navlačiti etničku masku na lice, ali ga ne možete niti smete sprečavati da eksponira svoj etnički identitet ako to želi, da se udružuje sa drugim, sebi sličnim pojedincima, da osniva institucije za koje drži da su potrebne, da svoje moralne, intelektualne i produktivne snage koristi za prosperitet zajednice, te da u tome cilju, kao što to Žigmanov i čini, kritički govori o stanju u društvu, o prilikama i manjkavostima unutar vlastite zajednice, kao i o politikama koje se vode prema, ali i u ime hrvatske zajednice. Bez obzira na to da li se te politike autorizuju u Subotici, Beogradu ili u Zagrebu.

Ovakav, kritički način odnošenja zgodan je povod i da se tematizira pozicija manjine unutar manjine, dakle pozicija autonomnog pojedinca. Mi, nažalost, živimo u društvu u kome se kritika ne samo teško prima, nego se na nju žestoko uzvraća, pa napada i diskvalifikacija svojevremeno, nije bio pošteđen ni autor ove knjige. Stvari su i u ovom pitanju brutalno jednostavne - ako želi očuvati i unaprediti svoju kulturu i svoj identitet, hrvatska zajednica mora biti otvorena prema kritici - to svedoči o njezinoj zrelosti, o njezinoj pluralnosti, ali i njezinoj liberalnoj ustrojenosti. Stoga mi se čini, ne samo deplasiranim, nego i besmislenim svoditi kritiku na privatnu idiosinkraziju Tomislava Žigmanova, jer se on u svojoj kritici i želi da se moderniziraju prilike unutar hrvatske zajednice

Kikinda: krila u noći

PIŠE: GORDANA PERUNOVIĆ FIJAT

*“Još do tebe vodi put
gde ne mogu autobusi...”*

kreće unutar idejnog i pojmovnog okvira koji korespondira sa savremenim evropskim nastojanjima.

Kome je ova knjiga namenjena? Pripadnicima hrvatske zajednice, dakako. No, bilo bi loše kad bi se interesovanje za ovu knjigu zaustavilo na etno-kulturalnim granicama. Pitanje manjina je pitanje od javnog interesa, a njihova prava i slobode nikada nisu, kako je rečeno, samo pitanje manjina.

Oni koji se znanstveno bave manjinama imaju u autoru ove knjige kompetentnog sagovornika, a u samoj knjizi obilje dragocenog materijala.

Onima, pak, koji kreiraju i vode javne politike knjiga nudi niz plodnih podsticaja. Žigmanov, recimo, s pravom upozorava da se u politici prema manjinama mora pokazivati više rafiniranosti i osetljivosti, imajući u vidu, pre svega, razlike koje postoje između manjinskih zajednica. Mađara je, na primer, 130 puta više nego Čeha.

Zatim mediji, i to mediji na jeziku etničke većine. Ovi mediji bi morali da pokažu interesovanje za Žigmanovljevu knjigu. Nije dovoljno isticati da manjine uživaju prava po najvišim evropskim standardima, ako se one i dalje tretiraju kao „gosti“, „strani elementi“ i „remetilački faktor“.

Na kraju, i pripadnici srbijanskog demosa (ako takvo što postoji) imaju, takođe, interes da ovu knjigu uzmu u ruke, a prirodu tog interesa lepo ilustruje njen naslov. Sloboda se ne poklanja, nego osvaja; ona zahteva strast, trud, imaginaciju, jaku volju, posvećenost i znanje. Dakle, sve one vrline koje je Žigmanov demonstrirao pišući ovu knjigu.

Žute zvezde na plavoj pozadini, simbol Evropske unije, u Kikindi istaknute su na mnogim školama i drugim objektima čiju je popravku/izgradnju EU finansirala; na plakatima i promotivnim materijalima političkih stranaka; na pekarama i ostalim prodavnicama, verovatno kao asocijacija na evropski kvalitet (koga ovde nema). Ali, iako se srazmerno često pojavljuju, zvezde nikako da počnu *da deluju* na Kikindane i Kikindanke, kroz sve ovdašnje igre oko kandidature Srbije za prijem u EU, od euforije do 9. decembra, preko šoka na sam dan 9. decembra, do konfuzije tokom dana koji su usledili – a za to vreme šanse su lepršale nekuda u nepovrat, dobro smo čuli lepet krila u noći. Kikinda je inače nedavno proglašena za “grad sova”, najveće zimovalište jedne vrste sova u ovom delu Evrope. Održani su i stručni skupovi, napravljeni plakati i panoi, napisani tekstovi, sve o sovama utinama, ili, kako ih mi ovde zovemo, ušarama, kojih zaista ima mnogo, jer ima i mnogo praznih kuća i tavana, što je idealno za gnežđenje ove noćne ptičije vrste. Po hladnoći i magli koja se zgušnjava, mesto u kome živim neodoljivo liči na grad duhova, sove i slepi miševi (kojih takođe ima u velikom broju) odlično se uklapaju u sliku, fali samo još grof Drakula iz obližnje Transilvanije pa da kompletiramo horor.

Popis u Kikindi završio se podacima (katastrofalnim, ali i očekivanim) da u gradu i selima sada živi 60.151 stanovnik, od toga u gradu 38.491, a bilo nekad 43.051. Broj stanovnika opao je tokom devet godina za oko 9 odsto, a najmanje 50.000 žitelja grada i sela je punoletno. Za svakog ko ima pojam o demografiji, stvar je jasna: dece malo, omladine malo, stariji su većina. Ovo nije još jedan u seriji lamena nad Kikindom, u kojoj više ljudi umire nego što se rađa, jer je stanje takvo, pa takvo još od šezdesetih godina *davnog* prošlog veka, a niko nije ništa preduzeo, sva je prilika i da neće. Nedavno je u Kikindi održan seminar o suicidu; prema podacima

Policijske uprave, od 1995, do 2009. godine u Kikindi (gradu i selima) samoubistvo je izvršilo 846 osoba, dok je 20 poginulo, a 50 ubijeno. Zanimljivo je (za istraživače) da je skupu prisustvovao sveštenik Srpske pravoslavne crkve (SPC), koji je izjavio ono što njegove kolege obično izjavljuju: da je samoubistvo smrtni greh. Na skup nisu pozvani katolički sveštenici, ni pentakostalni, ni reformatski, niti adventistički, niti iz koje druge verske zajednice od ukupno 17 koliko ih deluje u Kikindi, a da su došli, moguće je da bi rekli isto. Nego šta je sa tom EU - tako bliskom a tako dalekom, još uvek i sve daljom? Kikinda se nalazi samo 8 kilometara od granice s Rumunijom - koja je, je li, u EU. Saobraćaju i autobusi do Mađarske - koja je takođe u EU - gde ovdašnje stanovništvo rado ide u šoping pa i na oporavak u čuvene banje Morahalom, Đulu, Harkanj itd, zavisno od dubine džepa. I, sad, jedan mali apsurd (kao uvod u veliki apsurd): pored tako bliskih veza sa susednim zemljama - onim koje su u EU - blizina EU se nekako ne oseća u glavi i džepu prosečnog stanovnika. Na ulicama se pojavio plakat sa Šešeljevom fotografijom i nedvosmislenim natpisom „Nećemo u Evropsku uniju!“. Većina stranaka nudi drugu priču; a koliko se raspoloženje stanovništva promenilo u pogledu ulaska u EU, pokazaće nesumnjivo - izbori, jer istraživanja daju vrlo različite podatke.

„Srbi su imali jasan plan, i da se stranci nisu mešali, svoj plan bi i ostvarili, imali bi danas svoju veliku državu. I danas, da se Slobodan Milošević kandiduje na izborima, opet bi pobedio“, tvrdi Paja Krasić (56), radnik u jednoj od loše stojećih kikindskih fabrika. Na moju primedbu da Sloba, iz objektivnih razloga, ne može da se kandiduje, odgovara bujicom uvreda. Paja nije imao veseo život: odrastao u siromaštvu, nije završio ni srednju školu, od punoletstva radi na teškim poslovima, a uprkos ozbiljno oštećenom zdravlju još ne može da računa na bilo kakvu penziju. Pa ipak, uz sve probleme, a bez ikakve kompetencije ili stvarne moći - ima *svoje mišljenje* o svemu i svačemu, pa i o ulasku u Evropsku uniju. On je, naime, protiv: čuo je (negde) da u EU neće smeti da se kolju svinje *kako smo navikli* - a taj postupak pretvoren je ovde, generacijama, mal'tene u obred orgijastičkog karaktera, sa velikim količinama alkohola i mnogo dvosmislenih šala pripite muške ekipe koja kolje, prlji, seče na komade i obrađuje meso zaklane životinje, uz punu podršku prisutnog ženskinja, čiji je zadatak da, uz prigodan kikut i odgovore na pomenute

poluduhovite primedbe, prinese čaše i tanjire za sveže ispečeno meso i disnatorski paprikaš. Da ne bude zabune, *obred* klanja svinje važniji je za većinu ovdašnjih domaćinstava od krsne slave i svih socijalističkih i hrišćanskih praznika. Čak poneki domaćini sa saradnicima (ceo posao oko svinjokolja je muška igra) svinju kolju tako da što duže pušta krike - užasne krike, od kojih deca posle imaju košmare - ne bi li komšiluk poverovao da je u susednom domaćinstvu zaklano više svinja, a ne samo jedna i, naravno, zavideo domaćinu na bogatstvu. Etnolozi i novinari nisu zabeležili sličan igrokaz kad se za jelo priprema neko voće ili povrće. A, kad je već do povrća, Paja i mnogi njegovi istomišljenici nepogrešivo „znaju“ da će posle ulaska Srbije i Vojvodine u EU - krastavci morati da budu svi iste dužine i debljine! Jedino nisu sigurni šta će biti sa krastavcima koji ne odgovaraju standardima, hoće li biti uništeni ili na neki način preoblikovani. Eto, čime se zabavljaju ljudi koji pouzdano *ne znaju* hoće li sutra ili sledećeg meseca još biti na platnim spiskovima firmi u kojima zauzimaju radna mesta, ni da li će prilikom otkaza biti otpreminine, ni kolika će biti penzija, ukoliko uopšte bude neke penzije, ako teška bolest ne odnese čoveka pre nego što dočeka jedini prihod koji još redovno stiže.

Kikindanke i Kikindani su opet u bedaku zbog zime - a tu depresiju i čamotinju mogu da razbiju samo već pomenuti svinjokolji. I nisu tužni i

neraspoloženi zbog zime *kao takve*, zbog hladnoće i sivog olovnog neba, zbog pustih ulica u gradu i praznih polusrušenih kuća u selima, ne hvata ih tuga u nekom *pesničkom* smislu zbog prolaznosti života i sličnih apstrakcija, kao Ādija i Petefija; nego ih muče sasvim konkretni problemi, visoke cene grejanja i svega ostalog, a mali prihodi, plate i penzije, uz smanjenu ili gotovo nikakvu mogućnost neke dodatne ili prekoredne zarade. Međutim, siromaštvo ne iskorenjuje tradicionalne navike: nezaposlena majka i tata zaposlen u firmi koja upravo ide u stečaj – prave veliku svadbu za kćer koja se udaje. Sve nade porodica polaže u tetku, majčinu sestru, koja je još 1987. godine otišla u Nemačku i tamo osnovala privatnu ordinaciju – da će ona finansirati sve ogromne troškove koji pripadaju ovom običaju. Tetka, međutim, pita „a zašto bednici prave veliku svadbu kad ni posao nemaju“? Nerazumevanje između ovdašnjih i nemačkih shvatanja očigledno je preduboko. Jovanka Jepurski (32) od početka 2011. godine pokušava da u sudskom postupku dobi je alimentaciju koju bivši muž duguje njihovoj kćeri. Navodno su sudski postupci kad je u pitanju interes maloletne osobe – u ovom slučaju trinaestogodišnje devojčice – hitni. To „hitno“ kod nas u Kikindi traje najmanje po godinu dana – i neće se okončati verovatno ni do proleća. Šta bi tek bilo da nije „hitno“? Pri tom izgleda nikom, ali, baš nikom od nadležnih nije važno što je majka nezaposlena. Pomoć od države – nula. Kruže priče da u nekim zemljama EU

ISPRAVKA

U tekstu „Kikinda: navikli na bol“, objavljenom u Helsinškoj povelji broj 155/156, sugrađanki Dijani Sivčev ispisala sam pogrešno prezime zbog čega joj se iskreno izvinjavam. Reakcije sugrađana koji su primetili grešku samo dodatno pokazuju da je Helsinška povelja itekako čitana u Kikindi.

nije ovako, ali mi ne putujemo tamo i ne živimo tamo, pa ne znamo, a možemo da verujemo ili da ne verujemo.

Gradski i opštinski odbori političkih stranaka u Kikindi uveliko su u kampanji; ne može Kikindanin/Kikindanka da otvori vrata, a da na njima nije aktivista ili aktivistkinja u potrazi za sigurnim glasovima. Pri tom, kao da je svima ista agencija kreirala pristup biračima. SNS najavljuje pobjedu na svim nivoima; ali, isto najavljuju i DS koja drži većinu vlasti u Kikindi, i LSV, kojoj, prema različitim izvorima, raste rejting uporedo sa rastom rejtinga autonomističke ideje. URS, LDP, SPO i SPS će već s nekim u koaliciju, naročito SPS, koja najavljuje svoj veliki povratak, dok DSS izdaje najviše saopštenja *po glavi* čitaoca novina. O koalicijama se priča i kalkuliše, iako su zvanične informacije o ovoj osetljivoj temi retke. Dok se oštrimo za izbore, sve je više zatvorenih fabrika, svu zemlju u okolini osiromašenih sela kupili su jeftino novi feudalci, do mnogih mesta više ni autobusi ne idu. Po prirodi posla, putovala sam krajem jeseni /početkom zime u sela Toba (opština Žitište) i Vrbica (opština Čoka) – koja nemaju ni jedan jedini autobuski polazak. Ko nema svoj auto, može da pešači do drugih mesta. A mora. U mnogim naseljima ugašene su čak i banke, ostali su samo bankomati. Nema lekara. Nema kulturno – umetničkih društava. Ali, ima mutnih poslova, velikih zloupotreba, pravih afera i neke od njih bi možda mogle da dobiju i svoj epilog pred sudovima. Biračko telo u Kikindi *i šire* je žedno krvi, volelo bi da vidi nekog dosadašnjeg moćnika u prašini, radovalo bi se da neko odgovara za zloupotrebu ili krivično delo, ali, zadovoljilo bi se i običnom platom ili samo malo povećanom penzijom.

Evropske zvezde gledaju sve ovo s pristojne udaljenosti, imaju i one svojih problema. Da li su nam opet uputile jedno ohrabrujuće žmirkanje? Ili se to stanovništvu željnom nade pričinilo? Ne pričinja mu se da će sezoni praznika, koja počinje zvanično 19. decembra da bi se završila negde krajem januara – dočekati uz daleko skromniju trpezu nego što je nekad bio običaj: to je tako siguran podatak, da ne mora ni da se proverava. Takoreći – notorna činjenica.

Ko je Barbarogenije

PIŠE: NENAD DAKOVIĆ

Opseda me ovaj lik i metafora istovremeno, možda i zato, a sigurno je zato što mog prijatelja filozofa i pisca, ako ovi likovi duha uopšte mogu da se razdvoje - Radomira Konstantinovića - više nema - ako ga nema. Ostao je ovaj njegov esej, među mnogima, o Micićevom zenitizmu u kome je stvoren ovaj možda najtragičniji lik naše kulture (Barbarogenije) tako zvučnog imena. Metafora u kojoj se stiču i spajaju stvaranje i varvarstvo, jedan nemogući spoj o kome ingeniozno piše Konstantinović. Uostalom, kao i u samom dadaizmu. Mislim na ovaj nemogući spoj stvaranja i nasilja. I to ima u vidu Konstantinović. Jer i u samom dadaizmu postoji ova tragična spona stvaranja (imaginacije) i varvarstva.

Ko je Barbarogenije i zašto iza ovog „imena“ nema znaka pitanja? Zato što Barbarogenije i nije lično ime nego istorijsko-mentalni fenomen srpske kulture, ili zenitističkog dadaizma sa početka prošlog veka, neobičnog Ljubomira Micića koji ga je stvorio na stranicama svog časopisa „Zenit“. On je tako postao metafora naše kulture i njenog tragizma s početka prošlog veka. I njen paradoks, paradoks njenog odnosa i težnje prema Evropi koja je aktuelna i danas, kao i pre jednog veka. Jer, Barbarogenije je metafora jedne borbe i sukoba koji su aktuelni i danas u ovoj kulturi. Borbe između kulture i varvarstva: evropeizacije Balkana i balknizacije Evrope koja se, kao što se to vidi i danas, pokazuje kao bitka ili spor koji je, međutim, u samom početku bio izgubljen za Evropu i njenu kulturu. Jer već u zenitizmu Ljubomira Micića i njegovom „dadaizmu“ (varvarstvo koga ima i u samom dadaizmu Tristana Care) upravo to varvarstvo odnelo je pobjedu u ovom sporu između imaginacije i varvarstva, a ne kultura i Evropa, pošto je moguće da imaginacije i nema bez „varvarstva“, ako je to uošte još „varvarstvo“!

Zato je Micićev dadaizam, ustvari, i svojoj suštini, bio i pohvala varvarstva a Barbarogenije odsustvo, uzmičanje genija u korist varvarina. Iako moj prijatelj piše pomalo zagonetno da je „Barbarogenije odsustvo Barbarogenija“, jer ne može se u eseju sve reći nedvosmisleno. I varvarstva ima različitih: ni ona nisu ista kod Micića i Tristana Care, pošto je

ovo Micićevo palanačko i „između dva brda koje se boji mora i njegove moći koja je opasna po palanku i njenu zatvorenost“, ali i „pojam“ zatvoren već u ovom svom „iracionalnom racionalizmu“.

Tako je ovim tekstom koji je aktuelniji danas nego pre gotovo pola veka kad je napisan, jula 1969. godine, počeo je svoje izlaženje i časopis „Treći program“ koji je i danas među našim najznačajnijim časopisima.

Postoji, međutim, u ovom tekstu o famoznom i tragičnom Barbarogeniju i jedan dublji i možda najdublji sloj analize koja govori o pesništvu srpskog romantizma iz XIX veka (Rakić, Nastajević, Dučić i nepravedno zapostavljeni Poljanski) i njegovim teoretičarima Bogdanu Popoviću i Jovanu Skerliću koji su, ustvari, pravi tvorci Barbarogenija a ne sam Micić i njegov „dadaizam“ koji je tako samo podigao buku i „bengalsku vatru“ oko ove njegove istorijsko-mentalne pojave iz dvadesetih godina prošlog veka i iz vremena samog dadaizma. Na to smjera Konstantinović, jer ništa u književnosti i kulturi ne nastaje slučajno i bez razloga.

Zato se tragizam i bolna aktuelnost Barbarogenija tiče i našeg vremena i kulture u kojoj se ponovo slavi i osporava evropeizacija Srbije, kao i u vreme neposredno posle Prvog svetskog rata, kad se u Francuskoj i javlja pokret Tristana Care, koji govori o krizi evropskog racionalizma i evropske kulture uopšte. Micićev zenitizam ide tim tragom i to u toj meri da na kraju Micić počinje i sam da piše i peva na „tuđem“, francuskom jeziku.

Prema Konstantinoviću, upravo je ovaj paradoksalni odnos prema tuđem, francuskom jeziku znak onoga što je u zenitizmu bilo i ostalo suštinsko palanačko varvarstvo, koje bi da slavi ovu Evropu između dva brda, kako ovde piše Konstantinović, odnosno, da balkanizuje samu Evropu. Drugim rečima, palanka i njen genije svoj uzor imaju ne u dadaizmu koji dolazi iz Evrope nego u književnosti i pesnicima srpskog romantizma i njegovim

teoretičarima. To mislim, potrebno je i danas imati u vidu kada govorimo o savremenoj Srbiji i njenom putu u Evropu: ove naše savremene Barbarogenije, one grlate i one koji se kriju kojima su bar usta oduvek bila puna Evrope.

Postoji, međutim, u ovom eseju važno mesto o starosti koje je, po mom mišljenju, najznačajnije osnovno, pošto je Barbarogenije veoma, veoma star, kao i njegov „analitičko - racionalistički, palanački razum“ koji bi sve da zatvori u pojam i njegovu palanačku metafiziku. Da piše stihove „red po red“ i da se kloni svakog osećanja, a ne samo iracionalnog, kako je srpske pesnike iz Londona i Evrope savetovao Bogdan Popović, a možda i Skerlić.

Iz ove starčke nemoći i palanačke „osetljivosti“ i zazora, ili straha pred morem i njegovom iskonskom snagom i otvorenošću koja je nemerljiva došao je paradoksalno i ovaj zentistički dadaizam koji se ipak nikada nije oslobodio svog palanačkog porekla i maske. Dadaizam se ovde zato i razbio o palanačko varvarstvo: „Osnovu ovih kompleksa, plemenski zazor od tuđeg. varvarstvo ovog zazora“, pisao je Konstantinović, „dadaizam nije mogao da sruši. Razbio se ovde o plemenski varvarizam. Ovaj varvarizam je jedini autentični varvarizam do koga je stigao Barbarogenije. Dadaizam je čak imao da bude u njegovoj službi. Barbarogenije je sinonim tog varvarskog straha od tuđinskog mora, od kulture koja je šansa da to more prodre u naše selo... Evropa sanja da se balkanizuje - to je zaključak koji je pred licem Evrope i iz prakse dadaizma izvukao zenitizam“.

To pokazuje da sve što je važno i odlučujuće dolazi iz književnosti a ne iz nekog drugog izvora, političkog ili drugog. I to je ono što je Konstantinović hteo da kaže...Iz njegove analize književnosti srpskog romantizma zato i nastaju ove aveti, ne čak ni književne nego palanačke. Strah od ovih aveti je na početku i na kraju. Palanka je mesto straha, smrti i aveti i rodno mesto Barbaogenija...

Magla svuda, magla oko nas

PIŠE: IVAN MRĐEN

Fudbaleri Crvene zvezde posetili su uoči Nove godine Dečju bolnicu u Tiršovoj ulici u Beogradu. „Zaista je bilo lepo videti kako se vraćaju osmesi na lica tih mladih ljudi, kojima je zaista teško i kojima su mnogi okrenuli leđa“, izjavio je Ivan Jakovljević, šestogodišnji pacijent ove zdravstvene ustanove. Ovo je, svakako, jedan od boljih viceva na račun „našeg najtrofejnijeg kluba“, „nekadašnjih evropskih i svetskih prvaka“, „kluba sa najbrojnijom armijom navijača“ i da ne nabrajamo dalje sve sinonime koje neštedimice raubuju propagandisti po sportskim listovima, rubrikama i redakcijama, nastojeći da već samom zamenom imena ovog kluba sa podsećanjem na neke bolje dane i nezaboravne uspehe kako tako zatrpaju provaliju između njegove slike u percepciji javnosti i ne baš prijatne stvarnosti.

Iz iste „kuhinje“ je i vic da će Vladan Lukić, aktuelni predsednik FK Crvena zvezda dobiti Nobelovu nagradu i za fiziku i za hemiju, jer je uspeo da „tačku zamrzavanja spusti na minus deset“. Uz kiseli osmeh onih koji se još deklarišu kao „zvezdaši“ i izvesnu zloradost njihovih „večitih rivala“, koji svoje evropske fudbalske rane leče domaćim lovorikama, to bi bilo sve što bi u ovom trenutku moglo da bude smešno, kad je reč o samom vrhu fudbala u Srbiji. Jesen 2011. godine spada u red najneuspešnijih u ovom veku, jer se na neuspeh najboljih klubova da se plasiraju u grupnu fazu nekog od dva evropska takmičenja nadovezao i debakl reprezentacije u kvalifikacijama za Evropsko prvenstvo 2012, u Poljskoj i Ukrajini.

Činjenica da su u „baražu“ za taj šampionat umešto srpskih igrali fudbaleri Estonije i pokazali da su baš zalutali na taj nivo takmičenja (izgubili kod kuće od reprezentacije Republike Irske sa 4:0) i podatak da su tri kluba koji su pomrsili konce Partizanu i Crvenoj zvezdi na „putu ka Evropi“ (belgijski Genk, pa irski Šamrok i francuski Ren) potom ostvarili ukupan učinak od samo šest nerešenih od 18 odigranih utakmica, bez makar jedne pobede i uz gol-razliku 11:45, jasno govori da je fudbal u Srbiji potonuo

u treću evropsku klasu. To, naravno, neće i ne može da dopre do svesti ljudi koji vode ovaj sport (baš kao i Lukić u Zvezdi, tako je i predsednik Fudbalskog saveza Srbije Tomislav Karadžić uspeo da zamrzne postojeće stanje do „novih izbora“), a još manje to mogu da shvate i na pravi način problematizuju već pomenuti propagandisti.

U oba slučaja, i oko reprezentacije (koja se dodatno obrukala na mini-turneji po Srednjoj Americi, izgubivši od Meksika i Hondurasa sa po 2:0) i kad je reč o zbivanjima u Crvenoj zvezdi na delu je isti mehanizam: što je bilo - bilo je, idemo dalje, pred nama su nova takmičenja! Tako se, s jedne strane, podgreva ničim opravdana nadmenost i već se otpisuju rivali u kvalifikacijama za naredno Svet-sko prvenstvo 2014. godine u Brazilu (Hrvatska, Vels, Belgija, Škotska, Makedonija), a na beogradskoj „Marakani“ se priča samo o odlascima jednih i dolascima drugih fudbalera, sve u cilju da se iz dva susreta sa Partizanom u polufinalu Kupa Srbije izade kao pobednik i tako „spase sezona“, ali i postojeći poredak u loži i na klupi kraj terena. Zbog toga se i sasvim osrednji fudbaleri proglašavaju za „pojačanja“, a ne baš uverljivo odbijanje trenera Roberta Prosinečkog da preuzme zagrebački Dinamo (pitanje je da li je uopšte bilo ozbiljne ponude iz Maksimira) diže se na nivo koncepta, u čijem središtu je ovaj svojevremeno sjajan fudbaler, ali sve u svemu još nedokazani stručnjak.

U toj propagandističkoj proizvodnji magle obilato učestvuju i čelnici Partizana, koji jednostavnu činjenicu da su sakupili najviše bodova u više nego slaboj Super ligi, uz svega nekoliko pristojnih partija, koriste za priču o svom dobrom radu, vizionarstvu, dugoročnom planiranju i šta im već sve na padne na pamet, čime će u osnovi pokriti nastavak prakse da se pre vremena prodaju mladi igrači, od kojih su isti ti propagandisti napravili „zvezde“. Sada su na redu Nemanja Tomić i Lazar Marković, pre njih su bili Radoslav Petrović, Adem Ljajić, Zoran Tošić, Stefan Savić, Stevan Jovetić, Ljubomir Fejsa, Ivan Obradović... čitav jedan tim koji bi uz stvarno dobar rad i stvarno dugoročno planiranje mogao da bude respektabilna evropska činjenica.

Drugim rečima, čelnicima kluba iz Humske čini se da su četiri uzastopno osvojene titule dovoljno jak argument da se zaboravi bruka iz letošnjih kvalifikacija i da se opet, bez trunke samokritike, plasira priča o „stvaranju moćnog tima za evropsku scenu“.

Četvrti propagandistički poduhvat, kad je reč o ovdašnjem fudbalu, pod radnim naslovom „povratak Dragana Džajića“, na prvi pogled deluje samoniklo, kao izraz volje već ozlojeđenih i sve nestrpljivijih pristalica Crvene zvezde, ali bi, kad se razgrne magla koja se tu proizvodi, moglo da se pokaže da u tu tikvu zdušno duvaju upravo oni kojima je stalo da se nigde ništa ne promeni, ni u Savezu, ni u vodećim klubovima. Oni koji duže pamte znaju da su Zvezdini uspesi s početka devedesetih godina prošlog veka u značajnoj meri bili i delo tadašnjeg generalnog sekretara kluba Vladimira Cvetkovića i da bez njega Dragan Džajić ne bi mogao da oformi tim koji je osvojio titule u Bariju i Tokiju, čije su 20-godišnjice proslavljene ovog maja i pre dvadesetak dana.

Ako se tome doda da je ta šampionska garnitura bila nezvanična reprezentacija ondašnje Jugoslavije, jer su za razliku od sadašnjih prosečnih Brazilaca u Crvenoj zvezdi igrali i Hrvat Prosinečki, i Makedonci Darko Pančev i Ilija Najdoski, i Crnogorac Dejan Savićević, i Musliman Refik Šabanadžović... onda je jasno da sam Dragan Džajić, u sadašnjim uslovima ne bi mogao ništa da postigne. To bi odgovaralo i Lukićevoj ekipi kao trajna abolicija za aktuelno posrtanje, i komšijama sa Topčiderskog brda kao mogućnost da „ničim izazvano“ vladaju još nekoliko godina onom količinom bodova i pehara koje valja podeliti u srpskom fudbalu, ali i Toletu Karadžiću koji je odavno raskrstio sa praksom da u ovdašnjem fudbalu treba da imaju značajno mesto nekadašnji asovi.

Počeli smo sa vicevima, ali ako bismo za kraj, u novogodišnjem stilu, poželeli malo muzike, teško da bi mogla da se nađe adekvatnija kompozicija, od hita koji je svojevremeno proslavio Josipu Lisac, a čiji je refren: „Magla svuda, magla oko nas, iz daljine jedvačujno dopire tvoj glas, magla svuda, magla oko nas, prekasno je, uzaludno, sve je dublji jaz“!

Delije

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

Prvi turski vojnici koje je Srbija upoznala bile su akindžije. Ovaj vojni red lake konjice (sastavljene od Turaka i domaćeg muslimanskog zemljoradničkog stanovništva, uz mali broj hrišćana) odigrao je, u periodu osvajanja balkanskih zemalja veoma značajnu ulogu. Korišćen je, podjednako efikasno i u vreme rata i u vreme mira. U vreme mira akindžije su, poput bujice (tur. *akin* - nalet, potok, bujica) upadale u neprijateljsku zemlju i, pljačkajući, pustošeći i paleći, lomile njen otpor, pripremajući je tako za lakše osvajanje. U vreme rata, pak, imali su više zadataka; služili su kao prethodnica glavnoj vojsci, imali su zadatak da opsedaju tvrđave do njenog dolaska, a u toku bitke sprečavali su da napadnutima dođe pomoć iz susednih zemalja, napadajući same te zemlje. Nakon bitke akindžije su proganjale neprijatelja u bekstvu.

I u izvođenju bezbrojnih turskih provala iz Bosne i Srbije u susedne ugarske i venecijanske posede tokom XV i XVI veka akindžije su imale važnu ulogu. Ali, vremenom je njihov značaj opadao, pa ih je nešto posle 1526. godine počeo potiskivati novi vojnički red - delije. Ovo ime dobile su, najverovatnije, zbog svoje izvanredne smelosti i hrabrosti (tur. *deli* - lud, hrabar, junačan, neustrašiv, danas i umobolan, sumanut, lud za čime). Javljaju se najpre u Bosni, pa u Srbiji kao lična garda pograničnih komandanata, a zatim su se razvili u snažne udarne jedinice - graničare. Regrutovani su iz redova hrabrih islamizovanih stanovnika Bosne, Srbije i Hrvatske. Čuveni bosanski namesnik, Gazi Husrev-beg, imao je oko deset hiljada delija, a kasnije su i drugi sandžak-begovi, beglerbegovi i veziri imali svoje delije.

Delija, koga je Francuz Nikola de Nikole susreo 1551, u Jedrenu (bio je Srbin i hrišćanin „samo se

pretvara kad živi s Turcima po njihovom zakonu“) imao je šalvare „od kože mladog medveda sa dlakama napolju“. Na glavi je nosio kapu od pegave leopardove kože uz koju je bilo prikačeno široko orlovo krilo. I konj mu je, umesto pokrovcem, bio pokriven kožom jednog velikog lava, koja je prednjim šapama bila pričvršćena na grudima konja, dok su druge dve visile pozadi, što je sve zajedno trebalo da uplaši neprijatelja. Saznajemo još da su se delije između sebe zvale *zatočnici*. U starijem srpskom jeziku *zatočnik* je bio čovek koji iza ziva, zameće boj, onaj koji se zarekao da će izaći na megdan, megdandžija.

U našim epskim narodnim pesmama delija je česta reč u funkciji apozicije ili epiteta, uz ime mladog junaka, hrabrog ratnika: Deli-Marko, Deli-Radivoje (iz družine čuvenog hajduka Starine Novaka). A tu se susreće i internacionalna tema o devojci-ratniku preobučenoj u muško odelo, Delija-devojka.

Turski pridev *deli* ostavio je svoje tragove i u domaćoj toponomastici: Deliblato, Deligrad, Deli Jovan.

Na same delije i njihove starešine delibaše i danas podsećaju prezimena Delići i Delibašići, kao i lična imena (muška i ženska) Delivoje i Delimir, pa Delija, Delijana, Delimirka, Delinka.

A tu su i „slavne“ delije - navijači Crvene zvezde.

Kod Turaka su ostale akindžije; i to kao lično ime (Akindži) i termin u fudbalu (napadač).

Putovanju u srce utopije (3)

Moskovski dani Krleže i Benjamina

PIŠE: ZORAN JANIĆ

„Kontemplacija vremena“, po rečima Simon Vej, „ključ je za ljudski život“, a ta se misao, budući da traži dodatno razjašnjenje, dalje razvija i nastavlja ovako: „Dve stvari ne daju se svesti ni na kakav racionalizam: vreme i lepo“. Za tajnu lepog, kao putokaz, kao *lux in tenebris* Krleža odabira umetnost, tu su lepota i prolaznost nekog trenutka osvetljeni pesnički, jednim od nekih raspoloživih načina, na primer, prustovskim poniranjem u uspomene, ali nikad racionalno i jednostrano, nikad predvidivo, dakle vodeći uvek računa da tajna koju pominje Simon Vej ne bude narušena. Međutim, u sferi vremena, pozivanjem na principe istorijske nužnosti i sukcesiju istorijskih formacija koje se neumitno smenjuju dospevamo već u oblast teleološkog, racionalnog i predvidivog, i otud i ta podvojenost kod Krleže - jer nije ostao veran onoj drugoj polovini jednačine, koja nalaže i to da tajna vremena mora ostati netaknuta. Duboki jaz koji razdvaja te dve sfere - naime, suprotnost između imanencije i transcendencije, akcije i bivstvovanja - predstavlja ožiljak samog veka, u tome leži i ona glavna antinomija što razdiere ne samo ovog konkretnog pisca nego i celu epohu. (Lasićeva poznata figura o „antitetičkoj vrtešci“ koja skrozira Krležino stvaralaštvo kao osa smisla tačna je samo na nekom najuopštenijem planu, utoliko koliko bi se dala primeniti i na neke druge pisce iz prve polovine XX veka; veliki profet tog dubinskog rascepa ljudske misli koji kao da je vidovito naslutio tok koji će svet uzeti bio je Dostojevski, čitav vek ranije; ako se na nekoga gorenavedena „antitetička vrteška“ može primeniti, onda je to, pre svega, na njega).

U Lenjinovom mauzoleju, u centru Moskve, gde tiho prolaze kolone hodočasnika nove vere, pred balzamovanim truplom Vođe, kraj čijeg staklenog sarkofaga, sa svake strane, stražari po jedan crvenogardejac, Krležina prustovska kontemplacija i unutarnji monolog prestaju, a na njihovo mesto (dešava se to već nakon što ga je prošao prvi šok pri susretu sa sovjetskom stvarnošću) sada dolazi revolucionarni aktivizam i istorijska volja. Njegovo

je čitanje sumračnog, podzemnog prostora mauzoleja, smeštenog na dubini od nekih četiri metra pod zemljom, gotovo religiozno, kao sakralnog mesta gde su u toku pripreme za odigravanje novog čuda ukrsnuća i gde se sve izvrće u svoju bizarnu suprotnost: revolucija postaje nova religija, a Lenjin njen apostol i propovednik (rođen iz legitimnog braka Marksa i Engelsa). Gardisti kraj prepariranog Lenjinovog tela stoje kao neka vrsta mrtve straže pored Hristovog groba „u noći između Velikog petka na Veliku subotu“, a sam Lenjin, što leži tu kao mrtvac i voštana lutka „čije se nosnice lašte od daha smrti“ prerasta u princip aktiviteta, novog Hrista osloboditelja koji, iako mrtav, „i dalje postojano i tvrdoglavo agitira u interesu svoje partije“. Pri tom je taj aktivni mrtvac, agitator i iskupitelj radničke klase u getsemanskoj noći moskovskog granitnog mauzoleja uskrsnuo ne kao duh ili golub, već kao delatni princip što leži u osnovama nove vere - kao parola: „... kao parola da samo jedinstvo proleterijata može spasiti svijet od novih katastrofa“. Čitave studije napisane su o tom ambigvitetu ideološkog i umetničkog kod Krleže i na tu temu nema se, zacemento, mnogo šta novog reći ni dodati, mada bi, u praktičnom pogledu, možda najbolji savet pri čitanju ovog pisca glasilo: u potpunosti uvek odbaciti sve ono ideološko kod njega, a bez rezerve prihvatiti ono umetničko. Srećna je okolnost što se te dve sfere isključuju i što ih je lako razdvojiti; uostalom, ideološko kod ovog pisca nikad ne zadire u umetničko, moguće je jedino obrnut slučaj.¹

1 Ni Lasićevo pisanje o tzv. „sukobu na levici“ ne uspeva da se otrgne i postavi sasvim izvan ideološkog polja, te usled toga i samo spada u završnu etapu te borbe. U onom danas već čuvenom razgovoru u Šestinama 1939, Tito ide do kraja u obračunu sa otpadnikom, stavivši Krležu pred svojevrtni *fait accompli* sledećim rečima: „Partija bez tebe može, a što ćeš ti bez Partije, to je tvoja stvar...“ Prevashodno sukob u domenu autoriteta, tzv. „sukob na levici“ prerastao je u konfrontaciju dveju istina: one pesničke (umetničke) i marksističke (ideološke) dakle, u krajnjoj konsekvenci, reč je o sukobu Krleža-Tito.

***

Primenimo li, analoški, na Krležin izveštaj iz Moskve ono bartovsko zapažanje o koncentričnoj organizovanosti zapadnih gradova koji u organizaciji prostora samo ponavljaju kretanje zapadnjačke metafizike, sa "centrom kao mestom istine" (u centru grada koncentrisani su duhovnost, moć, novac i roba) i ako "ići u centar znači susresti društvenu istinu", kako kaže Bart, onda dolazak putopisnog subjekta pred Lenjinov mauzolej, u centru Moskve, ne bi označavao ništa drugo do dolazak putnika u centar grada kao nekropolisa, gde su mravlje povorke ljudi obuzete odavanjem posmrtnih počasti ispražnjenom truplu ideologije, šupljom kipu božanstva u koji će ući neki novi žrec.

Žalost bi, dakle, bila pravo ime za stanje u kome protiču prvi Krležini dani u Moskvi. Njegov je izveštaj umetnički i faktografski potpuno verodostojan, nemilosrdan i tvrd, nema tu ni traga onim plačljivim prenemaganjima "stare usedelice Žida" koji će posetiti SSSR nekih desetak godina posle njega (što će reći, u vreme kad su već bile izvršene najveće čistke, Gulag i Sibir predstavljali najčešće destinacije za stanovništvo nad kojim je sproveden planski teror, deportacije i iznurivanje glada), a francuski pisac o svojim iskustvima piše ovako: "U neposrednom kontaktu s radnim ljudima, na gradilištima, u fabrikama ili odmaralištima, u parkovima kulture, uživao sam u trenucima duboke radosti. Osećao sam kako sa tim novim drugovima uspostavljam iznenadno bratstvo, srce mi se radovalo, letelo naviše... Koliko puta su mi tamo suze navrle na oči, zbog prevelikog veselja, suze nežnosti i ljubavi..."

Da li je moguće izraziti i uhvatiti žalost objektivom fotografskog aparata, pita se Krleža, jesu li vizuelni detalji, bez mirisa i zvukova, sposobni da u

posmatraču modeliraju neki iskren, dubok doživljaj i na to odgovara negativno: "Vi možete snimiti pedeset fotografskih snimaka jednog izvjesnog pogreba, a ni jedan neće odraziti intenziteta što ga rađa miris pogasle voštanice, gnjila aroma leša pod srebrnocrnim baldakinom, ili odjek prve grude kad je grunula o dasku sanduka, kao poslednji pozdrav putniku, na odlasku u nepovrat".

Međutim, poput izvernih dela u slikarstvu, tako isto ima i fotografija koje je dovoljno samo jednom videti pa da ih kasnije više nikad ne zaboravimo. Poznat je primer Žorža Bataja i onih fotografije kineske egzekucije koje mu je poklonio prijatelj, snimaka tzv. "produžene smrti", "smrti od hiljadu zaseka", gde je osuđeniku odsecan deo po do tela, u potpuno svesnom stanju, pošto je prethodno bio izložen jakim dozama opijuma; te crnobeke fotografije su Bataja proganjale doslovno godinama, do te mere da su, na kraju, našle mesto u njegovoj knjizi *Suze erosove*.

Ili fotografija poput ove priložene (načinjene pri sahrani pesnikinje Ane Ahmatove), koja takođe spada u red onih kakve se ne zaboravljaju; gest Brodskog, njegova šaka položena preko usta, kojom kao da želi da zatomi svaki krik, glas ili reč (izvor onoga što i njega čini pesnikom!) dovoljno govori po sebi.

Čak i najobičnije, najbanalnije fotografije u stanju su pokatkad da deluju na raspoloženje onog ko ih posmatra. U *Izletu u Rusiju* detaljno je opisana epizoda u gradiću na dalekom severu, gde bogati hamburški industrijalac dolazi u posetu deklasiranoj porodici Aleksejevih i iz putne torbe vadi snop velikih kartonskih fotografija na kojima su snimci njegove jednospratne vile kraj jezera, sa ribnjakom, vodoskokom i teniskim terenom pored i pruža ih domaćici, Ani Ignjatijevnoj. Pri pogledu na te slike, urađene obično i zanatski, domaćica koja je i sama do pre nekoliko godina živela u isto takvom ambijentu, na visokoj nozi (sada su spali na jedan sprat od cele negdašnje kuće, jer su im nove vlasti rekvirirale svu imovinu) nije mogla da se savlada. "Njen pogled bio je caklen i u lijevom kutku i po trepavicama skupljala se dugo, dugo jedna gusta suza, pak je polagano, masna kao glicerina, preko obraza kliznula na papir... Ana Ignjatijevna glasno je zajecala kao dijete".

nastavak u sledećem broju

Srbija je zatočenik vlastitog nacionalizma

PIŠE: RADE VUKOSAV

Nekada, u praistoriji i ranijoj historiji čovečanstva međusobno su ratovala plemena za lovišta, za skrovišta, pa onda robovlasnici, pljačkaši stanovništva na osvojenim teritorijama. U feudalizmu se ratovalo za teritorije, za prostore, za zemljišne posede na kojima su bezemljaši, u kmetskoj ovisnosti radili za veleposednike, za vlastelu, vlastela za što veće teritorije, država da ima što više njoj podložnih vazala, za veličinu, za slavu... U kapitalizmu su ratovi vođeni za kolonije, uz to i između kolonijalnih sila. Najnoviji ratovi ovde kod nas su vođeni i vode se "za nacionalne intrese", kod nas posebno "za srpske zemlje", "za srpski narod" (čitaj – za teritorije). Ovaj nedavni rat je vođen za proširenje granica Srbije i Hrvatske.

E,te "srpske zemlje", koje su tamo "gde god ima Srba" jesu motiv za "oslobodilačke ratove". Da se osvrnemo samo na one ratove od početka XX veka do sada. Ratove za koje treba nacionalistička ostrašćenost i mržnja prema susedima. Njihove posledice su nas dovele u izuzetno teško stanje koje sve teže preživljavamo. Skorašnji su ratovi napunili Srbiju izbeglicama, pošto su ratovođe najpre hrvatske Srbe totalno unesrećili, a uveliko i bosanske, jer ta nasilno stvorena tvorevina, Republika Srpska nije ono što zanesenjaci misle da jeste i da će biti, što neki od njih već uviđaju, jer osećaju na životnom standardu, iako još ne uviđaju niti priznaju svoje prave zablude. Pravi krivci za ove ratove svaljuju krivicu na druge, na "zapadne sile", na Vatikan, Hrvatsku, na bosanske muslimane...

Krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina XX veka je pokrenut nezaustavivi talas srpskog nacionalizma, koga ni ranije nije u nas manjkalo, a ni kod naših suseda. Čim počnemo svoje naci-ludovanje drugi, reaktivno, počnu njihovo i obratno, što je ustalasalos region. Setimo se koliko je otrova u propagandi mržnje o našim susedima posejano, izgovoreno, napisano da bi smo ih se bojali, a time i krvno zamrzili, a mržnja vodi pravo u fašizam, u nacizam, u ratove. Nahuškani su ljudi na ljude da se kolju, siluju, progone sa ognjišta, pod izgovorom da time "branimo svoj narod". "Svi Srbi

u jednoj državi" je naša stara, opaka, neostvariva, opsesija kao uzrok naših više puta ponovljenih, promašenih i skupo plaćenih ratova. Začudo je to olako shvatanje postalo uverenja da se tako može. Može tako, što se dokazalo, na taj način da se Srbi van Srbije gurnu u ratove da, nakon poraza, kao izbeglice, goli-bosi, gladni i žedni dođu u Srbiju, Srbiji na teret, pa smo svi u jednoj državi. I bez obzira na to, ima nas koji se još nismo opametili. Ponavljali bi to opet. I nije samo to. Zbog tih ratova smo kod naših suseda i u svetu omrznuti, postali čudovišni narod.

Po mitu iz Starog zaveta u Bibliji, Jevreji su "Izabrani narod". Po toj legendi izabrao ih je sam Bog koji se "javljao" Avramu i Mojsiju. Naravno, bez svedoka. Još ga je samo Jakov video i to u snu. Njihov Bog je, nakon toga, preko još dveju nastalih monoteističkih religija, hrišćanstva i islama, povremeno ljudima nametnut i postao Bog i opsesija miliona i milijardi ljudi širom planete, svakog naroda na svoj način, pa i za nas. Po mitu o kneževnoj večeri, Lazar je izabrao "Carstvo nebesko", odlučivši da se borbom suprotstavi Muratu i založio je svoj život, pa smo mi Srbi od tada "nebeski narod". To nas itekako uzdiže u oblake, te nas je lako raspaliti, jer je kod nas nacionalizam duboko i naširoko usađen. Naš nacionalizam, koji podgrevanjem prelazi u nacizam, da tako kažemo, čvrsti je sublimat srpskog pravoslavlja začinjenog i idealizovanog svetosavljem, krsnom slavom i srpstvom. Srpstvo nas pobuđuje da "srbujemo", a kad srbujemo mi smo superiorni, niko nam nije ravan. "Bog čuva Srbe!" je jedna od parola koja nas zamajava da je, u ratovima Bog na našoj strani kad se borimo za oslobođenje, pa čak i onda kada žarimo, palimo, silujemo, ubijamo, vršimo etničko čišćenje "od nekrsta" i drugih pripadnika ine nacije, to jest, čak i onda kad nismo u pravu, ma koliko će nas izginuti. Nemilice upotrebljavamo oružje što ga je pop ili neki vladika, i nas uz to oružje, osveštao, a patrijarh lično posetio ratovođe, što nas još više "osokoljava". Ushićeno dižemo tri prsta, kao znak pravoslavlja, a time i srpstva i pobede. Boriti se

za svoju veru i "krst časni" dužnost je vernika srpskog pravoslavlja. S druge strane, za "Alaha i islam", katolici za Isusa i Gospu Mariju. U tim borbama sve je dozvoljeno, jer su to uzvišeni ideali, ciljevi iznad svega, vezani sa verom, Bog i sveci su sa nama. Tu crkve imaju jednu od vodećih uloga. Popovima treba "pastva" jer, što je više omamljene pastve - veći su prihodi crkvama. Crkve šire I podgrejavaju klerofašizam. Bave se politikom što ne bi trebalo da bude njihova delatnost.

Projekti velikosrpske elite o oslobađanju "srpskih zemalja" postoje još od XIX veka. Možemo se samo podsetiti na "Južnu Srbiju" (Makedoniju), Apisovo "Ujedinjenje ili smrt", Memorandum SANU, Miloševiću "antibirokratsku revoluciju" i "događanje naroda" kojima je nacionalizam euforično raspaljen. Setimo se Miloševićeve najave na XIV Kongresu SKJ, "...Srbija će postaviti pitanje granica". Nakon toga je usledio rat za nove granice Miloševićeve Srbije i Tuđmanove Hrvatske - po njihovom dogovoru u Karađorđevu, a pod izgovorima da "brane svoj narod". Od prvih razreda škole do kraja života "prežvakavali" smo Kosovo: Kosovo, "sveta srpska zemlja". Kao da tamo žive samo Srbi i kao da to nije zemlja i drugih koji tamo žive. Kosovo smo izgubili. Nemirenje gubitkom Kosova i podgrejani nacionalizam su tu - u nama. Kako gospodin Zoran Panovića kaže: "Psihotizacija Kosovom", dodajmo da ta psihotizacija nejednako u narodu postoji. Nejednaka, jer je kod jednih pasivna, a kod drugih aktivna. Ne manjka ni ekstremista koji su prepreka smirivanju i rešavanju kosovskog pitanja.

Posebna karakteristika našeg (kao i svakog drugog) nacionalizma je zadrtnost. Sebe precenjuje u odnosu na druge koji žive s nama i pored nas. Srbi sve mogu, "ne tražimo ništa novo, samo Carstvo Dušanovo". Čak i bosanski Srbi to pevaju. "Nije Dušan nikad imao Bosnu", rečeno im je, na što je odmah odapet odgovor: "Jeste, imao je čak i Veneciju". Kad je, po našem junačkom epu Kraljević Marko mogao ubiti Musu Kesedžiju, Troglav Arapina, dvanaest Arapa, Turke janičare, a Miloš Obilić, po kosovskom epu, nakon što je rasporio Murata, skočio na

Ždralina i do podne sekao Turke, posekavši njih "dvanaest hiljada", dok nije malaksao i sam bio posečen. Mi i sad to možemo. "Za tri nedelje mi možemo postaviti granice Srbije dokle mi hoćemo", govorilo se pre ovog rata. Dajemo sebi pravo da mi određujemo kakve će i čije će teritorije oko nas biti. I kakvi će im biti toponimi. "Sarajevo, neš se tako zvati, Srbi će ti novo ime dati". Naše pravo uzdižemo iznad drugih. "Nacionalne interese" rastežemo i tumačimo ih ekstremno svako na svoj način, što nam se vraća kao bumerang. Odnos srpstvu jeste prirodni osećaj i tako treba biti, ali ne trebamo preterivati.

Neki misle da se Srbija brani nepriznavanjem krivica naših političara i ratovođa, opravdavajući ili poričući zločine činjene u ime srpskog naroda, kao da ih "nije ni bilo", a Haški tribunal, "poslednja rupa na svirali" (Koštunica). Ponavlja se izmišljena tvrdnja da postoji međunarodna zavera protiv nas. Nasleđena tendencija odbrane dosadašnje politike ne može nam koristiti. Srbiju treba braniti suprotno od dosadašnje inertne odbrane. Ne možemo se braniti ni odbraniti opravdavanjem one politike i strategije koja je u ćorsokaku i koja nas je dovela do poraza. One politike koja je „uspela“ da nam ceo Miloševićev državni, vojni i policijski vrh bude osuđen u Hagu. Nekome ova tvrdnja, nažalost, liči na izdaju.

Nacionalizam je toliko ojačao da se političari boje udariti po njemu da ne bi izgubili glasove, pa mu idu niz dlaku, što je za naše društvo veliko zlo. Društvo nam je toliko bolesno da ljudski um to teško može shvatiti. Nasilja ima svuda - na sportskim utakmicama, na ulicama, u dvoranama, uvredljivim grafitima, u medijima... Imamo zabrinjavajući broj ekstremnih nacionalističkih grupa - organizacija protiv kojih se država preblago odnosi. Ili neće ili ne sme. Oni su, zajedno sa ekstramnim političkim strankama postali sila iznad društva. Srbija je već odavno zatočenik vlastitog nacionalizma. Zlo je u tome što to nekome i treba. Zakonodavna, sudska i upravna vlast su dužne, po tom pitanju, obavezno doneti efikasne zakonske mere i postupati po njima. Što pre dok ne bude kasno.

HELSINŠKE SVESKE

28. Sandžak: Identitet u procepu starog i novog

29. Sandžak i evropska perspektiva

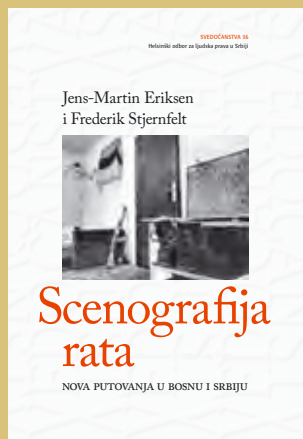

30. Zatvori u Srbiji 2010

da li imate ostala izdanja helsinškog odbora?

SVEDOČANSTVA

20. Milošević vs. Jugoslavija
21. Izbeglice – Žrtve etničkog inženjeringa
22. Srebrenica – od poricanja do priznanja
23. Aleksandar Bošković, *Etnologija svakodnevnog života*
24. Dubrovnik: "Rat za mir"
25. Zoran Đinđić: *Etika odgovornosti*
26. *Kovanje antijugoslovenske zavere I i II*
27. *Bosna i Hercegovina – jezgro velikosrpskog projekta*
29. Fahri Musliu, *Montirani procesi protiv kosovskih Albanaca*
30. Srđa Popović, *Nedovršeni proces*
31. *Vukovarska tragedija 1991 I i II*
32. *Snaga lične odgovornosti*
33. *Rat u brojkama*
34. *Raskrinkavanje projekta Velika Srbija*
35. Fahri Musliu, *Masakr u Suvoj Reci*
36. Jens-Martin Eriksen i Frederik Stjernfelt, *Scenografija rata*
37. Olivera Milosavljević, *Činjenice i tumačenja*
38. Prijatelji o Seški Stanojlović, *Verna svojoj profesiji*

OGLEDI

9. Momčilo Isić, *Seljanka u Srbiji u prvoj polovini XX veka*
10. Tomislav Ognjanović, *Čaršija, Utrina ili Srbija*
11. Ljiljana Vuletić (priredila), *Ksenija Atanasijević: Etika feminizma*
12. Olga Popović-Obradović, *Kakva ili kolika država*
13. Ivan Đurić, *Vlast, opozicija, alternativa*
14. Olivera Milosavljević, *Savremenici fašizma 1*
15. Olivera Milosavljević, *Savremenici fašizma 2*